

Preventieve Verbindingen

~ Sociale steun als vangnet! ~

“Onderzoek naar sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten te Zwolle en de rol van de social worker in het bevorderen van preventieve verbindingen”

Afstudeergroep:

Opleiding:

Opdrachtgever:

Projectcoach:

Kader:

Contactgegevens:

Katinka Huisman, Rianne Knoll, Albert Meijer & Susanne Petter
Social Work

drs. Christel van Til, namens het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

drs. José Baars MSc, namens het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Afstudeerproject 'preventieve verbindingen' – sociale steun als vangnet!

preventieveverbindingen@gmail.com / <http://www.preventieveverbindingen.nl>

Inhoudsopgave

Voorwoord		blz. 3
Leeswijzer		blz. 4
Samenvatting		blz. 5
Hoofdstuk 1	Aanleiding & Inleiding	blz. 10
Hoofdstuk 2	Een kwetsbare groep: teruggetrokken jongeren	blz. 14
Hoofdstuk 3	Jongeren en (het belang van) hun sociale verbindingen	blz. 18
Hoofdstuk 4	Onderzoeksontwerp	blz. 24
Hoofdstuk 5	Resultaten	blz. 31
	5.1 De social workers	
	5.2 Wat social workers weten over de doelgroep	
	5.3 Wat social workers weten over de doelgroep hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten	
	5.4 Wat social workers doen om bij te dragen aan preventieve verbindingen	
	5.5 Wat social workers verder te melden hebben	
	5.6 De social worker als sleutelfiguur in de zoektocht naar de teruggetrokken jongere	
	5.7 Het voortgezet onderwijs	
	5.8 De teruggetrokken jongeren	
Hoofdstuk 6	Conclusies	blz. 55
	6.1 De probleemstelling beantwoord; is de teruggetrokken jongere kwetsbaar?	
	6.2 De probleemstelling beantwoord; de rol van de social worker.	
	6.3 De rol van het voortgezet onderwijs	
	6.4 De rol van de overheid	
Hoofdstuk 7	Discussie & Aanbevelingen	blz. 62
	7.1 Aanbevelingen voor social workers werkzaam met jongeren in Zwolle	
	7.2 Kwetsbaar en dan? Een methodisch 4- stappenplan...	
	7.3 Dilemma: beleving van de jongere vs. deskundige opinie van de social worker	
	7.4 Aanbevelingen voor het voortgezet onderwijs	
	7.5 Aanbevelingen voor de overheid	
	7.6 Aanbevelingen voor de medemens	
	7.7 Vervolgonderzoek	
Hoofdstuk 8	Reacties uit de expertgroep	blz. 80
Hoofdstuk 9	Evaluatie	blz. 82
Nawoord		blz. 85
Literatuurlijst		blz. 86
Bijlagen:		
Bijlage 1 Begrippenlijst		
Bijlage 2 Krantenartikel De Stentor		
Bijlage 3 Mindmap met conceptuele noties		
Bijlage 4 Protocol & topiclijst t.b.v. interview met Teruggetrokken Jongere		
Bijlage 5 Protocol & topiclijst t.b.v. interview met Social Worker		
Bijlage 6 Vragen NETQ – digitale enquête (incl. onderbouwing)		

Voorwoord

Voor u ligt een verslag van een interessant onderzoek naar teruggetrokken jongeren. Een groep die we in de samenleving niet zien, noch horen en soms pas opmerken wanneer het te laat is. Zoals in het geval van Tim Kretschmer die een bloedbad aanrichtte op een school in het Duitse Winnenden.

De studenten die het onderzoek hebben uitgevoerd hebben hard gewerkt, erg hard. Zij hebben leren denken in concepten, onderzoeksvragen geoperationaliseerd en resultaten geanalyseerd. Zij hebben zich maximaal ingezet om teruggetrokken jongeren te bereiken en hun creativiteit optimaal benut: het openen van een website, de webquestionnaire, de folders die in honderden postvakjes werden gestopt en de vrijwel eindeloze reeks telefoontjes naar scholen, social workers en uiteindelijk het interview in De Stentor. De inspiratie en het idealisme die de start van het onderzoek kleurden, maakten tijdens het proces plaats voor transpiratie, realisme en persoonlijke groei. Het literatuuronderzoek is belangwekkend, de onderzoeksresultaten en conclusies zijn duidelijk. En in de uiteindelijke aanbevelingen laten de studenten hun professionaliteit blijken. De praktijk kan in Katinka, Rianne, Albert en Susanne betrokken social workers tegemoet zien, met (ieder) unieke kwaliteiten. Het was een genoegen hen te begeleiden, al ging het soms wel langs het scherpst van de snede.

Het resultaat is de moeite waard! Treffender dan in de bewoordingen van dr. Anja Machielse, een expert die het onderzoeksresultaat in hoofdstuk 8 heeft becommentarieerd, zal en kan ik het niet zeggen. Ik deel haar waardering.

Dit rapport verdient het om gelezen en vooral ter harte genomen te worden.

Drs. José M. Baars-Blom

Leeswijzer

*Voor u ligt het onderzoeksverslag van:
Afstudeerproject 'Preventieve Verbindingen, sociale steun als vangnet!'.*

Een afstudeerproject dat zich richt op het onderzoeken van de kenmerken van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle en de vraag of zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren zijn. Daarnaast stellen we de vraag wat social workers in Zwolle weten over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en ook willen we weten wat zij doen om bij te dragen aan preventieve verbindingen. Wij hopen u in dit verslag zicht te geven op het doorlopen onderzoeksproces, op de uitkomsten en op de daaruit voortvloeiende conclusies en aanbevelingen.

Wij wensen u veel leesplezier!

Inhoud

We beginnen dit onderzoeksverslag met een samenvatting; het onderzoeksverslag in een notendop. Naar wij hopen nodigt deze samenvatting uit tot verder lezen. Ook vindt u aan het eind van elk hoofdstuk een korte samenvatting.

Vervolgens starten we in hoofdstuk 1 'Aanleiding & Inleiding' met een blik op de achtergrond waartegen het onderzoek plaats heeft gevonden. We introduceren het thema 'kwetsbare jongeren', schrijven over een scherpere tweedeling die de maatschappelijke ontwikkeling kenmerkt en geven een schets van wat sociale verbondenheid kan betekenen voor jongeren. Daarmee willen we laten zien hoe het project 'preventieve verbindingen' geboren is. Tot slot laten we in dit hoofdstuk zien wat de maatschappelijke relevantie van ons onderzoek is en wat social workers hieraan kunnen hebben.

Vervolgens zullen we in hoofdstuk 2 'Een kwetsbare groep: teruggetrokken jongeren' ingaan op onze doelgroepkeuze. In hoofdstuk 1 spraken we al over een specifieke groep kwetsbare jongeren die onze aandacht verdient en op wie we ons richten in ons onderzoek. Deze groep zullen we in dit hoofdstuk verder beschrijven zodat u zult begrijpen over wie het in dit onderzoeksverslag gaat.

In hoofdstuk 3 'Jongeren en (het belang van) hun sociale verbindingen' schrijven we vanuit sociaal wetenschappelijk oogpunt over sociale verbindingen en het belang van sociale verbindingen voor jongeren. Wij kiezen ervoor dit toe te spitsen op sociale verbindingen tussen jongeren onderling en lichten deze keuze tevens toe.

In hoofdstuk 4 'Onderzoeksontwerp' kunt u lezen over hoe we het onderzoek hebben aangepakt. We schrijven over methodes die we hebben gehanteerd om tot relevante onderzoeksresultaten te komen.

Hoofdstuk 5 'Resultaten' vormt in wezen het kloppend hart van dit verslag. In hoofdstuk vijf laten wij u zien wat de uitkomsten van ons veldwerk zijn. Wat zijn we te weten gekomen?

Vervolgens volgen in hoofdstuk 6 'Conclusies' de conclusies. Wat kunnen we op basis van de resultaten concluderen? In dit hoofdstuk beantwoorden we de probleemstelling.

In hoofdstuk 7 'Discussie & Aanbevelingen' nemen we op basis van het voorgaande de ruimte om kritische noties te plaatsen en doen we aanbevelingen op meerdere niveaus.

Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 8 'Reacties uit de expertgroep' de reacties van de expertgroepsleden op de resultaten, conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek.

Tot slot evalueren we in hoofdstuk 9 'Evaluatie' het onderzoek, doen we uitspraken over de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek en doen we aanbevelingen m.b.t. vervolgonderzoek.

In het 'Nawoord' richten we ons nog eenmaal tot u en sluiten we dit onderzoeksverslag af.

Uiteindelijk maken de literatuurlijst en de bijlagen dit onderzoeksverslag compleet.

Samenvatting

Hoofdstuk 1

We kennen ze allemaal wel de probleemjongeren zoals die door de regering en media worden beschreven. Dit zijn de jongeren die externaliserend gedrag vertonen, dus gedrag wat voor veel personen zichtbaar is. Daarnaast is er een groep die minder 'zichtbaar' is, zoals de teruggetrokken jongere die in sociaal isolement dreigt te raken. Allemaal jongeren die deel uit maken van een groep 'kwetsbare jongeren'. Over deze groep horen en lezen we niet vaak, ze geven geen overlast en zijn daarom geen interessant voor. Hoe kan dit?

Bakker e.a. schrijven over 'winners' en 'losers', waarbij ze erop wijzen dat de kloof tussen deze twee partijen steeds groter wordt. De groep 'losers', die 'de binding met de samenleving en haar instituties dreigen te verliezen, die in een isolement terecht komen of de samenleving de rug toekeren, baart zorgen.

Er wordt al jaren naar een oplossing voor dit probleem gezocht. Micha de Winter stelt dat wanneer jongeren die zich sociaal verbonden weten en het gevoel meekrijgen dat ze 'erbij horen' het in allerlei opzichten beter doen en zich gezonder ontwikkelen dan jongeren bij wie dit ontbreekt (Winter, 2000). Hij heeft hiermee de deur geopend voor sociale verbindingen als vorm van primaire preventie.

Met al dit voorgaande is het project 'Preventieve verbindingen' geboren. Het is een feit dat er een groep jongeren bestaat met wie het minder goed gaat. Het is ook een feit dat jongeren zich in de puberteit richten op elkaar, als leeftijdsgenoten en dat deze verbindingen preventief werken. Vandaar de titel: 'preventieve verbindingen; sociale steun onder jongeren als vangnet'.

Onze onderzoeksthematiek blijkt actueel als we kijken naar de schietpartij die kort geleden heeft plaatsgevonden op een Duitse school. Ook is het onderzoek maatschappelijk relevant waar de Gemeente Zwolle in haar jeugdbeleidsplan 'Jong in Zwolle, vet mazzel', stelt dat zij wil investeren in jongeren (van Dijk & van der Wal, 2004). De gemeente Zwolle geeft aan dat het hun ambitie is dat jongeren in vrijheid opgroeien tot volwaardige leden van de Zwolse samenleving. Wij hopen dat ons onderzoek een specifieke kwetsbare groep op de kaart zal zetten. We willen aanbevelingen doen waarmee social workers werkzaam met jeugd in Zwolle deze jongeren kunnen bedienen.

De probleemstelling van ons onderzoek luidt:

"Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, zijn ze op basis hiervan als kwetsbaar te typeren, wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?"

Hoofdstuk 2

Vijftien procent van de jongeren in Nederland behoort tot een risicogroep of kent al dan niet serieuze problemen en zijn als kwetsbaar te typeren. Het is duidelijk dat deze jongeren waar het minder goed mee gaat niet enkel de jongeren betreft die op de voorgrond staan met een probleemgedrag. Binnen deze groep behoren ook de teruggetrokken jongeren. een minder zichtbare, weinig overlastgevende groep jongeren die in sociaal isolement dreigen te raken. Wij steunen bij de omschrijving van de teruggetrokken jongere hierbij op de door Anja Machielse opgestelde definitie van sociaal isolement:

'in de bestaande literatuur wordt sociaal isolement over het algemeen gedefinieerd als het ontbreken van betekenisvolle contacten. 'Betekenisvol' kan dan geïnterpreteerd worden in termen van eenzaamheid of in een beperkt aantal contacten' (Machielse, 2003)

Wij interpreteren deze betekenisvolle contacten in termen van eenzaamheid en een beperkt aantal contacten. Dit betekend concreet dat de jongere:

- Weinig verbindingen heeft met leeftijdsgenoten of teruggetrokken gedrag vertoont. Getalsmatig gaat het om maximaal 3 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Gedragmatig spreken we over: schuchter gedrag, weinig initiatieven en een voorkeur voor op de achtergrond functioneren.
- Een bepaalde vorm van eenzaamheid ervaart. Eenzaamheid is hierbij het gebrek aan medemenselijke intimiteit en steun van leeftijdsgenoten. Een gebrek aan praktische steun, emotionele en/of sociale steun.

Het is moeilijk om cijfermatige gegevens weer te geven wat betreft dit onderzoek, aangezien er nog weinig onderzoek naar deze doelgroep is gedaan. Wel valt te zeggen dat onze doelgroep binnen de eerdergenoemde risicogroep valt.

Hoofdstuk 3

Mensen zijn sociale wezens; mensen horen bij mensen en kunnen zich enkel in wisselwerking met ander mensen ontwikkelen. In de sociale vergelijkingstheorie wordt beschreven dat we als mensen voortdurend zoeken naar de steun van- en vergelijking met- anderen. Een sociaal proces waarin we als mensen op zoek zijn naar onze eigen identiteit (wat ons anders maakt dan de ander bepaald onze uniciteit), naar bevestiging, naar acceptatie en naar erkenning. Ons onderzoek richt zich specifiek op jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar. Op jongeren in de levensfase die we 'de puberteit' noemen. De puberteit is naast een periode van lichamelijke volwassenwording de periode waarin een jongere zich losmaakt van zijn ouders, minder afhankelijk van hen wordt, zich richt op leeftijdsgenoten en in contact met hen zich verder ontwikkelt en experimenteert met gedrag. Contacten met leeftijdsgenoten blijken naast het gezin een belangrijk referentiekader voor de persoonlijke ontwikkeling van jongeren. Het contact met leeftijdsgenoten is daarom in deze fase van wezenlijk belang.

Ontwikkelingspsycholoog Martine Delfos stelt: 'tijdens de puberteit vormen vrienden in het algemeen de kern van het bestaan'. Sociale verbindingen worden in sociaal wetenschappelijke literatuur beschreven als noodzakelijke steunelementen ter bevordering van het welzijn van mensen.

Kelly & Hansen beschrijven in hun 'Handbook of adolescent psychologie' het belang van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten voor jongeren:

- 1) Leeftijdsgenoten bieden steun bij het behouden en versterken van zelfwaardering...
- 2) De omgang met leeftijdsgenoten biedt extra mogelijkheden tot het leren van bepaalde sociale vaardigheden.
- 3) Mogelijkheden om te experimenteren met sociale rollen.
- 4) Oriëntatie op waarden en normen & grensbepaling.
- 5) Toewerken naar integratie in de samenleving met volwassenen.

We stellen dat sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten de ontwikkeling bevorderen. Een korte opsomming van de punten waarin dit bevorderend werkt: het ontdekken van de eigen psyche & identiteitsvorming, het vermogen om ontwikkelingstaken te vervullen, vertoon van sekseadequaat rolgedrag, sociale vaardigheden, assertieve vaardigheden, het moraal besef en innemen van standpunten, inlevingsvermogen/empathie, zelfstandigheid en een betere stemming. Daarnaast stellen wij dat sociale verbindingen preventief verwerken. Ter voorkoming van: sociaal isolement, verwerkingsproblemen, identiteitsproblematiek, eenzaamheid, depressies, aansluiting bij risicogroepen en probleemgedrag.

Hoofdstuk 4

In ons onderzoek maken we gebruik van explorerend onderzoek. Op basis van een richtinggevende onderzoeksvraag, bestaande theorie en bestaande begrippen hebben wij een onderzoeksproces opgestart om meer inzicht te krijgen in de teruggetrokken jongere en zijn sociale verbindingen.

We hebben gekozen voor een cyclisch – iteratief onderzoeksproces. Dit houdt in dat we zoveel mogelijk de integratie van dataverzameling en analyse wilden bevorderen. De methode is er gericht zoveel mogelijk informatie te verzamelen over het onderwerp. In ons onderzoek passen we triangulatie toe. Dit doen we door op verschillende methoden om informatie te verzamelen: kwalitatief onderzoek, kwantitatief onderzoek en literatuuronderzoek. In het kwalitatief onderzoek maken we gebruik van een semigestructureerd interview voor het gesprek met social workers en teruggetrokken jongeren. We hebben door middel van sleutelfiguren geprobeerd om met teruggetrokken jongeren in contact te komen. Hiervoor hebben we contact opgenomen met alle middelbare scholen van Zwolle, maar ook andere instanties die in contact komen met jongeren. Voor het kwantitatief onderzoek gericht op de kenmerken van sociale verbindingen van jongeren te Zwolle hebben we gebruik gemaakt van een digitale enquête als meetinstrument.

De data uit het kwalitatief onderzoek bestond uit interviews die we hadden afgenomen. Deze woordelijk uitgeschreven interviews hebben we geanalyseerd. Met meerdere personen hebben we hetzelfde interview geanalyseerd, om de kwaliteit en betrouwbaarheid van resultaten te verhogen. Bij

het kwantitatief onderzoek zijn de gegeven numeriek en hebben we een statistisch computerprogramma (SPSS) gebruikt om de gegevens te analyseren.

Er zijn twee populaties in ons onderzoek: alle teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 - 18 jaar in Zwolle en social workers werkzaam met jongeren in Zwolle. We hebben ervoor gekozen om in het kwalitatief onderzoek twaalf teruggetrokken jongeren te interviewen en tien social workers. Het kwantitatief onderzoek moet tenminste vijftig door teruggetrokken jongeren ingevulde enquêtes opleveren.

Bij de operationalisatie hebben we een mindmap gemaakt. Deze mindmap bevat kernbegrippen die na beantwoording een beeld zullen schetsen die tot beantwoording van de probleemstelling zal leiden. De interviewprotocollen en de vragen gesteld via de internetenquête is als bijlage in dit verslag opgenomen.

Hoofdstuk 5

Aangezien er veel resultaten uit ons onderzoek zijn voortgekomen willen wij ons beperken tot een zeer beknopte samenvatting. Wij hebben gesproken met tien verschillende social workers over hun kennis betreffende de doelgroep. De kenmerken die social workers noemen betreffende teruggetrokken jongeren zijn: vaak pestverleden of nog steeds gepest, veelvuldig gebruik van de computer, het missen van sociale vaardigheden, problematische thuissituatie, de jongere draait gewoon mee in het systeem, internaliserend gedrag, angst – t.o.v. groepen -, ze zijn moeilijk te vinden, geen verschil tussen jongens/meisjes & autochtoon/allochtoon, vragen veel aandacht van beroepskrachten en een aantal jongeren heeft last van hun gebrek aan sociale contacten.

De kennis van social workers betreffend sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten is: weinig kennis vanuit de theorie, internet is een belangrijk medium, teruggetrokken jongeren bevinden zich soms in groepen, kennis preventieve werking, goed zelfbeeld is belangrijk.

Als eerste is het belangrijk om te zeggen dat uit de verschillende gesprekken veel verschillende werkwijzen naar voren kwamen die social workers gebruiken om bij te dragen aan preventieve verbindingen. Werkwijzen: op verschillende manieren contact maken met de doelgroep, verbinden van jongeren met elkaar, vertrouwensrelatie opbouwen met de jongeren, één social worker gaf aan individuele hulpverlening te bieden, trainingen als SOVA- trainingen aanbieden, sociogram maken met de jongere en voorlichting geven.

Uit gesprekken komt verder naar voren dat scholen een belangrijke rol hebben bij het signaleren van teruggetrokken jongeren en het kunnen aanbieden van passende hulp. Ook de invulling van de uren van social workers kwam aan bod. Social workers krijgen, naar eigen zeggen, te weinig tijd (door beperkte financiering). Social workers zouden meer willen betekenen voor de doelgroep maar hebben er de tijd niet voor. Samenwerking met andere organisaties zou kunnen worden verbeterd, en een eenduidig beeld van de teruggetrokken jongere zijn belangrijk, aldus de social workers.

Tijdens onze zoektocht naar teruggetrokken jongere hebben we geprobeerd d.m.v. social workers in contact te komen met onze doelgroep. Dit bleek niet makkelijk en leverde diverse reacties op. Veelal beschermende reacties: social workers gaven aan dat ze het contact dat ze met een jongere hadden opgebouwd niet in gevaar wilden brengen. Een bezoek aan een jongerencentrum en het benaderen van teruggetrokken jongeren door een social workers leverde niets op. Naast contact met social workers hebben we veel contact gehad met VO-scholen en MBO-scholen. Deze scholen stelden zich collectief sterk beschermend op; ze vonden de jongeren te kwetsbaar en het onderwerp te privacygevoelig. Daarnaast vonden ze ons onderzoek van weinig meerwaarde. Scholen leverden ons geen respondenten voor interviews. Op de vraag wat scholen zelf doen voor teruggetrokken jongeren reageerden 4 scholen. Zij gaven aan allemaal aan te beschikken over een goede zorgstructuur met daarbij aandacht voor de teruggetrokken jongere. Daarnaast hebben we nog vele andere wervingsactiviteiten uitgevoerd; mails, promotie via jongerenwebsites, werving via kerkelijk jeugdwerkers, via eigen kennissenkring werven, contact met de pers (de Stentor), etc. Het resultaat van onze inspanningen was dat we geen teruggetrokken jongeren hebben kunnen spreken.

Het kwantitatieve deel van ons onderzoek, de digitale enquête op scholen, leverde 59 bruikbare enquêtes op. Helaas zaten er weinig tot geen gegevens tussen die betrekking hadden op onze

doelgroep. In het verslag is wel een korte schets terug te vinden over de resultaten die zijn voortgevloeid uit de digitale enquête.

Hoofdstuk 6

In dit hoofdstuk beantwoorden we de probleemstelling.

We hebben de probleemstelling opgedeeld in twee delen.

- 1) Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, en zijn zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren?

Uit dit deel van de probleemstelling kunnen we de volgende conclusies trekken:

- De teruggetrokken jongere bestaat
- De teruggetrokken jongere is op basis van zijn sociale verbindingen als kwetsbaar te typeren.

- 2) Wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?

- a) Wat weten social workers over deze doelgroep?

Conclusie:

Social workers herkennen teruggetrokken jongeren op basis van het door ons opgestelde profiel.

- b) Wat weten social workers over sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten?

Conclusies:

- Social workers weten weinig over de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren hebben met hun leeftijdsgenoten en hebben weinig tot geen kennis over de preventieve werking van sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten.
- Teruggetrokken jongeren onderhouden sociale contacten via online sociale netwerken. Of deze ontwikkeling al dan niet als positief gezien wordt verschilt.
- Teruggetrokken jongeren kunnen met een groep leeftijdsgenoten optrekken zonder actief te participeren / contact te maken.

- c) Wat doen social workers om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle?

Conclusies:

- Er bestaat geen toegespitst aanbod voor teruggetrokken jongeren, m.u.v. schoolcounseling op VO- scholen.
- In het bestaande hulpaanbod participeren teruggetrokken jongeren en op deze wijze leveren social workers een bijdrage aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten.
- Er bestaat een gebrek aan samenwerking tussen de verschillende in Zwolle actieve organisaties voor jongerenwerk / jeugdhulpverlening.

We hebben ook conclusies getrokken over de rol van het voortgezet onderwijs. Hier was ons onderzoek in eerste instantie niet op gericht, maar omdat we veel contact hebben gehad met deze scholen willen we toch een paar opmerkingen plaatsen.

Twee conclusies die we hebben getrokken:

- VO- en MBO- scholen stellen zich sterk beschermend op
- Scholen geven aan te beschikken over een zorgstructuur waarbinnen de teruggetrokken jongere aandacht krijgt.

En als laatste nog een conclusie over de rol van de overheid:

- De Gemeente Zwolle zet niet beleidsmatig in op teruggetrokken jongeren.

Hoofdstuk 7

In dit hoofdstuk zijn de aanbevelingen te vinden gericht aan social workers, onderwijs, overheid en medemens. Aan de social workers in Zwolle hebben wij verschillende aanbevelingen geschreven. Wij stellen dat het goed zou zijn als social workers hun kennis vergroten betreffende jongeren hun sociale verbindingen en hun preventieve- ontwikkelingsbevorderende werking, teruggetrokken jongeren op de kaart van hun organisatie zouden zetten en gaan investeren in samenwerking met verschillende organisaties voor jeugdwerk / jeugdhulp om op die manier een meer integrale aanpak te krijgen. Hoe deze samenwerking vorm kan krijgen kunt u lezen in paragraaf 7.1.3.. Over een plan van aanpak schrijven voor contact met teruggetrokken jongeren aan de hand van een stappenplan leest u meer in paragraaf 7.2.

Wat als je op een jongere afstapt, maar deze herkent zich totaal niet aan de hand van het beeld wat jij schept? Hier kunnen verschillende redenen voor zijn, bijv. dat de jongere reden heeft om te blijven zitten waar hij/zij zit, De jongere heeft een inadequate / passieve copingstijl ontwikkeld of de jongere is gewend aan eenzaamheid. Blijf in gesprek en probeer zoveel mogelijk inzichtgevend te werken.

De aanbevelingen voor het voortgezet onderwijs zijn de volgende: jongeren niet ontzien, maar zorgvuldig confronteren met als achtervang professionele zorg. Een te beschermende opstelling biedt een jongere niet wat hij nodig heeft. Wij geven scholen het advies hun zorgstructuur kritisch onder de loep te nemen.

Meer aandacht van de overheid voor de teruggetrokken jongere zou goed zijn. Zeker aangezien gemeente Zwolle stelt dat zij het van belang acht dat alle jongeren kansen krijgen zich gezond te ontwikkelen. Nu wordt vooral ingezet op overlastgevende jongeren. Dus een meer genuanceerde verdeling van geld en aandacht: aandacht voor alle jongeren in Zwolle en daarbij specifieke aandacht voor alle kwetsbare groepen jongeren; zowel overlastgevende als teruggetrokken jongeren. De gemeente Zwolle zou bijvoorbeeld bij de instellingen voor jongerenwerk en jeugdhulpverlening (die zij mede subsidieert) kunnen pleiten voor het in hun aanbod opnemen van interventies gericht op teruggetrokken jongeren. Daarnaast kan zij door de overheid aangemoedigde samenwerkingsverbanden initiëren waarmee een op elkaar afgestemd integraal, efficiënt en effectief jeugdwerk- en jeugdhulpverlening- aanbod gerealiseerd kan worden.

Ook de medemens kan een belangrijke rol spelen. Door aandacht te hebben voor je omgeving kan je al medemens, naaste van de teruggetrokken jongere, het verschil uitmaken.

In hoofdstuk 8 geeft Dr. Anja Machielse een reactie op het onderzoeksverslag.

Hoofdstuk 9

De betrouwbaarheid van het onderzoek hebben we weten te waarborgen door te streven naar een maximale spreiding als het gaat om werksoort en deskundigheid van social workers. Gedurende het onderzoek hebben we literatuuronderzoek uitgevoerd. We hebben getracht de validiteit te waarborgen door de onderzoekssituatie te beschrijven vanuit het gezichtspunt van de respondenten die we gesproken en / of geïnterviewd hebben. Wat betreft de social workers hebben we het verzadigingspunt bereikt, want nieuwe gesprekken leverden geen nieuwe informatie op. Wij denken op basis van onze gegevens een representatief beeld te hebben geschetst van de werkelijkheid zoals we die tegenkomen in Zwolle.

Wij zijn tevreden met het resultaat wat is voortgevloeid uit ons onderzoek. Er zijn een tweetal kanttekeningen te plaatsen. Onze opzet was vrij ambitieus. We dachten via scholen en social workers makkelijker contact te leggen met teruggetrokken jongeren dan in werkelijkheid het geval was. Al met al hebben wij onvoldoende tijd gehad om alternatieve methoden te bedenken om teruggetrokken jongeren te bereiken. Dat heeft ervoor gezorgd dat we de teruggetrokken jongeren niet hebben kunnen spreken. Ook het cijfermatig weergeven van het aantal sociale contacten, max. 3 is misschien te rigide geweest; de kwaliteit van sociale verbindingen blijft essentieel.

Vervolg onderzoek is gewenst. Een kwalitatief onderzoek onder teruggetrokken jongeren is noodzakelijk om een representatief beeld te scheppen van de kenmerken van hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Ook een levenslooponderzoek, naar hoe gebeurtenissen invloed uitoefenen op de levensloop van individuen en de voorwaarden waaronder deze gebeurtenissen invloed uitoefenen op de levensloop, zou interessant zijn.

Hoofdstuk 1 Aanleiding & Inleiding

Kwetsbare jeugd

Regelmatig komen we ze tegen in de nieuwsberichten in verschillende media. De media kopt met 'Probleem Marokkaanse jongeren groter', 'malaise jeugd; bom onder de samenleving' en 'harde aanpak hangjongeren'. Menig lokale gemeente, jeugdwerker en politicus zit met zijn handen in het haar: 'wat moeten we met ze aan?'. We noemen ze 'probleemjongeren', 'risicjongeren', 'kwetsbare jeugd', en ze staan hoog op de agenda van landelijke beleidsmakers en lokale welzijnswerkers. Het betreft een deel van de jongeren met wie het 'minder goed' gaat. In 'Kwetsbaar en competent, sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk' wordt er over deze jongeren gezegd dat het jongeren zijn die 'de binding met de samenleving en haar instituties dreigen te verliezen, die in een isolement terecht komen of de samenleving de rug toekeren. Zulke jeugdigen spijbelen, breken hun opleiding af, zijn langdurig werkloos, raken verslaafd, vertonen crimineel gedrag, gaan zwerven en/of hebben chronisch psychische problemen' (Bakker, Pannebakker & Snijders red., 1999). Het betreft overigens niet enkel de groep jongeren die 'opvallen' door hun op de voorgrond staande gedrag. Niet enkel de groepen die 'overlast' veroorzaken vallen onder de categorie 'kwetsbare jongeren'. Ook minder 'zichtbare' jongeren zijn deel van de groep 'kwetsbare jongeren'; te denken valt bijvoorbeeld aan de teruggetrokken jongeren die in sociaal isolement dreigen te raken. Dr. Anja Machielse, universitair docent en onderzoeker aan de opleiding Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht, zegt over de onzichtbaarheid van deze problematiek: 'bovendien is sociaal isolement vaak een verborgen problematiek. In een samenleving waarin autonomie en zelfredzaamheid centraal staan, valt sociaal isolement niet zo snel op. Het vertoont immers veel (uiterlijke) kenmerken van zelfstandigheid en het varen van een eigen koers. De zelfredzaamheid en onafhankelijkheid die sociaal geïsoleerden in hun leven noodgedwongen tot norm hebben verheven, zorgt ervoor dat ze niet direct zichtbaar zijn als personen die in feite de aansluiting bij de samenleving missen' (Machielse, 2006). Over deze groep jongeren lezen we niet zo vaak in de krant; ze eisen geen aandacht op, ze zorgen niet voor overlast, worden niet opgemerkt en zijn daarmee geen interessant voer voor de media. Hoe dit kan? Machielse geeft al een verklaring; het betreft een verborgen problematiek welke moeizaam op te merken is. Echter het valt niet te ontkennen dat dit wel degelijk een groep is welke recht gedaan moet worden, waaromtrent zorgen bestaan en welke de aandacht verdient. Althans, die mening zijn wij toegedaan en daarmee is deze groep jongeren voor ons dé groep waarop we ons willen richten; wie zijn zij? Wat kenmerkt hun sociale verbindingen? En; zijn zij op basis hiervan inderdaad als kwetsbaar te typeren?

Maatschappelijke ontwikkeling: 'een scherpere tweedeling'

Bakker e.a. schrijven vooruitblikkend op de toekomst over de vrees voor een verdere en scherpere tweedeling tussen succesvolle en niet- succesvolle jeugdigen (Bakker, Pannebakker & Snijders red., 1999). Zij verwijzen daarbij naar de discussienota 'Naar een samenhangend beleid voor jeugdparticipatie' van het Ministerie voor Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS, 1998). In deze nota komt naar voren dat de kloof tussen zogenaamde 'winners' en 'losers' steeds groter wordt. De 'winners' hebben weinig problemen in het gezin, beschikken over sociale vaardigheden en hebben voldoende sociale contacten en hebben daarmee de ruimte om zich te ontwikkelen en invulling te geven aan hun eigen leven. Met de 'losers' gaat het minder goed; zij ervaren veel stress en vertonen meer riskant gedrag, vallen uit op school en redden zich niet op de arbeidsmarkt. Gelukkig is de groep 'winners' het grootst. Bakker e.a. geven aan dat het een algemene aanname is onder jeugddeskundigen in wetenschap, beleid en praktijk dat het met de meerderheid van de jeugd goed gaat. Tegelijkertijd baart, zoals eerder aangegeven, de groep 'losers' grote zorgen. Het is duidelijk dat er een groep jeugdigen bestaat die extra ondersteuning nodig heeft om zich tot geslaagde volwassenen en medeburgers te ontwikkelen.

Sociale verbindingen als vorm van preventie...

Al jaren zijn velen bezig met onderzoek naar de oorzaken van dit probleem en naar hoe dit opgelost en voorkomen kan worden. Eén van die mensen is hoogleraar Micha de Winter. In zijn boek 'Beter Maatschappelijk Opvoeden' stelt hij dat jongeren die zich sociaal verbonden weten en het gevoel meekrijgen dat ze 'erbij horen' het in allerlei opzichten beter doen en zich gezonder ontwikkelen dan jongeren bij wie dit ontbreekt (Winter, 2000). Hij zet daarmee de deur open voor sociale verbondenheid als belangrijke vorm van primaire preventie. Ook socioloog Cees Schuyt die in 1995 onderzoek deed naar kwetsbare jongeren en hun toekomst, pleit hiervoor. Schuyt pleit in zijn rapport 'kwetsbare jongeren en hun toekomst' o.a. voor meer formele en informele sociale controle (Schuyt, 1995). Schuyt geeft aan dat de verbetering van sociale bindingen van en met kwetsbare jongeren

noodzakelijk is. Volgens hem wordt de 'tussenruimte tussen school en gezin onvoldoende opgevuld'. Sociale verbondenheid komt, volgens de Winter, uit onderzoeksliteratuur naar voren als belangrijk sociaal- pedagogisch element welke ontwikkelingskansen, gezondheid, gedrag en welzijn van jongeren in belangrijke mate stuurt (Winter, 2000). De vooronderstelling is dat jongeren op voorhand beter functioneren wanneer zij gebruik kunnen maken van sociale structuren.

Afstudeerproject 'Preventieve Verbindingen'

Met het voorgaande wordt het afstudeerproject 'preventieve verbindingen' geboren. Het is een feit dat er een groep jongeren bestaat met wie het minder goed gaat. Het is ook een feit dat jongeren zich in de puberteit richten op elkaar, als leeftijdsgenoten. Deze sociale verbindingen onder leeftijdsgenoten kunnen in positieve zin bijdragen aan hun ontwikkeling. Daarmee werken ze preventief. Dit gegeven vormt de 'achtergrond' waartegen wij ons onderzoek willen uitvoeren. Preventieve verbindingen; sociale steun onder jongeren als vangnet.

Actueel

Zoals eerder aangegeven komen we teruggetrokken jongeren niet zo snel in de media tegen. Echter, kort geleden berichtte diverse media over een schietpartij op een Duitse school waarbij bleek dat de dader een teruggetrokken bestaan leidde:

Bij een schietpartij op woensdagochtend 11 maart jl. op een scholengemeenschap in Winnenden te Duitsland schoot Tim Kretschmer zeker vijftien mensen, waaronder 9 leerlingen en 3 docenten, dood. Tim Kretschmer leek in een groot aantal facetten een vrij normale jongen; 17 jaar oud, schoolgaand, tot voorkort een fanatieke tafeltennisser en afkomstig uit een stabiel gezin. Echter volgens het Duitse dagblad BILD was Tim Kretschmer ook een jongen die een teruggetrokken bestaan leidde. Een jongen die zich, sinds een jaar of twee, teruggetrokken had in zijn eigen wereldje. Het ontbrak hem daardoor aan echte vrienden en erkenning, aldus het dagblad (BILD, 2009). In Het Parool lezen we vervolgens dat leeftijdsgenoten in hun beschrijving van Tim aangaven dat hij een stille jongen was die het contact met leeftijdsgenoten vermeed (Het Parool, 2009).

Wij hebben de nieuwsberichten rondom dit drama in Duitsland met interesse gevolgd. Gedurende deze tijd hebben we in het kader van ons onderzoek de relevante vraag gesteld of dit wellicht anders was gegaan wanneer Tim Kretschmer een stevig sociaal (preventief) netwerk om zich heen had gehad. Hadden vrienden hem die erkenning kunnen geven die hij wellicht nodig had? Had dat Tim kunnen steunen op die punten waar zijn werkelijke frustratie lag? Hadden zij hem kunnen begrijpen, kronkels uit gedachten kunnen praten? Zou je kunnen stellen dat dit nooit gebeurd was als Tim een paar betekenisvolle en steunende contacten met leeftijdsgenoten had gehad?

Vragen als deze geven ons onderzoek actualiteitswaarde en maken de vragen die wij in dit onderzoek stellen van persoonlijk en maatschappelijk belang. Met bovenstaande hypothetische vragen raken we de kern van waar het om gaat; zicht op en zorg voor een groep kwetsbare jongeren.

Maatschappelijke relevantie...

Uit het voorgaande is al het een en ander beschreven waaruit de maatschappelijke relevantie van ons project blijkt. Over het algemeen kan gezegd worden dat we in Nederland een participatiemaatschappij nastreven waarin iedereen mee kan doen en waarin iedereen, ook jongeren, de kans moet krijgen zich optimaal te ontwikkelen. Daartoe moet zo veel mogelijk preventief gewerkt worden; gericht zijn op het 'voorkomen van problemen'. Immers, voorkomen is beter en vooral ook goedkoper dan genezen. Dit wordt onder andere verwoord in de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en dan met name op het zogenaamde 2^e prestatieveld, getiteld 'op preventie gerichte ondersteuning bieden aan jongeren met problemen met opgroeien en van ouders met problemen met opvoeden'. De overheid en professionele instellingen (waarin onder meer social workers werkzaam zijn) worden in toenemende mate verantwoordelijk voor het organiseren van een zogeheten 'pedagogische infrastructuur' (Goderie en Ten Dam, 2003). Ook de Gemeente Zwolle sluit daar in haar jeugdbeleidsplan op aan. Gemeente Zwolle stelt in haar jeugdbeleidsplan 'Jong in Zwolle, vet mazzel', dat zij wil investeren in jongeren (van Dijk & van der Wal, 2004). Gemeente Zwolle geeft aan dat van de ruim 110.000 inwoners 1/3 jonger is dan 24 jaar en dat investeren in jongeren een investering in de toekomst van de gemeente is. De gemeente Zwolle geeft aan dat het hun ambitie is dat jongeren in vrijheid opgroeien tot volwaardige leden van de Zwolse samenleving. Daarbij acht zij het belangrijk dat jongeren zich veilig voelen in de stad en kansen geboden krijgen hun talenten te gebruiken ten behoeve van hun eigen ontwikkeling, als ook voor de samenleving. Eén van de maatschappelijke doelen die de gemeente in haar eerder genoemde beleidsplan voor 2005 – 2009 stelt is: 'het vergroten van de ontwikkelingskansen en het bevorderen van het welbevinden van

jongeren'. De gemeente Zwolle is erop gericht jongeren de kans te geven zich goed te ontwikkelen. Als het gaat om de uitvoering van het gemeentelijk jeugdbeleid is Travers, een Zwolse organisatie voor sociaal cultureel werk, jeugd- en jongerenwerk en opbouwwerk, de grootste partner. In haar missie en visie legt Travers de nadruk op het verbinden van mensen. Zij stellen: 'Travers verbindt mensen', zowel door het scheppen van condities als door het plegen van interventies. Bij Travers werken ook deskundige social workers. Wat weten zij eigenlijk van teruggetrokken jongeren en hun sociale verbindingen? En wat doen zij om bij te dragen aan de preventieve verbindingen van deze jongeren? Belangrijke, maatschappelijk relevante vragen die aan hen en aan andere social workers in Zwolle te stellen zijn. Overigens is Travers niet enkel een belangrijke speler in het veld. Ook de Kern (onderdeel van Dimence), de instelling die verantwoordelijk is voor het algemeen maatschappelijk werk in Zwolle kent een verantwoordelijkheid in deze. Net zoals andere instellingen voor jeugdhulpverlening; RIAGG Zwolle (onderdeel van Dimence), Bureau Jeugdzorg Overijssel, Trias Jeugdhulp, etc. Naast het landelijke en lokale welzijnsbeleid kunnen we er tevens niet om heen dat ook scholen, jeugdclubs, kerken, sportclubs bijdragen leveren in de sociale verbindingen tussen mensen. Wij willen, met ons onderzoek aansluiten bij dit alles. In de eerste plaats bij teruggetrokken jongeren en bij social workers en indirect / zijdelings bij de samenleving als zodanig. Wij hopen dat ons onderzoek een specifieke kwetsbare groep op de kaart zal zetten. Daaruit voortvloeiend willen we aanbevelingen doen waarmee jongerenwerkers / social workers (werkzaam in de Gemeente Zwolle) deze jongeren kunnen bedienen. Daarnaast denken wij, zoals al eerder aangegeven, dat ons onderzoek niet enkel relevant is voor de gemeente Zwolle en haar social workers, maar tevens interessant is voor een ieder die met jongeren te maken heeft (leeftijdsgenoten, schoolmaatschappelijk werkers, vertrouwenspersonen, docenten, ouders, sportclubleiders, jeugdwerkers in kerken, de social worker in het algemeen, u en ik, etc.) en zich afvraagt hoe zij hen een steuntje in de rug kunnen geven en daarmee bij te dragen aan 'preventieve verbindingen'.

Doelstelling

Op basis van het voorgaande kwamen we tot de volgende doelstelling voor het afstudeerproject:

"Inzicht krijgen in de sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, in of zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren zijn, in wat social workers in Zwolle weten over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat zij doen om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen en het op basis daarvan kunnen doen van aanbevelingen"

Op basis van de verkregen onderzoeksresultaten trekken we conclusies en komen we tot aanbevelingen voor 'pedagogische opbouwwerkers' die werkzaam zijn in de gemeente Zwolle en andere sleutelfiguren (zij die met teruggetrokken jongeren in contact zijn). Aanbevelingen die preventieve verbindingen van jongeren mogelijk maken en versterken.

Probleemstelling

Het betreft een beschrijvende probleemstelling:

"Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, zijn ze op basis hiervan als kwetsbaar te typeren, wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?"

Vraagstelling

De probleemstelling kan worden opgedeeld in een aantal hoofd- en deelvragen.

Hoofdvragen & deelvragen:

1. Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren?
 - a) Hoe zien de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren eruit?
 - b) Hoe hebben deze sociale verbindingen zich gevormd?
 - c) Hoe ervaren teruggetrokken jongeren hun functioneren in hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten?
 - d) Zijn deze jongeren op basis hiervan als kwetsbaar te typeren?

2. Wat weten social workers over deze doelgroep?
3. Wat weten social workers over sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten?
4. Wat doen social workers om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle?

De Opdrachtgever

Dit onderzoeksproject wordt uitgevoerd in opdracht van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. Namens het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken is drs. Christel van Til- Teekman de opdrachtgever. Voor meer informatie over het Centrum: <http://www.samenlevingsvraagstukken.nl>.

Samenvatting hoofdstuk 1

We kennen ze allemaal wel de probleemjongeren zoals die door de regering en media worden beschreven. Dit zijn de jongeren die externaliserend gedrag vertonen, dus gedrag wat voor veel personen zichtbaar is. Daarnaast is er een groep die minder 'zichtbaar' is, zoals de teruggetrokken jongere die in sociaal isolement dreigt te raken. Allemaal jongeren die deel uit maken van een groep 'kwetsbare jongeren'. Over deze groep horen en lezen we niet vaak, ze geven geen overlast en zijn daarom geen interessant voer. Hoe kan dit?

Bakker e.a. schrijven over 'winners' en 'losers', waarbij ze erop wijzen dat de kloof tussen deze twee partijen steeds groter wordt. De groep 'losers', die 'de binding met de samenleving en haar instituties dreigen te verliezen, die in een isolement terecht komen of de samenleving de rug toekeren, baart zorgen.

Er wordt al jaren naar een oplossing voor dit probleem gezocht. Micha de Winter stelt dat wanneer jongeren die zich sociaal verbonden weten en het gevoel meekrijgen dat ze 'erbij horen' het in allerlei opzichten beter doen en zich gezonder ontwikkelen dan jongeren bij wie dit ontbreekt (Winter, 2000). Hij heeft hiermee de deur geopend voor sociale verbindingen als vorm van primaire preventie.

Met al dit voorgaande is het project 'Preventieve verbindingen' geboren. Het is een feit dat er een groep jongeren bestaat met wie het minder goed gaat. Het is ook een feit dat jongeren zich in de puberteit richten op elkaar, als leeftijdsgenoten en dat deze verbindingen preventief werken. Vandaar de titel: 'preventieve verbindingen; sociale steun onder jongeren als vangnet'.

Onze onderzoeksthematiek blijkt actueel als we kijken naar de schietpartij die kort geleden heeft plaatsgevonden op een Duitse school. Ook is het onderzoek maatschappelijk relevant waar de Gemeente Zwolle in haar jeugdbeleidsplan 'Jong in Zwolle, vet mazzel', stelt dat zij wil investeren in jongeren (van Dijk & van der Wal, 2004). De gemeente Zwolle geeft aan dat het hun ambitie is dat jongeren in vrijheid opgroeien tot volwaardige leden van de Zwolse samenleving. Wij hopen dat ons onderzoek een specifieke kwetsbare groep op de kaart zal zetten. We willen aanbevelingen doen waarmee social workers werkzaam met jeugd in Zwolle deze jongeren kunnen bedienen.

De probleemstelling van ons onderzoek luidt:

"Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, zijn ze op basis hiervan als kwetsbaar te typeren, wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?"

Hoofdstuk 2 Een kwetsbare groep: teruggetrokken jongeren

Zoals in het hoofdstuk hiervoor duidelijk is geworden bestaat er een groep kwetsbare jongeren. Niet enkel een groep jongeren die opvalt door hun op de voorgrond staande gedrag. Niet enkel de groepen die overlast veroorzaken vallen onder de categorie 'kwetsbare jongeren'. Ook minder zichtbare jongeren zijn deel van de groep 'kwetsbare jongeren'.

Een kwetsbare groep

Minister van Jeugd & Gezin, Andre Rouvoet stelt in een toespraak (terug te lezen op de website van het ministerie van Jeugd & Gezin) dat het over het algemeen goed gaat met de Nederlandse jeugd. Hij zegt: 'voor het begrip: met 85 procent van de jeugd gaat het gewoon prima, tien procent behoort tot een risicogroep en vijf procent kent al dan niet serieuze problemen. En die laatste 15 procent mogen we niet loslaten en deze groep verdient extra aandacht, ondersteuning en soms ook correctie' (Rouvoet, 2008). Duidelijk moge zijn dat de jongeren waar het minder goed mee gaat niet enkel de jongeren betreft die op de voorgrond staan met hun overlastgevende probleemgedrag. In 'Kwetsbaar en competent. Sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk' komen dezelfde cijfers als door Rouvoet naar voren worden gebracht naar voren (Bakker, Pannebakker & Sniijders red., 1999). Binnen deze groep 'kwetsbare jongeren' plaatsen de schrijvers ook de teruggetrokken jongere; een minder zichtbare, weinig overlastgevende groep jongeren die in sociaal isolement dreigen te raken. Ook wordt beschreven dat deze jongeren in twee categorieën op te splitsen zijn: genegeerd en verworpen jongeren. Geneeerde kinderen lokken geen negatief oordeel bij andere kinderen uit, zoals verworpen kinderen, maar ze worden simpelweg 'niet gezien'. Op grond van empirisch onderzoek is er geen zwaarwegend bewijsmateriaal dat kinderen uit deze groep ernstige sociale problemen hebben of houden. De groep verworpen kinderen bestaat deels uit agressieve kinderen, en deels uit passieve en teruggetrokken jongeren. Ze lokken een negatief oordeel uit en worden soms ook gepest. Met name de laatste groep jongeren loopt een duidelijk risico om nu en later problemen te krijgen. Zolang deze jongeren in de vertrouwde en geborgenheid van het ouderlijke huis leven, kunnen ze zich meestal redelijk goed handhaven. Het gezin biedt voor deze jongeren een kader. Pas als ze het huis uit gaan en een zelfstandig leven op moeten bouwen gaat het mis en komen er problemen. Ze hebben niet geleerd te bouwen aan een sociaal netwerk wat hun geborgenheid en steun kan geven (Machielse, 2003). Wie niet in staat is zelf zinvolle relaties op te bouwen en in stand te houden, is in onze moderne samenleving sterk in het nadeel (Machielse, 2003). De kwetsbaarheid van deze groep jongeren zit in de bedreiging van hun individuele welzijn door het gebrek aan steunende en ontwikkelingsbevorderende betekenisvolle contacten met leeftijdsgenoten.

De teruggetrokken jongere

Om, in het kader van ons onderzoek, de teruggetrokken jongeren te beschrijven steunen wij op een door Anja Machielse opgestelde definitie van sociaal isolement:

'in de bestaande literatuur wordt sociaal isolement over het algemeen gedefinieerd als het ontbreken van betekenisvolle contacten. 'Betekenisvol' kan dan geïnterpreteerd worden in termen van eenzaamheid of in een beperkt aantal contacten' (Machielse, 2003)

Aansluitend op deze definitie van Anja Machielse zijn teruggetrokken jongeren jongeren die het ontbreekt aan voldoende 'betekenisvolle contacten'. Ook wij interpreteren deze betekenisvolle contacten in termen van eenzaamheid en een beperkt aantal contacten.

Concreet betekent dit dat het jongeren betreft die:

- a) *Weinig verbindingen met leeftijdsgenoten hebben / teruggetrokken gedrag vertonen:*
Teruggetrokken jongeren zijn jongeren die moeizaam aansluiting vinden bij andere leeftijdsgenoten. Het betreft jongeren die genegeerd worden of verworpen zijn (Bakker, Pannebakker & Sniijders red., 1999). Kenmerkend in de term 'teruggetrokken jongeren' is de verwijzing naar het feit dat deze jongere zich op een bepaalde manier terugtrekken uit het sociaal contact. In gedragstermen zou je kunnen verwijzen naar de wijze waarop de jongere gericht is op het participeren in groepsactiviteiten en de manier waarop hij / zij zich manifesteert in de interactie met leeftijdsgenoten. De teruggetrokken jongere betreft een gesloten jongere, die zich schuchter gedraagt, zich het liefst op de achtergrond opstelt en weinig initiatieven neemt. Het betreft een jongere die in zijn / haar vrije tijd vermoedelijk veel thuis zit en daardoor weinig verbindingen aangaat met andere leeftijdsgenoten. Het is goed

mogelijk dat er sprake is van een gebrek aan persoonlijke sociale competenties die van belang zijn in het adequaat benutten van sociaal contact. Daarbij valt te denken aan het gebrek aan kenmerken die daarin van doorslaggevend belang zijn; zelfrespect, zelfvertrouwen, sociabiliteit, sociale vaardigheden, assertiviteit en het besef van persoonlijke controle en probleemoplossend vermogen (De Ridder, 1988).

Als het gaat om een meer getalsmatige benadering van het begrip 'beperkt aantal contacten' dan denken wij aan maximaal 3 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. We komen tot deze typering door ons te baseren op onderzoek gedaan door Hortulanus, Machielse en Meeuwessen naar sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. In de typologie van sociale contacten die Hortulanus, Machielse en Meeuwessen hebben ontwikkeld betitelen zij een netwerk van hoogstens 4 personen als klein (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). In persoonlijk mailcontact met Anja Machielse geeft zij aan dat het daarbij om contacten in het persoonlijke leven gaat en dan met name om contacten die op een of andere manier ondersteunend kunnen zijn. Het gaat dan om mensen die sociale, praktische en emotionele steun bieden. Het gaat er in de typologie van Hortulanus, Machielse en Meeuwessen niet om dat deze steun feitelijk gegeven wordt maar om de subjectieve beleving; het gevoel dat op mensen een beroep gedaan kan worden als het nodig is. In de typologie van Hortulanus, Machielse en Meeuwessen gaat het niet specifiek om contacten met leeftijdsgenoten. In ons onderzoek wel. Dat is dan ook reden voor ons om de marge iets te verkleinen en te kiezen voor 3 sociale verbindingen.

b) *Een bepaalde vorm van eenzaamheid ervaren;*

In 'zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak' beschrijven de Jong-Gierveld & van Tilburg eenzaamheid als 'het subjectief ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties' (De Jong-Gierveld & van Tilburg, 2007). Eenzaamheid komt in de literatuur naar voren als het ervaren van verschil tussen (de kwaliteit van) gewenste en aanwezige contacten. Eenzaamheid duidt dan ook vooral op de subjectieve beleving van sociale contacten, in de zin dat ze een zekere mate van gewenste intimiteit niet bereiken (De Jong-Gierveld, 1984). In het online woordenboek van de Van Dale wordt het 'eenzaam zijn' omschreven als het 'alleen, zonder gezelschap zijn'. In het kader van ons onderzoek zou je kunnen stellen dat het bij eenzaamheid om het gebrek aan medemenselijke intimiteit en steun van leeftijdsgenoten gaat. Deze medemenselijke steun / intimiteit kan opgesplitst worden in drie belangrijke soorten steun; instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). Instrumentele en praktische steun verwijst naar concrete of materiële hulp; geld, kleding, hulp bij het vervullen van taken, het verstrekken van informatie of het geven van advies. Emotionele en affectieve steun verwijst naar aandacht, naar waardering, naar praten over persoonlijke problemen, gevoelens en belevenissen. Sociale steun verwijst naar wat door Hortulanus, Machielse en Meeuwessen 'social companionship' wordt genoemd (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Het betreft het gezamenlijk ondernemen van sociale activiteiten. Te denken valt aan uitgaan, aan winkelen, koffie drinken, een spel spelen, samen rondhangen en ga zo maar door. Het is een algemene aanname dat steunende sociale verbindingen een belangrijke bron voor het welzijn van mensen zijn. Het 'ontoelaatbaar' in de definitie van De Jong-Gierveld & van Tilburg verwijst dan ook naar het onwenselijke van het gebrek aan de eerdergenoemde medemenselijke steun. Het gemis daarvan of het gevoel dat bestaande sociale verbindingen niet aan de gestelde wensen voldoen kan als een ernstige bedreiging van het individuele welzijn worden ervaren, aldus Hortulanus, Machielse en Meeuwessen (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Wanneer wij over eenzaamheid spreken wensen wij dit begrip uit te leggen als 'het ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en het daarmee missen van voldoende medemenselijke steun van- en intimiteit met leeftijdsgenoten'.

'Cijfers...'

Het valt niet mee cijfermatige gegevens te verzamelen met betrekking tot ons onderzoek. Dat maakt het lastig om een statistisch beeld te scheppen van de groep teruggetrokken jongeren en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Hieronder toch een aantal cijfermatige gegevens die enigszins zouden kunnen bijdragen aan de beeldvorming. Daarbij plaatsen we ook direct kanttekeningen waar deze gegevens niet aansluiten bij het onderzoek.

Cijfers 1:

Minister van Jeugd & Gezin, Andre Rouvoet in een toespraak (terug te lezen op de website van het ministerie van Jeugd & Gezin):

"Het gaat over het algemeen goed met onze jeugd. Voor het begrip: met 85 procent van de jeugd gaat het gewoon prima, tien procent behoort tot een risicogroep en vijf procent kent al dan niet serieuze problemen. En die laatste 15 procent mogen we niet loslaten en deze groep verdient extra aandacht, ondersteuning en soms ook correctie" (Rouvoet, 2008)

Opmerkingen:

Duidelijk moge zijn dat de jongeren waar wij het over hebben binnen de gestelde 15 % vallen. Ook in 'Kwetsbaar en competent. Sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk' komen dezelfde cijfers naar voren en plaatsen de schrijvers de teruggetrokken jongere binnen deze groep (Bakker, Pannebakker & Sniijders red., 1999).

Cijfers 2:

7 van de 10 jongeren zijn zeer tot buitengewoon tevreden met hun vrienden- en kennissenkring. De rest is tevreden of tamelijk tevreden. De tevredenheid met vrienden- en kennissenkring neemt af met de leeftijd. Van de jongeren van 12–17 jaar geeft 80 procent aan zeer tot buitengewoon tevreden te zijn (CBS, 2003).

Opmerkingen:

Bovenstaande gegevens geven een vrij positief beeld. Als we van deze gegevens uitgaan dan lijkt de teruggetrokken jongere niet te bestaan. Echter, wij richten ons in ons onderzoek niet enkel op de subjectieve beleving van jongeren maar ook op objectieve sociaal wetenschappelijke gegevens. De tevredenheid van jongeren met hun netwerk kan daarin een belangrijk gegeven zijn. Tegelijk rijst de vraag of een netwerk waar men tevreden mee is altijd goed voor hen is als we spreken over de te volbrengen ontwikkelingstaken en goed voor hen is m.b.t. hun functioneren in verschillende situaties. Daarnaast is de 'vrienden- en kennissenkring' een breed begrip waar wij ons in ons onderzoek specifiek richten op het contact met leeftijdsgenoten.

Cijfers 3:

Van de 15–24-jarigen zegt meer dan 95 procent dat er mensen zijn met wie ze goed kunnen praten of waarbij ze terechtkunnen. Slechts 2 procent voelt zich van andere mensen geïsoleerd. Verder geeft 90 procent aan dat zij mensen hebben die hen echt begrijpen en dat ze deel uitmaken van een groep vrienden. Jonge mannen verschillen niet van jonge vrouwen met betrekking tot deze gevoelens van eenzaamheid (CBS, 2003).

Opmerkingen:

Buiten dat de leeftijdsgroep waarover hier gesproken wordt niet overeenkomt met de door ons gestelde leeftijdsgroep is ook hier de conclusie gericht op sociale verbindingen in het algemeen en niet specifiek gericht op sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Interessant is dat er een groep van 10% bestaat die niet deel uitmaken van een groep vrienden en die, naar wat het lijkt, geen mensen hebben die hen echt begrijpen. Het zou goed kunnen zijn dat deze 10% de groep kwetsbare jongeren is waar wij ons in ons onderzoek op richten. 2% van deze groep jongeren is sociaal geïsoleerd; een vergevorderd stadium van teruggetrokkenheid. Interessant is ook dat er qua gevoelens van eenzaamheid blijkbaar geen verschil bestaat tussen de geslachten.

Samenvatting hoofdstuk 2

Vijftien procent van de jongeren in Nederland behoort tot een risicogroep of kent al dan niet serieuze problemen en zijn als kwetsbaar te typeren. Het is duidelijk dat deze jongeren waar het minder goed mee gaat niet enkel de jongeren betreft die op de voorgrond staan met een probleemgedrag. Binnen deze groep behoren ook de teruggetrokken jongeren, een minder zichtbare, weinig overlastgevende groep jongeren die in sociaal isolement dreigen te raken. Wij steunen bij de omschrijving van de teruggetrokken jongere hierbij op de door Anja Machielse opgestelde definitie van sociaal isolement:

'in de bestaande literatuur wordt sociaal isolement over het algemeen gedefinieerd als het ontbreken van betekenisvolle contacten. 'Betekenisvol' kan dan geïnterpreteerd worden in termen van eenzaamheid of in een beperkt aantal contacten' (Machielse, 2003)

Wij interpreteren deze betekenisvolle contacten in termen van eenzaamheid en een beperkt aantal contacten. Dit betekent concreet dat de jongere:

- Weinig verbindingen heeft met leeftijdsgenoten of teruggetrokken gedrag vertoont. Getalsmatig gaat het om maximaal 3 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Gedragmatig spreken we over: schuchter gedrag, weinig initiatieven en een voorkeur voor op de achtergrond functioneren.
- Een bepaalde vorm van eenzaamheid ervaart. Eenzaamheid is hierbij het gebrek aan medemenselijke intimiteit en steun van leeftijdsgenoten. Een gebrek aan praktische steun, emotionele en/of sociale steun.

Het is moeilijk om cijfermatige gegevens weer te geven wat betreft dit onderzoek, aangezien er nog weinig onderzoek naar deze doelgroep is gedaan. Wel valt te zeggen dat onze doelgroep binnen de eerdergenoemde risicogroep valt.

Hoofdstuk 3 Jongeren en (het belang van) hun sociale verbindingen

Dit hoofdstuk vormt het fundament onder ons afstudeerproject. Ons onderzoek kent de vooronderstelling dat mensen in het algemeen en jongeren in het bijzonder, zich beter ontwikkelen wanneer zij gebruik kunnen maken van betekenisvolle sociale verbindingen. Die veronderstelling is gebaseerd op het sociaal wetenschappelijke feit dat de mens een sociaal wezen is en niet zonder andere mensen kan. Sociale verbindingen met anderen zijn in elke leeftijdsfase belangrijk, ook in de zogeheten puberteit. In deze fase staan sociale verbindingen met de eigen leeftijdsgenoten centraal. Deze sociale verbindingen werken naast ontwikkelingsbevorderend ook sterk preventief; zij dragen bij in het voorkomen van psychosociale problematiek. Op dit gegeven geven we u graag wat meer zicht.

De mens als sociaal wezen...

Er zullen weinig mensen zijn die de stelling dat de mens een sociaal wezen is zullen proberen te ontcrachten. Niemand zal ontkennen dat het grootste deel van de mensheid behoefte heeft aan enerzijds een stuk zelfstandigheid en anderzijds relaties met anderen. Ons leven lang zoeken we naar een goede balans tussen autonomie (eigen identiteit, zelfstandigheid) en verbondenheid (emotionele nabijheid, relaties met anderen). In eerste instantie lijken autonomie en verbondenheid elkaars tegenpolen te zijn, dit is echter niet het geval, ze gaan hand in hand. De ontwikkeling van autonomie is verstoord wanneer er geen verbondenheid bestaat met de ander; je hebt immers mensen om je heen nodig bij wie je je veilig voelt om je te profileren. Tegelijkertijd kan er ook geen echte verbondenheid bestaan als de ontwikkeling van de autonomie niet gerespecteerd en ervaren wordt door anderen (van der Klink & Terluin, 2006). Die basale behoefte aan verbondenheid werd door de Weense arts en psychiater Alfred Adler het zogenaamde Gemeinschaftsgefühl genoemd. Hij stelde dat mensen bij mensen horen en zich enkel in wisselwerking met andere mensen kunnen ontwikkelen (Bij de Vaate, 2004). In de sociale psychologie (de sociale psychologie onderzoekt o.a. hoe menselijke gedachten, gevoelens en gedragingen worden beïnvloed door anderen) wordt deze wisselwerking beschreven in de zogenoemde vergelijkingstheorie. In de sociale vergelijkingstheorie wordt beschreven dat we als mensen voortdurend zoeken naar de steun van- en vergelijking met- anderen. De sociale vergelijkingstheorie stelt dat mensen zichzelf leren kennen door zichzelf te vergelijken met anderen. Zoals hiervoor al eerder werd aangegeven komt ook in de sociale psychologie naar voren dat een mens in het proces van het leren kennen, ervaren en uitten van zichzelf niet volledig autonoom kan zijn. In wezen zou gesteld kunnen worden dat de mens constant verweekeld is in een nooit stilstaand sociaal vergelijkingproces. Een sociaal proces waarin we als mensen op zoek zijn naar onze eigen identiteit (wat ons anders maakt dan de ander bepaald onze uniciteit), naar bevestiging, naar acceptatie en naar erkenning. Een sociaal proces waarin we betekenis toekennen aan emoties, waarin we normen en waarden ontwikkelen en hanteren, waarin we experimenteren met gedrag, waarin we anderen leren helpen, sociale vaardigheden leren, de realiteit leren schetsen (Aronson, Wilson & Akert, 2007). Samengevat komt het erop neer dat de mens niet zonder andere mensen kan en wil leven binnen sociale verbindingen. Zowel autonomie als verbondenheid zijn basale behoeften die niet los van elkaar kunnen bestaan.

Jongeren & hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten

Ons onderzoek richt zich niet op de mens in het algemeen maar specifiek op jongeren. Wanneer wij over jongeren spreken dan hebben we het over jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar. Een specifieke leeftijdsgroep die in de literatuur ook wel met het begrip ‘pubers’ aangeduid wordt. Met het begrip pubers wordt een groep jongeren aangeduid die een specifieke levensfase doorlopen; de puberteit. Volgens van Geert treedt een kind op 12- jarige leeftijd de puberteit binnen en duurt de puberteit vervolgens ongeveer t/m het 17^e levensjaar (van Geert, 1997). Met de puberteit wordt de levensfase bedoeld waarin jongeren zich zowel lichamelijk als psychologisch sterk ontwikkelen. De puberteit is naast een periode van lichamelijke volwassenwording de periode waarin een jongere zich losmaakt van zijn ouders, minder afhankelijk van hen wordt, zich richt op leeftijdsgenoten en in contact met hen zich verder ontwikkelt en experimenteert met gedrag (Slot & Spanjaard, 1999). Dit gegeven wordt bevestigd door verschillende ontwikkelingspsychologische theorieën en beschrijft de ontwikkelingsstaak van de jongere in deze leeftijdsfase kernachtig. Een bekende ontwikkelingspsycholoog die dit bevestigd en bekendheid verwierf rondom zijn levenslooptheorie is Erik Erikson. Hij ziet de puberteit als een soort wachtkamer waarin de jonge mens alle verworvenheden nog eens doormaakt in het perspectief van de volwassenheid. Los van zijn / haar ouders komen en zelfstandig in het leven leren staan is volgens hem een kernopgave. Volgens Erikson moet het basisgevoel van vertrouwen nu zelfvertrouwen worden en het gevoel van autonomie moet vergezeld van zelfacceptatie, moed, initiatief en rolgedrag uitmonden in de moed om te leven en relaties aan te gaan (Traas, 1990). Uit het

voorgaande blijkt dat het er in de puberteit op aan komt als het gaat om de sociale ontwikkeling van een kind. Contacten met leeftijdsgenoten blijken naast het gezin een belangrijk referentiekader voor de persoonlijke ontwikkeling van jongeren (de Wit, Slot & van Aken, 2005). Het contact met leeftijdsgenoten speelt een essentiële rol in- en is van zeer grote invloed op- de vorming van de identiteit. Het is dus van groot belang dat pubers in deze fase vrienden om zich heen hebben. Juist waar de puber zich losmaakt van de ouders en niet meer naar hen wenst te luisteren blijven er maar een paar gebieden over waar zelfbepaling en grensverlegging mogelijk is; in de verbeelding, in de eigen kamer en in de vrije tijd onder leeftijdsgenoten. Het contact met leeftijdsgenoten is daarom in deze fase van wezenlijk belang, aldus Delfos. Delfos stelt: 'tijdens de puberteit vormen vrienden in het algemeen de kern van het bestaan' (Delfos, 2007). De aandacht verschuift van gezin naar leeftijdsgenoten. Dit is een natuurlijk proces (onder andere gestuurd door veranderingen in de hersenen) waar elke jongere doorheen gaat. Overigens is er in dit proces wel een bepaalde ontwikkeling op te merken. Martine Delfos stelt in haar boek 'Ontwikkeling in Vogelvlucht' dat de aard van de sociale verbindingen gedurende de puberteit verandert. Aan het begin van de puberteit zijn sociale contacten met leeftijdsgenoten vooral gericht op het ondernemen van activiteiten; sympathie, loyaliteit en hulpvaardigheid zijn nu belangrijk. Vervolgens, wanneer jongeren wat ouder worden, wordt de emotionele kant belangrijker en staan trouw, vertrouwelijkheid en het zichzelf kunnen zijn in contact met anderen centraal (Delfos, 2005). Het feit dat dit proces een bepaald verloop kent wordt ook door Josselson beschreven (Josselson, 1980). Hij heeft de puberteit, op basis van de separatie-individuatie theorie, weten op te delen in drie fases met elk een kenmerkend proces. De fase van 12 – 14 jaar kenmerkt zich door 'differentiatie'. Volgens Josselson het moment dat de jongere verschillen tussen zichzelf en zijn ouders begint te registreren en begint te benadrukken met als gevolg dat hij / zij zich voorbereid op het zelfstandig en los van de ouders functioneren. Vervolgens kiest een jongere, los van zijn of haar ouders, een eigen spoor. Deze tweede fase tussen het 14^e en 16^e levensjaar wordt door Josselson de 'uitvoering' genoemd. Jongeren denken alles te kunnen, zien geen gevaar, experimenteren met gedrag en luisteren meer naar hun vrienden dan naar volwassenen. Uit onderzoek blijkt dat juist in deze periode sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van groot belang zijn. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de jongere die los van zijn ouders komt in deze periode behoorlijk onzeker is, ook al lijkt dat gezien het gedrag van de jongere wellicht niet zo. In wezen kan de jongere de steun van zijn leeftijdsgenoten in deze periode het hardst gebruiken (van Grimhuizen, 1996). Vervolgens belandt de jongere, inmiddels tussen de 16 en 18 jaar oud, in de derde fase; de fase van het 'naderbij komen'. In deze derde fase zoekt de jongere naar balans tussen de nabijheid van ouders vanuit een minder afhankelijke positie en nabijheid van leeftijdsgenoten. De jongere wordt in deze fase meer volwassen en komt tot een eigen identiteit. Met deze fases wordt toegewerkt naar een vierde fase; 'de versteviging'. Vanaf het 18e levensjaar vindt er een versteviging plaats op basis van de vorming in de eerder genoemde drie fasen. Resultaat: een jongvolwassene die een gevoel van eigen identiteit heeft. Overigens is het niet zo dat deze fasen rigide kunnen worden aangehouden; iedere jongere ontwikkelt zich anders. De één gaat wat sneller door een fase heen en weer een ander blijft wat langer in een bepaalde fase hangen. Feit blijft dat bovenstaand proces door elke jongere doorlopen wordt. Feit blijkt ook dat het loskomen van de ouders, het zich richten op leeftijdsgenoten en de vorming van de eigen identiteit plaatsvindt (wat hiervoor als kenmerkende ontwikkelingstaak werd omschreven). De puberteit is daarmee een turbulente fase waarin sociale verbindingen met leeftijdsgenoten centraal staan. Dé fase waarin jongeren socialiseren en sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van wezenlijk belang zijn voor het individuele welzijn (Harris, 1998). Een fase waarin wat er gebeurt in het contact met leeftijdsgenoten van belang is voor- en de basis vormt van- de verdere ontwikkeling en het welzijn. Juist die constatering deed ons de keuze maken voor deze doelgroep; jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar. Dit gegeven maakt sociale steun van leeftijdsgenoten in deze fase van het mensenleven van wezenlijk belang en stelt ons o.a. de vraag; is een jongere als kwetsbaar te typeren op het moment dat het hem aan voldoende sociale verbindingen met leeftijdsgenoten ontbreekt? Op basis van voorgaande zou je denken van wel.

Over de functie van sociale verbindingen heeft u hiervoor al het een en ander kunnen lezen. Toch steken we hierna nog wat dieper af en hopen we u meer zicht te geven op de redenen waarom sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van jongeren van zo'n groot belang zijn voor de psychosociale ontwikkeling. Tevens hopen we nog eens op een rijtje te zetten waarin sociale verbindingen met leeftijdsgenoten nu precies preventief werken en welke ontwikkeling zij nu precies bevorderen.

Het belang van sociale verbindingen - sociale steun als vangnet!

Psychiater Gerald Caplan was degene die het sociale netwerk van mensen het steunsysteem noemde (Caplan, 1964). Hij wees daarmee op het feit dat sociale verbindingen een steunende functie hebben.

Deze steunende functie wordt door van der Poel ingedeeld in een drietal soorten steun. Zoals in het vorige hoofdstuk al beschreven werd kiest hij voor een indeling in instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). Sociale verbindingen worden door zowel Caplan als van der Poel beschreven als noodzakelijke steunelementen ter bevordering van het welzijn van mensen. Steunelementen die door Logger en Martens beschreven worden als een buffer tegen stress. Het voorkomt dat gebeurtenissen stress veroorzaken. Mocht er toch stress ontstaan, dan kunnen sociale verbindingen daarin werken als vangnet; helpend en ondersteunend (Logger & Martens, 2000). Daarmee hebben sociale verbindingen een krachtige preventieve functie. Vandaar ook de titel van ons onderzoek; 'Preventieve Verbindingen; sociale steun als vangnet!'. Wanneer een jongere geen steunend sociaal netwerk opbouwt zal een groot deel van zijn/haar, hiervoor benoemde, noodzakelijke steun wegvallen. Dit betekent dat jongeren een heel groot probleem oplossend vermogen moeten hebben willen ze goed met hun problemen om kunnen gaan. Vaak lukt dat de jongere niet. Simpelweg omdat sociale verbindingen voor ieder mens voorziet in noodzakelijke levensbehoeften en een essentiële steunfactor is op het moment dat zich problemen voordoen (Hendrix, 1997). Dit gegeven wordt ondersteund door sociaal wetenschappelijk onderzoek. Het onderzoek van Newcomb & Bagwell bijvoorbeeld. Zij onderzochten het verschil tussen jongeren met vrienden en jongeren zonder vrienden. Hieruit is naar voren gekomen dat jongeren met vrienden sociaal competent zijn en psychologisch gezien gezonder zijn. Jongeren met vrienden werken meer en beter samen, hebben mindere sociale problemen, hebben een hogere zelfwaardering en zijn minder eenzaam (Newcomb & Bagwell, 1995).

Kelly & Hansen beschrijven in 'Handbook of adolescent psychology' het belang van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten voor jongeren (Kelley & Hansen, 1987). Zij stellen dat sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van belang zijn om de volgende redenen:

- 6) Leeftijdsgenoten bieden steun bij het behouden en versterken van zelfwaardering...
Jongeren zijn vaak onzeker over hun gedrag. Zij vragen zich af welk gedrag er van hun verwacht wordt. In contacten met leeftijdsgenoten komen jongeren erachter hoe zij zich kunnen gedragen en proberen, vaak op een indirecte manier, positieve reacties op hun gedrag, uiterlijk en opvattingen te verkrijgen. Wanneer dit onvoldoende lukt ontbeert de jongere de noodzakelijke steun en kan een gebrek aan zelfwaardering ontstaan.
- 7) De omgang met leeftijdsgenoten biedt extra mogelijkheden tot het leren van bepaalde sociale vaardigheden...
Jongeren leren sociale vaardigheden aan in contact met leeftijdsgenoten:
 - Communicatieve vaardigheden
bijv. vragen stellen, op gepaste wijze over zichzelf praten, op een constructieve manier discussiëren, het non- verbale gedrag van anderen goed interpreteren.
 - Assertiviteit
bijv. een compliment kunnen geven of accepteren, een verzoek kunnen doen, een verzoek kunnen afwijzen (nee zeggen), voor zichzelf opkomen.
 - Vaardigheden in de omgang met de andere sekse
bijv. hoe je mannelijk / vrouwelijk gedrag laat zien, flirten, verschillen tussen de seksen ontdekken en daar sensitief mee omgaan, etc.
 - Het omgaan met en reageren op- agressieve impulsen en andersoortige emoties
bijv. het omgaan met eigen en andermans agressiviteit, verdriet, vreugde, etc.
- 8) Mogelijkheden om te experimenteren met sociale rollen...
De omgang met leeftijdsgenoten biedt mogelijkheden om met sociale rollen te experimenteren, zonder dat daar veel langdurige verplichtingen aan verbonden zijn. Jongeren kunnen experimenteren met bijvoorbeeld leiderschap, grappenmaker of kat-uit-de-boom-kijker; wat houdt dit in? Past dit bij me of juist niet?
- 9) Oriëntatie op waarden en normen & grensbepaling...
In contact met leeftijdsgenoten kan de jongere zich oriënteren op waarden en de normen. Hij kan binnen dat contact ontdekken hoe sociale verwachtingen een rol spelen en grenzen kan bepalen in hoe hij of zij gedrag laat bepalen door deze sociale verwachtingen. Via interactie met leeftijdsgenoten ontdekt een jongere welke normen en waarden voor hem belangrijk zijn en waardoor hij zich wil laten leiden. Dit draagt bij aan zijn moreel besef en de vorming van zijn of haar identiteit.

10) Toewerken naar integratie in de samenleving met volwassenen...

Een groep leeftijdsgenoten biedt experimenteerruimte waarin een jongere zich kan voorbereiden op zijn volwassenheid en het vervullen van sociale rollen die bij de volwassenheid passen. Op een klein aantal groepen na sluiten de meeste jeugdgroepen aan bij wat in de samenleving volwassen gemeengoed is. Uiteindelijk kan dit leiden tot een perspectief van integratie in de samenleving met volwassenen.

Sociale verbindingen ontwikkelingsbevorderend en welzijnsverhogend; preventief!

Wij stellen dat sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten ontwikkelingsbevorderend en welzijnsverhogend werken. Geen verrassende conclusie na alles wat hiervoor beschreven is. Er is tot nu toe al veel gezegd over de ontwikkelingsbevorderende en preventieve functie van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Hieronder nog enkel een korte opsomming om aan te duiden waarin sociale verbindingen met leeftijdsgenoten ontwikkelingsbevorderend zijn en waarin ze preventief werken.

Sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten bevorderen de ontwikkeling van:

- Het ontdekken van de eigen psyche & de identiteitsvorming
De puberteit is de periode van psychische volwassenwording en de vorming van de psychologische identiteit (Delfos, 2007). De identiteitsvorming is volgens Delfos op te splitsen in de sociale identiteit en de psychologische identiteit. Bij de psychologische identiteit gaat het om hoe men zichzelf ervaart. Bij de sociale identiteit gaat het erom hoe men ervaart dat anderen hem/haar ziet. Als jongeren een positieve sociale identiteit hebben en zich gedragen weten door een omgeving die positief tegenover hen staat dan kunnen ze, volgens Delfos, de psychische afdaling in zichzelf makkelijker maken. Delfos stelt dat er dan een vangnet aanwezig is voor de onaangename ontdekkingen die jongeren doen wanneer ze in zichzelf afdalen en hun psyche ontdekken en bepalen hoe ze willen zijn (Delfos, 2007). Hierdoor kan een jongere komen tot een genuanceerd positief zelfbeeld.
- Het vermogen om ontwikkelingstaken te vervullen
Vrienden kunnen een steun zijn en als voorbeeld fungeren bij het vervullen van andere ontwikkelingstaken (de Wit, Slot & van Aken, 2005).
- Het vertoon van sekseadequaat rolgedrag
Harris spreekt over 'groepsocialisatie' wanneer hij wijst over het feit dat jongeren door hun vriendengroep gesocialiseerd raken (Harris, 1998). Door het socialisatieproces leren jongeren onder meer sekseadequaat rolgedrag vertonen. De sekserol- socialisatie is gedurende de puberteit erg belangrijk (Delfos 2007). Met sekserol- socialisatie wordt het in psychologisch opzicht leren mannelijk of vrouwelijk te zijn bedoelt. In wisselwerking met leeftijdsgenoten doen jongeren kennis en ervaringen op die noodzakelijk is om adequaat om te gaan met het man / vrouw zijn (Ravesloot, 1997).
- Sociale vaardigheden
Jongeren leren in het contact met leeftijdsgenoten belangrijke sociale vaardigheden, zoals het hanteren van conflicten, het reguleren van agressie en het onder woorden brengen van meningen en opvattingen (de Wit, Slot & van Aken, 2005).
- Assertieve vaardigheden
Voor jezelf op kunnen komen.
- Het moreel besef & het innemen van standpunten
In sociale verbindingen met leeftijdsgenoten leren jongeren waarden en normen en perspectief nemen. Dit wil zeggen dat jongeren de vaardigheid krijgen om het standpunt en de beleving van anderen te zien en de ontwikkeling van het zelf en de eigen identiteit (de Wit, Slot & van Aken, 2005).

- Inlevingsvermogen / empathie
Sullivan stelt dat het ontwikkelen van sociale verbindingen van groot belang is bij het ontwikkelen van empathie. Hij stelt dat het ontwikkelen van sociale verbindingen de mens meer openstelt voor andermans gevoelens (Sullivan, 1953).
- Zelfstandigheid
Loskomen van ouders en op eigen benen leren staan.
- Een betere stemming
Jongeren blijken prettiger in hun vel te zitten en minder humeurig te zijn wanneer zij goede contacten met leeftijdsgenoten hebben (Buchanan, Miller, Eccles en Becker, 1992).

Sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten dragen bij aan het voorkomen van:

- Sociaal isolement
Jongeren die zich terugtrekken uit contact met leeftijdsgenoten dreigen in sociaal isolement te raken. Zolang deze jongeren in de vertrouwde en geborgenheid van het ouderlijke huis leven, kunnen ze zich meestal redelijk goed handhaven. Het gezin biedt voor deze jongeren een kader. Pas als ze het huis uitgaan en een zelfstandig leven op moeten bouwen gaat het mis en komen er problemen. Ze hebben niet geleerd te bouwen aan een sociaal netwerk wat hun geborgenheid en steun kan geven (Machielse, 2003).
- Verwerkingsproblemen
Hoe kleiner het sociale netwerk, hoe slechter de prognose om een stresssituatie te boven te komen (Mönnink, 2005). Het risico op verwerkingsstoornissen (het niet goed kunnen verwerken van stresssituaties; verdriet, rouw, boosheid, angst) is groter naarmate de kring van intimi kleiner is (Hobfoll, 1985).
- Identiteitsproblematiek
Worstelen met de indruk die je op jezelf en anderen maakt. Weten wie je bent maar daar niet gelukkig mee zijn (zich uitend in bijvoorbeeld een minderwaardigheidscomplex) en/of niet weten wie je bent en daarover in verwarring zijn (Appelo & Korrelboom, 2006).
- Eenzaamheid
Wanneer wij over eenzaamheid spreken wensen wij dit begrip uit te leggen als 'het ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en het daarmee missen van voldoende medemenselijke steun van- en intimiteit met leeftijdsgenoten'. Het gemis van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten of het gevoel dat bestaande sociale verbindingen niet aan de gestelde wensen voldoen kan als een ernstige bedreiging van het individuele welzijn worden ervaren (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000).
- Depressie
Uit neuropsychologisch onderzoek naar de relatie tussen sociale contacten en depressies blijkt dat bevredigende sociale relaties een gunstige uitoefening hebben op depressies (Güroğlu, 2008). De kop boven een artikel naar aanleiding van dit onderzoek luidde 'vrienden helpen tegen depressie'. Ook Martine Delfos stelt dat het gebrek aan sociale verbindingen met leeftijdsgenoten een belangrijke bijdrage levert aan het ontstaan van een depressie (Delfos, 2007). De kans op de ontwikkeling van depressies blijkt groter naarmate de steun vanuit het sociale netwerk kleiner is.
- Aansluiting bij risicogroepen
Uit onderzoek blijkt dat wanneer iemand op deze leeftijd geen goede sociale contacten heeft de kans groter is dat hij / zij zich gaat aansluiten bij risicogroepen (Delfos, 2007).

- **Probleemgedrag**
Delfos stelt dat sociale verbindingen met leeftijdsgenoten een belangrijke factor is in het voorkomen van probleemgedrag. Probleemgedrag is gedrag dat alle andere gedrag overheerst en dat het 'normale' functioneren in de weg staat. Probleemgedrag is gedrag dat een bedreiging vormt, schadelijk is voor de persoon zelf en/of de personen uit de omgeving (Cloetens, 2006). Te denken valt aan agressiviteit, angst, antisociaal gedrag, driftbuien, faalangst, pestgedrag, slaapproblemen, teruggetrokkenheid, nerveuze tics, slaapproblemen. Het gebrek aan sociale contacten met leeftijdsgenoten is één van de belangrijkste oorzaken in het ontstaan van ernstig probleemgedrag in de puberteit (Delfos, 2007).

Samenvatting hoofdstuk 3

Mensen zijn sociale wezens; mensen horen bij mensen en kunnen zich enkel in wisselwerking met ander mensen ontwikkelen. In de sociale vergelijkingstheorie wordt beschreven dat we als mensen voortdurend zoeken naar de steun van- en vergelijking met- anderen. Een sociaal proces waarin we als mensen op zoek zijn naar onze eigen identiteit (wat ons anders maakt dan de ander bepaald onze uniciteit), naar bevestiging, naar acceptatie en naar erkenning. Ons onderzoek richt zich specifiek op jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar. Op jongeren in de levensfase die we 'de puberteit' noemen. De puberteit is naast een periode van lichamelijke volwassenwording de periode waarin een jongere zich losmaakt van zijn ouders, minder afhankelijk van hen wordt, zich richt op leeftijdsgenoten en in contact met hen zich verder ontwikkelt en experimenteert met gedrag. Contacten met leeftijdsgenoten blijken naast het gezin een belangrijk referentiekader voor de persoonlijke ontwikkeling van jongeren. Het contact met leeftijdsgenoten is daarom in deze fase van wezenlijk belang. Ontwikkelingspsycholoog Martine Delfos stelt: 'tijdens de puberteit vormen vrienden in het algemeen de kern van het bestaan'. Sociale verbindingen worden in sociaal wetenschappelijke literatuur beschreven als noodzakelijke steunelementen ter bevordering van het welzijn van mensen.

Kelly & Hansen beschrijven in hun 'Handbook of adolescent psychologie' het belang van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten voor jongeren:

- 1) Leeftijdsgenoten bieden steun bij het behouden en versterken van zelfwaardering...
- 2) De omgang met leeftijdsgenoten biedt extra mogelijkheden tot het leren van bepaalde sociale vaardigheden.
- 3) Mogelijkheden om te experimenteren met sociale rollen.
- 4) Oriëntatie op waarden en normen & grensbepaling.
- 5) Toewerken naar integratie in de samenleving met volwassenen.

We stellen dat sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten de ontwikkeling bevorderen. Een korte opsomming van de punten waarin dit bevorderend werkt: het ontdekken van de eigen psyche & identiteitsvorming, het vermogen om ontwikkelingstaken te vervullen, vertoon van seksadequaat rolgedrag, sociale vaardigheden, assertieve vaardigheden, het moraal besef en innemen van standpunten, inlevingsvermogen/empathie, zelfstandigheid en een betere stemming. Daarnaast stellen wij dat sociale verbindingen preventief verwerken. Ter voorkoming van: sociaal isolement, verwerkingsproblemen, identiteitsproblematiek, eenzaamheid, depressies, aansluiting bij risicogroepen en probleemgedrag.

Hoofdstuk 4 Onderzoeksontwerp

Hoe kom je tot een antwoord op gestelde vragen?

Dit hoofdstuk hoopt daarop enig zicht te geven. Zicht te geven op hoe wij het onderzoek hebben aangepakt. We schrijven over methodes die we hebben gehanteerd om tot relevante onderzoeksresultaten te komen, over de manier waarop we gegevens geanalyseerd hebben, over wie we precies onderzoeken, hoeveel respondenten (deelnemers) we nodig hadden en over welke aspecten van belang waren bij het formuleren van interview- en enquêtevragen.

Dataverzamelmethode

Explorerend onderzoek

Wij hebben gekozen voor een explorerende methode van onderzoek zoals beschreven door Baarda, de Goede en Teunissen (Baarda, de Goede en Teunissen, 2005). Over teruggetrokken jongeren en hun sociale verbindingen is in de sociaal wetenschappelijke literatuur maar heel beperkt wat te vinden. Het beeld wat wij op basis van beschikbare literatuur hadden ontwikkeld van teruggetrokken jongeren wilden we verder ontwikkelen. We hebben dan ook op basis van een richtinggevende onderzoeksvraag, bestaande theorie en bestaande begrippen een onderzoeksproces opgestart om zo systematisch theoretische noties te ontwikkelen. Op deze wijze hebben we meer inzicht verkregen in de teruggetrokken jongere en zijn sociale verbindingen. We hebben relevante gegevens opgespoord, geordend en gecategoriseerd. Dit heeft vervolgens geresulteerd in een beschrijving van de kenmerken van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in Zwolle en een antwoord op de vraag of zij op basis daarvan als kwetsbaar te typeren zijn. En daarnaast gezorgd voor een overzicht van de kennis en inspanningen m.b.t. deze doelgroep van social workers werkend met jongeren in Zwolle.

Een cyclisch- iteratief proces

We hebben ervoor gekozen om ons onderzoek volgens een cyclisch- iteratief proces te laten verlopen. Dit houdt in dat we zoveel mogelijk de integratie van dataverzameling en analyse wilden bevorderen. Het onderzoeksonderwerp is vrij 'nieuw' en het idee was dan ook dat het onderzoeksproces gedurende het onderzoek meer vorm moest krijgen. Wij wilden in ons onderzoek zoveel mogelijk aansluiten bij de alledaagse situatie en de doelgroep die we op het oog hebben (de teruggetrokken jongeren). Juist dan is een cyclisch- iteratief proces bij uitstek geschikt. Een cyclisch-iteratief proces kenmerkt zich namelijk door een gefaseerde werkwijze waarin stappen herhaald worden en teruggegrepen wordt op eerdere stappen. Praktisch gezien betekent dit dat het onderzoek gedurende het onderzoeksproces meer en meer vorm kreeg. Regelmatig hebben we op basis van de zich voordoende ontwikkelingen en de nieuwe ontdekkingen die we deden ons plan van aanpak bijgeschaafd en aangepast. Juist in een onderzoeksproces met een cyclisch, iteratief karakter is het van belang om constant te reflecteren en te zien wat er voorbij komt en op basis daarvan de volgende fase vorm te geven. Hieronder zullen we toelichten welke stappen wij in dit kader gezet hebben.

Het doorlopen proces

Omdat onderzoeksproblemen vaak complex zijn wordt in onderzoek vaak triangulatie toegepast om de betrouwbaarheid te vergroten. Triangulatie houdt in dat binnen één onderzoek vanuit verschillende invalshoeken gegevens verzameld wordt (Baarda, de Goede en Teunissen, 2005). Je probeert het onderzoek op verschillende manieren te benaderen. Dit zorgt ervoor dat er een beter beeld verkregen wordt van de situatie. Wij hebben onderzoekstriangulatie toegepast door meerdere methoden te gebruiken voor het verzamelen van data (onderzoeksgegevens); kwalitatief onderzoek, kwantitatief onderzoek en literatuuronderzoek.

▪ Kwalitatief onderzoek

Kwalitatieve methoden zijn geschikt om eigen ervaringen van mensen te beschrijven. Bij kwalitatief onderzoek wordt gezocht naar overeenkomsten in de belevingen van respondenten. Daarbij wordt toegewerkt naar een verzadigingspunt. Het verzadigingspunt bereik je op het moment dat er geen nieuwe informatie of nieuwe inzichten meer naar voren komen. Dit zorgt voor een betrouwbaar beeld van de situatie. Als te gebruiken techniek kozen wij voor een semi-gestructureerd interview. Dit hield in dat we aan de hand van een opgestelde topiclijst onze respondenten in face-to-face- contact wilden interviewen. We kozen ervoor om het interview semi-gestructureerd te laten verlopen om daarmee richting aan te brengen in het gesprek. Dat vergroot

de kans dat in het gesprek relevante informatie naar voren komt en tegelijkertijd (doordat het niet volledig gestructureerd is) biedt het ruimte om af te wijken waar gewenst. We hebben ons met ons kwalitatief onderzoek in eerste instantie op zowel de social workers als de teruggetrokken jongeren gericht.

Social Workers

De social workers die we op het oog hadden zijn social workers die werken met jongeren in Zwolle. We hadden in het begin van het onderzoeksproces contact met de programmamanager van Stichting Travers. Via hem zijn we in contact gekomen met een aantal social workers die werken met jongeren in Zwolle. We spraken ook met een social worker / de teamleider van Team Jeugd & Gezin bij Stichting de Kern (het AMW), onderdeel van Dimence. Ook interviewden we een medewerker bij het RIAGG afd. Jeugd, tevens onderdeel van Dimence. Daarnaast hebben we twee medewerkers van Bureau Jeugdzorg Overijssel gesproken; een schoolcounselor en een gezinsvoogd / hulpverlener SOVA- training. Tot slot spraken we met een jongerenwerker / RMC-consulent van de gemeente Zwolle.

Teruggetrokken jongeren

Via sleutelfiguren hebben we geprobeerd in contact te komen met de teruggetrokken jongeren. In eerste instantie hebben we ons in dit kader gericht op sleutelfiguren in het voortgezet- en middelbaar beroepsonderwijs te Zwolle en op social workers die werken met jongeren te Zwolle. Met sleutelfiguren wijzen we op functionarissen op scholen voor voortgezet onderwijs te Zwolle welke op dusdanige wijze in contact staan met jongeren dat ze globaal op de hoogte zijn van hun persoonlijke situatie. We benaderden zorgcoördinatoren, decanen en mentoren op in totaal 20 VO- scholen en 2 MBO- scholen die Zwolle rijk is. Het ging erom dat zij teruggetrokken jongeren op basis van onze beschrijving konden herkennen, en hen op zorgvuldige wijze konden motiveren met ons in gesprek te gaan.

We hebben de drempel om medewerking aan het onderzoek te verlenen verlaagd, door:

- de tijdsinspanning van de functionaris zo minimaal mogelijk te houden;
- een flyer-actie voor te stellen;
- voor te stellen zelf mentoren te benaderen;
- aan te geven dat jongeren niet als teruggetrokken jongere benaderd hoeven te worden maar simpelweg gevraagd kan worden of hij/ zij mee wil werken aan een onderzoek naar sociale verbindingen;
- de relevantie van het onderzoek toe te lichten en aan te geven dat we enkel meer voor deze groep jongeren kunnen gaan betekenen wanneer we meer zicht op deze jongeren krijgen en scholen in dit kader veel voor ons kunnen betekenen.

Ook social workers die werken met jongeren konden als sleutelfiguren fungeren in het in contact komen met teruggetrokken jongeren. We hadden contact met Stichting Travers. De ambulant jeugdwerkers werkzaam bij deze stichting hebben, naar eigen zeggen, zicht op elke Zwolse jongere. Tevens hadden we contact met Stichting de Kern – Team Jeugd & Gezin. Ook hadden we contact met andere organisaties voor jeugdwerk / jeugdhulpverlening; Trias Jeugdhulp, RIAGG Zwolle, Schippersinternaat Zwolle & Bureau Jeugdzorg Overijssel.

Tevens hebben we de volgende acties uitgevoerd om in contact te komen met teruggetrokken jongeren:

- 1) Bezoek Jongerencentrum
Op 23 maart 2009 waren we een avond te gast bij een jongerencentrum in één van de Zwolse wijken. Doel aldaar was om in ontspannen sfeer jongeren te benaderen om 'via via' in contact te komen met teruggetrokken jongeren.
- 2) Oproep tot deelname aan interview op online sociale netwerken
Het virtuele milieu is voor jongeren in deze tijd een zeer belangrijk medium. Veel jongeren zijn lid van online sociale netwerken zoals bijvoorbeeld Hyves. Voor vrijwel elke school bestaat er op Hyves een pagina. Jongeren die op deze scholen zitten of hebben gezeten worden vaak lid van dergelijke pagina's en lezen met enige regelmaat de berichten die mensen op deze pagina's plaatsen. Wij hebben op de Hyves- pagina's van de meeste VO- scholen in Zwolle een bericht geplaatst waarin jonge mensen opgeroepen werden om mee te werken aan een onderzoek naar sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Hen werd gevraagd per mail (dus

zo laagdrempelig mogelijk) contact met ons te zoeken voor het beantwoorden van een aantal vragen. Op deze manier konden we in contact komen met jongeren die of zelf aan het profiel van de teruggetrokken jongere zou voldoen of leeftijdsgenoten zouden kennen die daaraan voldoen.

- 3) Oproep tot deelname aan interview over sociale verbindingen op websites jongerenwerk
Zoals eerder is aangegeven hebben we contact gehad met de programmamanager bij Stichting Travers. Hem is gevraagd of hij zorg wou dragen voor het plaatsen van berichten op de sites van het jongerenwerk die door jongeren uit Zwolle worden bezocht. Hier heeft hij positief op gereageerd. Zo werden dezelfde berichten zoals bij vorig punt beschreven ook op deze websites geplaatst.
- 4) Mail aan studenten Gereformeerde Hogeschool
Aan alle studenten (circa 1500) op de Gereformeerde Hogeschool is een e-mail gestuurd waarin ons onderzoek kort omschreven werd als een onderzoek naar sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van jongeren te Zwolle. Daarnaast werd aangegeven dat wij in het kader van ons onderzoek nog op zoek waren naar een specifieke groep jeugd: jongeren die zich wat terugtrekken uit sociaal contact, die weinig sociale verbindingen hebben en mogelijk een bepaalde mate van eenzaamheid ervaren. We vroegen de studenten of zij wellicht jongeren kenden die aan deze omschrijving voldoen en zo ja, of zij bereidt waren hierover contact met ons te zoeken.
- 5) Mogelijkheid tot verder gesprek als optie in de NETQ
In de digitale enquête (zie uitleg 'kwantitatief onderzoek' hieronder) werd de jongeren gevraagd of ze, na het invullen van de enquête, mogelijk bereid waren tot verder gesprek. We hebben alle jongeren die 'ja' ingevuld hebben en hun e-mailadres hadden achtergelaten benaderd met dezelfde vraag als bij het vorige punt aangegeven is. De enquête is uitgezet onder 7000 scholieren.
- 6) Gesprek met kerkelijk jeugdwerker
We hebben gesproken met mensen die actief zijn in het kerkelijk jongerenwerk. Eén kerkelijk jongerenwerker bood aan bij andere jongerenwerkers na te vragen of zij wellicht contact hadden met jongeren die in bepaalde mate voldoen aan het profiel voor de teruggetrokken jongere.
- 7) Rondkijken in de eigen kennissenkring
We hebben in onze eigen kennissenkring rondgekeken. We stelden onszelf de vraag: kennen wij wellicht teruggetrokken jongeren die in Zwolle wonen?
- 8) Media- aandacht voor ons onderzoek
In week 11 van 2009 besloten we, op aanraden van onze projectcoach, het contact aan te gaan met de regionale pers. Uiteindelijk nam onze projectcoach contact op met de Stentor en in reactie daarop werden wij door een journalist van het dagblad uitgenodigd voor een gesprek over ons afstudeerproject, de voortgang en de resultaten die op dat moment beschikbaar waren. Uiteindelijke doel was voor ons naast de 'free publicity' die het op zou leveren, de mogelijkheid dat teruggetrokken jongeren zelf zouden reageren of mensen die met hen in contact staan zouden reageren of teruggetrokken jongeren zouden aanmoedigen dit te doen. Uiteindelijk werd in week 12 een interview afgenomen en werd op zaterdag 21 maart 2009 een artikel in de Stentor geplaatst (zie bijlage 2 in dit onderzoeksverslag).

VO- en MBO- scholen

In de loop van het onderzoek hebben we besloten om na te gaan wat VO- en MBO- scholen zelf doen wanneer zij teruggetrokken jongeren signaleren. We benaderden in totaal veertien sleutelfiguren op VO- scholen en stelden hen de hiervoor geformuleerde vraag.

■ Kwantitatief onderzoek

Als tweede onderzoeksmethode hebben we gebruik gemaakt van een vorm van kwantitatief onderzoek. Dit met als doel om cijfermatig inzicht en antwoorden op vragen die in hoeveelheden kunnen worden uitgedrukt te verkrijgen. We kozen voor deze methode omdat we dan onze kwalitatieve informatie (een beschrijving) konden aanvullen met cijfermatige informatie zodat we een completer beeld zouden schetsen in antwoord op de probleemstelling. Ook hebben we deze onderzoeksmethode ingezet met het idee in ons achterhoofd dat we met deze methode de doelgroep beter kunnen bereiken. Bij het kwantitatief onderzoek hebben we gebruik gemaakt van een enquête als meetinstrument. Met deze enquête wilden we op efficiënte wijze de opvattingen van een grote groep teruggetrokken jongeren onderzoeken. We hebben daarvoor gebruik gemaakt van Netquestionnaires (Netq). Met Netq konden we een digitaal onderzoek aanmaken.

Het voordeel van dit instrument was dat het relatief goedkoop is en snel kon worden afgenomen. Een grote groep respondenten kon bereikt worden en zij konden de enquête op een zelfgekozen tijd en in eigen tempo invullen wat de drempel om mee te doen verlaagt. Daarnaast sluit deze vorm goed aan bij de te bereiken doelgroep. Dit omdat uit de literatuur blijkt dat respondenten gemakkelijker, en waarschijnlijk betrouwbaarder, antwoord geven op persoonlijke vragen naarmate het contact met de ondervrager anoniemer is (Swanborn, 2002). Internetenquêtes zijn het duidelijkst anoniem en bevorderen de kwaliteit van het onderzoek om eerder genoemde redenen. Daarnaast is internet een medium van deze tijd welke nauw aansluit bij de belevingswereld van jongeren voor wie internet een vierde leefmilieu is geworden (Delfos, 2007). Tevens is juist voor jongeren die zich terugtrekken uit sociaal contact, zich op de achtergrond opstellen en enigszins schuchter zijn deze methode laagdrempelig vanwege de anonimiteit. Juist dat verhoogde de kans hen daadwerkelijk te bereiken. We hebben de enquête uitgezet onder een grote groep jongeren in het voortgezet onderwijs te Zwolle. Scholen hebben tegenwoordig allemaal een e-mailbestand met mailadressen van / voor leerlingen. We hebben de eerder benoemde functionarissen op VO- en MBO- scholen benadert en gevraagd of we hen een e-mail mochten sturen met het verzoek deze door te sturen naar de leerlingen. In deze mail stond naast de uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek een URL van de Netq. Via deze weg kon later ook een herinneringsmail verzonden worden. Van week 8 t/m week 16 in 2009 was de digitale enquêtevorm op internet beschikbaar voor respondenten en werden er uitnodigingsmails via de VO- en MBO- scholen verzonden. Daarnaast stond op alle 'Hyves-pagina's' van een groot deel van de VO- scholen in Zwolle een oproep tot medewerking en bijbehorende link naar de digitale enquête. Er waren scholen waar geen gebruik wordt gemaakt van e-mail. Op deze scholen werden jongeren middels een flyer uitgenodigd deel te nemen aan de digitale enquêtevorm. Om het extra aantrekkelijk te maken om mee te werken hebben we aan het invullen van de enquête een bioscoopbonnen- actie verbonden. We besloten vijf bioscoopbonnen te verloten onder de inzenders.

- **Literatuuronderzoek**

Gedurende het hele onderzoek hebben we literatuuronderzoek gedaan. We hebben o.a. sociaal wetenschappelijke literatuur geraadpleegd. De sociaal wetenschappelijke literatuur dient als houvast en als kader waarbinnen we ons onderzoek vorm geven. Tevens is de literatuur gebruikt ter operationalisering en verklaring van begrippen. Daarnaast hebben we de literatuur naast de verkregen resultaten gelegd en hebben we gezocht naar ondersteunende en/of verklarende theorieën.

Data-analyse

Na dataverzameling en gegevensverwerking is het de bedoeling om de verzamelde gegevens nader te bestuderen. Door dat te doen konden we tot conclusies komen en vervolgens een antwoord op de probleemstelling formuleren. Maar hoe deden we dat, dat analyseren? Hieronder werken we voor zowel het kwalitatieve als het kwantitatieve onderzoek de wijze van data- analyse uit.

Kwalitatieve methode

Bij een kwalitatief onderzoek moet er orde geschapen worden in de grote hoeveelheid gegevens. In ons onderzoek heeft de data o.a. bestaan uit afgenomen interviews. Nadat de opnames van de interviews woordelijk uitgeschreven waren in een digitaal tekstdocument hebben we deze documenten geanalyseerd. Dit door, voor het onderzoek relevante, tekstfragmenten te representeren door een of meer steekwoorden die een samenvatting van dat fragment vormen en relevant zijn voor de probleemstelling. Deze steekwoorden worden ook wel labels genoemd; een label zegt iets over de onderzoekenheid. Het kwam er vervolgens op aan de labels te ordenen en te reduceren tot meest kenmerkende labels. Vervolgens kon dit worden bestudeerd en konden dimensies en ladingen worden ontdekt. Daarnaast bestond er de mogelijkheid om de kenmerkende labels te tellen waardoor er cijfermatige informatie ontstond. Om de kwaliteit en betrouwbaarheid van de resultaten te verhogen was het van belang door meerdere personen hetzelfde interview te laten analyseren, resultaten naast elkaar te leggen en op basis daarvan aanvullingen te doen en wijzigingen door te voeren (onderzoekerstriangulatie). Deze manier van werken ontleen we aan een bestaande theorie zoals beschreven door Baarda, de Goede en Teunissen (Baarda, de Goede en Teunissen, 2005).

Kwantitatieve methode

Bij een kwantitatief onderzoek (in ons geval de enquête via Netq) zijn de gegevens numeriek van aard. Het gaat om informatie die cijfermatig kan worden weergegeven. Voor de invoering, bewerking

en analyse van onze gegevens hebben we gebruik gemaakt van een softwarepakket horend bij Netq en van het computergestuurd statistische pakket SPSS. Gegevens die verzameld werden door Netq konden geëxporteerd worden in SPSS. Vervolgens konden we verschillende berekeningen laten uitvoeren door het programma.

Populatie en steekproef

Nu de vraag beantwoord is wat we ons precies voornamen te doen en hoe we onderzoeksdata geanalyseerd hebben rest nog de vraag naar de populatie (welke groep onderzoeken we eigenlijk?) en de steekproef (hoeveel leden van deze groepen moeten we spreken om tot een representatief beeld te kunnen komen?).

Populatie

- *Alle teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar in Zwolle*
Onze populatie bestond o.a. uit alle teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar. Overigens moeten we aangeven dat we ervoor gekozen hebben de enquête op een grotere groep te richten. Wij wilden onze populatie bereiken door een bredere groep jongeren (alle jongeren in Zwolle) uit te nodigen om de enquête in te vullen. Aan de hand van het profiel van de teruggetrokken jongere hebben we vervolgens de enquêtes geselecteerd die bruikbaar zijn voor ons onderzoek. Dit moesten enquêtes zijn die ingevuld zijn door jongeren die voldoen aan het eerder benoemde profiel (beperkt aantal contacten, teruggetrokken gedrag, het ervaren van een vorm van eenzaamheid). We deden dit bewust op deze wijze om daarmee zoveel mogelijk bruikbare enquêtes binnen te krijgen. We wilden in onze werkwijze niemand in hokjes en vakjes drukken en daarmee de drempel voor teruggetrokken jongeren verhogen. We vreesden dat als we zoeken naar teruggetrokken jongeren we jongeren met deze term afschrikken en kwetsen. Niet enkel ten opzichte van ons als onderzoekers maar ook ten opzichte van leeftijdsgenoten en andere omstanders. Daarmee zouden we ons doel gemist hebben en lag er een grote kans dat zij niet zouden reageren op onze oproep tot het invullen van de enquête. Daarom kozen we voor een meer algemene aanpak en een uiteenzetting van het onderzoek onder een bredere groep jongeren waarna later een selectie kon plaatsvinden.
- *Alle social workers werkzaam met jongeren in Zwolle*
We kozen ervoor om social workers te benaderen die werkzaam zijn op het gebied van jeugd- en jongerenwerk. Dit omdat zij, naar alle waarschijnlijkheid, de meeste relevante kennis en ervaring hebben in het werken met de doelgroep.

Steekproef

Elke deelverzameling uit een populatie wordt een steekproef genoemd. Er zijn veel situaties waarin er helemaal geen steekproefkader bestaat omdat er van vele doelgroepen voor onderzoek geen officiële registratie bestaat (Swanborn, 2002). Dit is ook het geval bij onze doelgroep wanneer we het hebben over de teruggetrokken jongeren. Er zat niets anders op dan via verschillende, eerder aangegeven wegen, zoveel mogelijk teruggetrokken jongeren en social workers te benaderen. Er is daarmee sprake geweest van het kritisch werken met een vorm van de sneeuwbalsteekproef. De opvatting is dat sommige deelnemers meer inzicht kunnen geven in de onderzoekssituatie. In ons geval gaat het om teruggetrokken jongeren en social workers die werken met jongeren. Deze jongeren en social workers werden daarom gericht gezocht door via werkers van jeugdwerkorganisaties en functionarissen op VO- en MBO- scholen in contact te komen met teruggetrokken jongeren en met social workers die werken met jongeren. Deze groep jongeren en social workers konden op hun beurt vervolgens weer sleutelfiguren (andere teruggetrokken jongeren en social workers die werken met jongeren) die relevante informatie kunnen verschaffen benoemen/ aanwijzen. Op deze manier hoopten we de meeste inzicht te krijgen in de werkelijkheid.

De steekproef wordt in het onderzoeksplan van dit project als volgt beschreven:

- *Twaalf teruggetrokken jongeren voor het kwalitatief onderzoek*
We willen in totaal 12 teruggetrokken jongeren spreken. We verwachten dat we met dit aantal het verzadigingspunt kunnen bereiken. Dit verwachten we op basis van schatting. In de praktijk zal blijken of dit ook werkelijk het geval is en kunnen we daar gedurende het onderzoek op inspelen en mogelijk meer (of minder) interviews afnemen. Van de twaalf teruggetrokken jongeren willen we zes jongens en zes meisjes spreken zodat de vertegenwoordiging van de geslachten gelijkmatig verdeeld is. Van de 6 jongens en 6 meisjes willen we ook een spreiding van leeftijdsklasse hanteren. Scherpe afbakening is daarin

niet te maken. We kiezen ervoor de fasen van individuatie van Josselson te hanteren; de puberteit opgedeeld in drie fasen; 1) 12-14 jaar, 2) 14-16 jaar, 3) 16-18 jaar (Josselson, 1980). Dat betekent dat we de respectievelijk uit elke leeftijdsklasse 2 jongens en 2 meisjes willen interviewen.

- *Vijftig teruggetrokken jongeren voor het kwantitatief onderzoek*
Op basis van een berekening van een onderzoeker van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken die zich bezig houdt met kwalitatief onderzoek verwachten we dat vijftig enquêtes ingevuld door jongeren die voldoen aan het profiel van de teruggetrokken jongere voldoende inzicht zal geven.
- *Tien social workers voor het kwalitatief onderzoek*
We willen in totaal 10 social workers interviewen. Ook met dit aantal hopen wij het verzadigingspunt te bereiken. Hierbij willen we zoveel mogelijk verschillende instellingen / organisaties benaderen zodat we een zo breed mogelijk beeld kunnen schetsen van de kennis en bijdragen van social workers. We zijn daarbij wel geneigd Stichting Travers een belangrijke plaats toe te kennen waar zij als Zwolse organisatie voor sociaal cultureel werk, jeugd- en jongerenwerk en opbouwwerk, de grootste partner van de gemeente Zwolle is als het gaat om de uitvoering van gemeentelijk jeugdbeleid. Daarnaast denken we aan Stichting de Kern die vanuit de gemeente Zwolle belast is met de uitvoering van het Algemeen Maatschappelijk Werk. Ook zij zijn belast met de zorg voor jongeren.

Operationalisatie

Tot slot kunnen we ons voorstellen dat u zou willen weten naar welke kenmerken wij vragen hebben gesteld. Wat wilden we weten van de jongeren? Wat wilden we weten van de social workers?

We hebben zowel het protocol en de topiclijst voor de interviews als de vragen voor de internetenquête (incl. onderbouwing) aan dit onderzoeksverslag toegevoegd als bijlage 4 (protocol & topiclijst t.b.v. interview met teruggetrokken jongere), bijlage 5 (protocol & topiclijst t.b.v. interview met social worker) en bijlage 6 (vragen NETQ – digitale enquête).

De operationalisering vond plaats door vragen af te leiden van de op basis van relevante sociaal wetenschappelijke literatuur opgestelde mindmap met conceptuele noties. De conceptualisering van de twee deelgebieden in de probleemstelling zijn van groot belang voor het verkrijgen van een compleet beeld als antwoord op de probleemstelling. Bij het opstellen van de mindmap hebben we enkele indicatoren gebruikt; aspecten, voortkomend uit o.a. sociaal wetenschappelijke literatuur, die ons meer kunnen vertellen over kenmerken van sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten en of zij op basis daarvan als kwetsbaar te typeren zijn. Tevens kijken we naar de social workers; wat weten zij van- en wat betekenen zij voor teruggetrokken jongeren? Uiteindelijk staan in de mindmap dus kernbegrippen die na beantwoording een beeld zouden schetsen die tot beantwoording van de probleemstelling zou leiden. Deze mindmap met conceptuele noties is bijgevoegd bij dit onderzoeksplan als bijlage 3.

Tijd voor resultaten

Tot zover een schets van de opzet van dit onderzoek. Tijd om het te hebben over de resultaten...

Samenvatting hoofdstuk 4

In ons onderzoek maken we gebruik van explorerend onderzoek. Op basis van een richtinggevend onderzoeksvraag, bestaande theorie en bestaande begrippen hebben wij een onderzoeksproces opgestart om meer inzicht te krijgen in de teruggetrokken jongere en zijn sociale verbindingen.

We hebben gekozen voor een cyclisch – iteratief onderzoeksproces. Dit houdt in dat we zoveel mogelijk de integratie van dataverzameling en analyse wilden bevorderen. De methode is er gericht zoveel mogelijk informatie te verzamelen over het onderwerp. In ons onderzoek passen we triangulatie toe. Dit doen we door op verschillende methoden om informatie te verzamelen: kwalitatief onderzoek, kwantitatief onderzoek en literatuuronderzoek. In het kwalitatief onderzoek maken we gebruik van een semigestructureerd interview voor het gesprek met social workers en teruggetrokken jongeren. We hebben door middel van sleutelfiguren geprobeerd om met teruggetrokken jongeren in contact te komen. Hiervoor hebben we contact opgenomen met alle middelbare scholen van Zwolle, maar ook andere instanties die in contact komen met jongeren. Voor het kwantitatief onderzoek gericht op de kenmerken van sociale verbindingen van jongeren te Zwolle hebben we gebruik gemaakt van een digitale enquête als meetinstrument.

De data uit het kwalitatief onderzoek bestond uit interviews die we hadden afgenomen. Deze woordelijk uitgeschreven interviews hebben we geanalyseerd. Met meerdere personen hebben we hetzelfde interview geanalyseerd, om de kwaliteit en betrouwbaarheid van resultaten te verhogen. Bij het kwantitatief onderzoek zijn de gegevens numeriek en hebben we een statistisch computerprogramma (SPSS) gebruikt om de gegevens te analyseren.

Er zijn twee populaties in ons onderzoek: alle teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 - 18 jaar in Zwolle en social workers werkzaam met jongeren in Zwolle. We hebben ervoor gekozen om in het kwalitatief onderzoek twaalf teruggetrokken jongeren te interviewen en tien social workers. Het kwantitatief onderzoek moet tenminste vijftig door teruggetrokken jongeren ingevulde enquêtes opleveren.

Bij de operationalisatie hebben we een mindmap gemaakt. Deze mindmap bevat kernbegrippen die na beantwoording een beeld zullen schetsen die tot beantwoording van de probleemstelling zal leiden. De interviewprotocollen en de vragen gesteld via de internetenquête is als bijlage in dit verslag opgenomen.

Hoofdstuk 5 Resultaten

Welkom in het kloppende hart van dit verslag!

U vraagt zich vast af: wat kwam eruit? Wat zijn ze tegengekomen in hun zoektocht naar de teruggetrokken jongere? Wat hebben ze daarin over deze jongeren geleerd? Wat weten social workers over de doelgroep? Wat hebben ze gezegd over hun bijdrage aan preventieve verbindingen?

In dit hoofdstuk kunt u een schets vinden van de resultaten die zijn voortgevloeid uit ons onderzoek. We hebben geprobeerd om de resultaten enigszins ordelijk weer te geven. Dit heeft gezorgd voor een duidelijke indeling van dit hoofdstuk. In paragraaf 5.1 leest u over onze interviews met social workers; over wie hebben we het eigenlijk, wie zijn deze werkers? In paragraaf 5.2 geven we weer wat social workers weten over de doelgroep. Vervolgens leest u in paragraaf 5.3 over wat social workers weten over de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren mogelijk wel hebben met hun leeftijdsgenoten en lezen we tevens wat social workers weten over de ontwikkelingsbevorderende en preventieve werking van sociale verbindingen. In 5.4 leest u over wat social workers zeggen bij te dragen aan preventieve verbindingen. In paragraaf 5.5 over wat social workers aanvullend te melden hadden. Een antwoord op de vraag: wat kwam er verder ter tafel? In paragraaf 5.6 leest u over de social worker als sleutelfiguur in de zoektocht naar de teruggetrokken jongere. In 5.7 leest u vervolgens over ons contact met voortgezet onderwijs scholen. Tot slot leest u in paragraaf 5.8 over de resultaten van onze zoektocht naar de teruggetrokken jongere en geven we resultaten uit ons onderzoek onder jongeren weer.

5.1 De social workers

In de nu volgende paragrafen kunt u een schets vinden van de resultaten die zijn voortgevloeid uit het kwalitatief onderzoek onder social workers. Voor ons kwalitatief onderzoek hebben wij tien social workers geïnterviewd die werkzaam zijn op het gebied van jeugd- en jongerenwerk te Zwolle. Dit omdat we verwachten dat zij het meest zicht hebben op- en in contact komen met onze doelgroep: de teruggetrokken jongeren. Wij verwachten dan ook dat zij de meeste kennis hier over hebben.

Wij hebben gesproken met:

- vijf jongerenwerkers van Stichting Travers
- een RMC consultant werkzaam bij de gemeente Zwolle. RMC staat voor Regionaal Meld- en Coördinatiepunt voortijdig schoolverlaters. Hiervoor heeft deze social worker 5 jaar als ambulant jongerenwerker bij Travers gewerkt
- een teamleider van team Jeugd & Gezin bij Algemeen Maatschappelijk Werk de Kern
- een Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundige afdeling Jeugd bij Dimence (voormalig Riagg)
- twee medewerkers van Bureau Jeugdzorg, waarbij de één Gezinsvoogd / SOVA- trainer was en de ander schoolcounselor in het voortgezet onderwijs.

De jongerenwerkers hadden hierbij vrijwel allemaal een social work opleiding gevolgd; ofwel Cultureel Maatschappelijke Vorming (CMV), Sociaal Pedagogisch Hulpverlening (SPH) of Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MW&D). Eén geïnterviewde heeft de opleiding tot Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundige gevolgd. Dit is in de eerste instantie geen social worker, maar deze vrouw heeft zich gespecialiseerd in de hulpverlening aan jongeren met gedragsproblemen. Daardoor weet zij veel van de medische kant, wat voor ons minder interessant is, maar ook veel over de psychische kant waarbij zij in contact komt met onze doelgroep. Hierdoor is zij voor ons ook een interessante respondent in het kader van ons onderzoek. Het betreffen hier allemaal HBO geschoolde geïnterviewden. Alle social workers hadden ruime ervaring in de hulpverlening aan- en werken met jongeren.

Wij hebben geprobeerd om op basis van de geanalyseerde interviews met social workers een uitzetting te geven van resultaten. Het beeld dat in de volgende paragrafen geschetst zal worden komt voort uit onze analyses van de afgenomen interviews.

5.2 Wat social workers weten over de doelgroep

Tijdens de interviews hebben we social workers de vraag gesteld wat zij weten over teruggetrokken jongeren, en dan specifiek toegespitst op kenmerken. Hoe en waaraan herken je nu een teruggetrokken jongere, wat is hun beeld bij een teruggetrokken jongere. Hierbij moet als kanttekening

worden geplaatst dat wij alle social workers voorafgaand aan het interview ons onderzoeksvoorstel hebben gestuurd, met hierin het profiel van teruggetrokken jongere. Het profiel wat wij hebben geschetst was herkenbaar voor de social workers, maar aanvullend aan ons profiel hebben zij nog een aantal interessante dingen kunnen vertellen. Wij hebben gezien dat een ieder van hen zijn eigen kennis hiervoor gebruikt, waardoor wij kunnen zeggen dat wij een representatief beeld kunnen scheppen van de kennis van social workers hierover. Hieronder volgt een uitzetting van onze bevindingen.

Pesten

Pesten is een element wat in acht van de tien afgenomen interviews terug komt. Social workers geven aan dat bij veel teruggetrokken jongeren sprake is van een pestverleden, waarin de teruggetrokken jongere gepest werd. Dit pestverleden komt in de meeste gevallen voort uit het feit dat de teruggetrokken jongere 'anders' is, ander gedrag heeft of er anders uitziet. Hierbij geven ze ook enkele duidelijke voorbeelden:

"Dit is echt zo'n jongen die wordt gepest. Ook wel met redenen. Die ligt uit de groep, heeft wat ander gedrag, kleedt zich anders. Hij is niet altijd even hygiënisch."
(social worker)

"We hebben ook gewoon echt een overduidelijke jongere hier rondlopen die echt in z'n eentje is. Die is ook altijd... nooit vrienden. Heel erg de aandacht zoeken bij ons, bij de beroepskrachten. Uhm... Gepest worden ook. Dat is dat is in die zin heel herkenbaar. Dan hebben jullie het over maximaal drie contacten. Nou maar hij heeft volgens mij geen contacten buiten familie om."
(social worker)

"Soms zit er ook een pestverleden achter en dat heeft natuurlijk heel veel impact. Pestheden kan ook. Pesten speelt regelmatig een rol; gepest zijn of worden waardoor er weinig zelfvertrouwen is, ze onzeker zijn en zich dan terugtrekken uit contact. Je merkt dat je pesten altijd bij je draagt, het heeft zo'n invloed op een jongere, het durven en vertrouwen hebben in jezelf is sterk aangetast."
(social worker)

Computer

Ook het veelvuldig gebruik van de computer komt in zeven van de interviews naar voren als een kenmerk van teruggetrokken jongeren. Hierbij valt te denken aan gamen, internetten, msn-en & Hyves. Social Workers zeggen hierover:

"Ze zijn gefixeerd door de computer"
(social worker)

"De teruggetrokken jongeren die ik ken zitten veel achter de computer!"
(social worker)

Zelfvertrouwen - sociale vaardigheden

Het gebrek aan sociale vaardigheden was een punt wat ook vaak benoemd werd. Social workers benoemden hierbij concreet bijvoorbeeld het niet aanspreken van mensen, het niet aankijken bij een gesprek en slappe hand geven bij voorstellen. Eén social worker geeft aan dat de jongeren in staat zijn een kortdurend praatje aan te gaan, maar dat het hun aan de sociale vaardigheden ontbreekt om langdurige vriendschappen aan te gaan.

Een laag zelfbeeld wordt hierbij vaak gekoppeld aan de sociale vaardigheden.

"Het gaat dan om jongeren die vastlopen bij contact, met name vanuit school signaleerd, die weinig zelfvertrouwen hebben, moeilijk nee kunnen zeggen, moeilijk op komen voor zichzelf in het algemeen. Moeilijk vandoen om een praatje te maken met iemand, weinig zelfvertrouwen hebben in een ander en moeilijk hulp kunnen vragen."
(social worker)

"Bij teruggetrokken jongeren is er vaak sprake van een gebrek aan zelfvertrouwen."
(social worker)

"het gaat dan om minder sociaal vaardige jongeren die het lastig vinden vanuit eigen initiatief contacten aan te gaan."
(social worker)

Thuisituatie

In zes van de interviews werd iets gezegd over de thuisituatie van de jongeren. Veel van de teruggetrokken jongeren die social workers herkennen komen uit een situatie waarin weinig stimulans vanuit huis is om dingen te ondernemen, vriendschappen aan te gaan. Of situaties waarin door de jongeren weinig steun wordt ervaren vanuit thuis. Ook worden problemen/ moeiten in een gezinssituatie genoemd als mogelijke oorzaak van teruggetrokkenheid.

“teruggetrokkenheid kan voortkomen vanuit een problematische thuisituatie. Jongeren die door de thuisituatie somber raken, zich terugtrekken en niet weten hoe en waar ze hun steun moeten zoeken. Ze vragen zich af wat er met hen aan de hand is en wie hen kan steunen in de situatie waarin ze zitten.

(social worker)

“Het relatief veilige gezin is voor de teruggetrokken jongere van groot belang!”

(social worker)

Meedraaien in het systeem

Uit drie van de interviews komt naar voren dat teruggetrokken jongeren wel gewoon meedraaien in het systeem. Zij gaan dus gewoon naar school en volgen hun lessen, maar hebben hier geen of weinig contacten. Eén social worker geeft aan dat ze dan alleen staan in de pauze, een ander geeft aan dat ze hier typisch meeloopgedrag laten zien. Ze trekken zich op aan de beschermende omgeving van de groep. Na school gaan ze meteen naar huis en komen niet meer naar buiten voor contacten. Ook wordt aangegeven dat ze naast het gewone systeem vaak geen andere contacten hebben, bijvoorbeeld bij een vereniging of sportclub.

“teruggetrokken jongeren gaan gewoon naar school, maar leven daarnaast sterk op zichzelf”

(social worker)

Internaliserend gedrag - moeilijk te herkennen

Twee social workers geven aan dat de doelgroep moeilijk te herkennen is doordat de omgeving er geen last van heeft.

“Teruggetrokken gedrag wordt door de omgeving niet zo snel als probleem ervaren: het veroorzaakt geen overlast.”

(social worker)

“Dus ben je snel geneigd om te zeggen: die heeft er heel veel last van. Maar een kind dat ogenschijnlijk gewoon doorgaat; die kan er evenveel last van hebben. Niet meer, niet minder, maar dezelfde last ervan hebben. Dus let daar ook op. Dat is véél moeilijker. Voor iedereen, want je reageert altijd op dat wat geuit wordt. Je reageert niet op dat wat niet geuit wordt, tenzij het heel extreem is want dan ga je er ook weer mee aan de slag.”

(social worker)

“Teruggetrokken zijn bijna altijd jongeren met internaliserende problemen, je ziet niet aan de buitenkant dat er problemen zijn.

(social worker)

Angst

Twee social workers gaven tijdens het gesprek aan dat ook angst een element is wat voorkomt bij teruggetrokken jongeren. Een social worker zegt hierover dat je dit kan zien als een medeoorzaak voor het ontstaan van terugtrekken. Jongeren gaan zich terugtrekken omdat er angst is voor groepen. De andere social worker zegt hierover dat de jongeren stimulans nodig hebben in het aangaan van contacten omdat ze hier angstig onder zijn.

Moeilijk te vinden

Eén social worker gaf ook aan dat de doelgroep moeilijk op te sporen is omdat ze niet meedoen aan activiteiten en weinig de deur uit komen. Als ze dan worden gevonden is het moeilijk om hun vertrouwen te winnen. Ze zijn erg gesloten.

Jongens/meisjes & autochtoon/allochtoon

Eén social worker geeft aan dat er geen verschil is tussen jongens en meisjes wat betreft aantallen teruggetrokken jongeren. Een andere social worker geeft aan dat er geen verschil zit tussen allochtoon of autochtoon.

Aandacht vragen beroepskrachten

Eén social worker geeft aan teruggetrokken jongeren zich soms erg richten op de beroepskrachten. Doordat ze de vaardigheden missen om met leeftijdsgenoten te contacten stellen ze zich erg afhankelijk op van de beroepskracht omdat zij een veilige factor zijn voor de teruggetrokken jongere.

Last

Eén social worker geeft in het gesprek aan dat jongeren die zich terugtrekken vaak wel last hebben van hun gebrek aan contacten met leeftijdsgenoten. Ze kunnen hier verdrietig van zijn en echte eenzaamheid ervaren. Hier kunnen lichamelijke klachten uit voortkomen (aldus twee social workers), en een jongere kan zo in een negatieve spiraal terecht komen.

5.3 Wat social workers weten over de doelgroep hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten

In het interview hebben wij de social workers gevraagd naar hun ideeën en kennis over de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren. Weinig social workers wisten hier iets over te vertellen, het bleef beknopt en niet theoretisch onderbouwd. De volgende punten kwamen naar voren:

Kennis vanuit de theorie

Eén social worker gaf een theoretische onderbouwing op deze vraag. Hij gaf aan dat de fase van de puberteit en de adolescentie belangrijk is, in deze fase moet je vaardigheden ontwikkelen om bepaalde taken aan te kunnen. De peergroep speelt hierin volgens hem een heel belangrijke rol. In een peergroep kun je oefenen om contacten aan te gaan, ook intiemere contacten. Het is een stuk identiteitsontwikkeling.

Contacten via internet

Eén social worker geeft aan internet een belangrijk medium te vinden waarmee jongeren contact met elkaar onderhouden, het biedt kansen om contact op te doen.

“de jongeren die bijvoorbeeld inderdaad teruggetrokken leven, die biedt dat juist de mogelijkheden en kansen om juist wel contacten op te doen en ook te experimenteren. Bijvoorbeeld met dingen durven zeggen die je anders nooit zou durven zeggen.” (social worker)

Weer een andere social worker geeft aan dat contacten hebben/aangaan via internet net wat laagdrempeliger, veiliger en anoniemer is. Dit kan voor sommige jongeren een uitkomst zijn, ook voor teruggetrokken jongeren. Misschien hechten teruggetrokken jongeren ook wel meer waarde aan hun contacten via internet, ze bombarderen hun sociale contacten via internet misschien wel sneller tot vriend, aldus deze social worker.

“Online contacten kunnen ook heel leeg zijn. Je kunt 600 vrienden op hyves hebben maar wie zitten er uiteindelijk op je verjaardagsfeestje?” (social worker)

Teruggetrokken jongeren in een groep/contacten met leeftijdsgenoten

Twee social workers geven aan dat je teruggetrokken jongeren ook in een groep tegen kan komen. Eén social worker heeft wel eens een teruggetrokken jongere gezien binnen een hanggroep. Zij vindt dit positief, omdat jongeren binnen een groep van elkaar normen en waarden leren en hoe je met elkaar om gaat. Een andere social worker zegt juist dat deze jongeren soms wel in een groep zitten, maar dit alleen maar is om zichzelf te beschermen. Ze beschermen zich aan de rest van de groep. Deze social worker noemt het ook wel ‘meeloopgedrag’. De groep geeft veiligheid aan de jongere, en het gevoel dat de jongere erbij hoort. Wanneer je dieper in gesprek gaat met deze jongere kom je erachter dat er bij deze jongere ook veel andere dingen spelen (moeilijk contact, problematische thuissituatie).

Ze hebben soms korte contacten zonder dat er echt vriendschappen worden opgebouwd; het lukt ze niet het vast te houden, dit komt dan door gebrek aan vaardigheden of doordat degene met wie ze het contact aangaan verder is, zich meer ontwikkelt en sociaal vaardiger is, dit kunnen ze dan niet bijbenen waardoor het contact verwaterd.

Preventieve en ontwikkelingsbevorderende werking van sociale verbindingen

Tijdens het interview hebben we de social workers ook gevraagd wat ze wisten te vertellen over de preventieve werking van sociale verbindingen.

Een social worker zegt dat betekenisvol en steunend contact niet enkel afhankelijk hoeft te zijn van het aantal contacten. Heel veel vrienden is niet per definitie 'goed', een paar vrienden hebben kan voor iemand ook prima zijn. Deze social worker vraagt zich af wat 'normaal' is, de maatstaaf. Volgens haar moet je het per situatie bekijken.

"in sociale verbondenheid leer je omgaan met wat je in je leven tegenkomt. Je leert omgaan met moeilijkheden. Als je je terugtrekt leer je er niks van. Als je niet leert blijf je steeds in moeilijkheden vastzitten. Dat leidt tot psychische klachten, en tot psychosomatische klachten" (social worker)

Een social worker koppelt de preventieve werking van sociale verbindingen ook aan de toekomst van teruggetrokken jongeren, je mogelijkheden in je latere beroep worden er volgens haar door beïnvloed. Je hebt er minder last van wanneer je een solistische functie bekleedt dan wanneer je een sociale functie ambieert. Om te kunnen overleven heb je sociale verbindingen nodig.

Enkele social workers halen ook de term een goed zelfbeeld aan. Dit maakt volgens hen ook deel uit van de preventieve werking van sociale verbindingen. Dit wordt hieronder uitgewerkt.

Zelfbeeld/depressiviteit

Een social worker benoemt dat een goed zelfbeeld belangrijk is om een proces op gang te laten komen:

"Een beter zelfbeeld en zelfvertrouwen geeft dat er op een gegeven moment ook een proces op gang komt. Ik geef sova-training voor jongeren van 12 tot 16 jaar en dat je dat als daar een stagnatie in komt dat ze daar eigenlijk op sommige punten wat achter gaan lopen qua vaardigheden en daarom toch al snel wat geïsoleerd raken (..) (social worker)

Een andere social worker over weinig sociale verbindingen in combinatie met zelfbeeld:

"Ik weet zeker dat als je inderdaad steeds minder sociale verbindingen hebt jongeren ongelukkig kunnen worden en dat dat een heel groot effect heeft voor iemand zijn zelfbeeld. En wat onderneem je dan nog? En dat het zeker belangrijk is om, als iemand zicht inderdaad terugtrekt uit sociale situaties, aandacht voor te hebben. Om in ieder geval te achterhalen wat de oorzaak is." (social worker)

5.4 Wat social workers doen om bij te dragen aan preventieve verbindingen

In het kader van ons onderzoek is het belangrijk om een beeld te krijgen van social workers doen met betrekking tot teruggetrokken jongeren. Hierin is het vooral goed te weten wat social workers doen om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren. Om een duidelijk beeld te krijgen van hun bijdrage hebben we social workers de vraag voorgelegd wat zij doen om bij te dragen aan preventieve verbindingen. Hieronder een uiteenzetting.

Contact maken

De ambulant jongerenwerkers die werkzaam zijn bij Travers proberen op verschillende manieren contact te maken met de doelgroep. Uit de interviews blijkt dat zij gesprekken met teruggetrokken jongeren aangaan door ze op te zoeken. Vanuit de gemeente is er een adressenlijst waardoor de ambulante werkers alle jongeren weten te wonen in hun buurt. Dan gaan ze naar jongeren toe en delen flyers uit of nodigen in een kort gesprekje jongeren uit om deel te nemen aan activiteiten. Hieronder nog een paar quotes van ambulant werkers.

"We proberen contact te maken met de teruggetrokken jongere"
(social worker)

"Teruggetrokken jongeren kom je niet op straat tegen en daarom moet je naar ze toe."
(social worker)

"Het contact begint met kleine gesprekjes, als hoi, doe, hoe gaat het en zo wordt het vertrouwen opgebouwd."
(social worker)

"Ik leg dan contact en probeer hem/ haar door te sluizen naar het jongerencentrum."
(social worker)

Ter illustratie gaf één van de ambulante werkers een voorbeeld van hoe het in zijn werk kan gaan.

"Ik heb een meisje een half jaar lang structureel uitgenodigd voor deelname aan de meidengroep. Na een half jaar kwam ze. Het meisje vond het spannend, zeker omdat de andere jongeren elkaar al kenden. Daarin bood ik wat extra ondersteuning voor het meisje in kwestie en probeer ik het respect en de tolerantie van de al aanwezige groep meiden te vergroten. Iedereen moet welkom zijn..."
(social worker)

Andere social workers binnen Zwolle krijgen contact met teruggetrokken jongeren doordat ze in het algemeen naar gezinnen kijken. Dit gebeurt o.a. door methodisch te werken middels het 'oké team' (ons zorg en advies team) en de 'schatkistmethode'. (opbouwwerk, huisbezoeken, vragenlijsten waaruit veel informatie naar voren komt.)

Ook wordt via internet contact gelegd met jongeren. Eén van de geïnterviewden geeft aan via Hyves contact te maken met de teruggetrokken jongere.

"Als iemand niet live over de vaardigheden beschikt, dan aansluiten bij de doelgroep en contact via bijv. Hyves."
(social worker)

Verbinden van jongeren

Het doel van jongerenwerkers binnen Travers is het verbinden van jongeren met elkaar. Dit is één van de kerntaken van de ambulante-/jongerenwerkers.

"Kracht van ons werk is verbinden. Jongeren die geen of weinig contacten hebben kunnen hier komen en wij kunnen hen verbinden met andere jongeren. Dat kunnen preventieve verbindingen worden. Die verbindingen leggen we voor ze; wat ze er vervolgens mee doen is aan henzelf." (social worker)

"Maar door hier te zijn heeft hij tenminste nog wat contacten, en dan kunnen wij ervoor zorgen dat hij die sociale verbindingen kan krijgen" (social worker)

Jongeren kunnen binnen het jongerencentrum vrijwilligerswerk gaan doen. Zij krijgen taken en zijn daar dan ook verantwoordelijk voor. Wat jongerenwerkers vervolgens doen is teruggetrokken jongeren mee te laten draaien in de bardiensten zodat ze vanzelfsprekend in contact komen met andere jongeren.

Ook worden er activiteiten georganiseerd waar jongeren zelf aan mee werken. Tijdens zo'n activiteit worden ook verbindingen gelegd tussen teruggetrokken jongeren en jongeren die wel vrienden hebben. Op deze manier komen jongeren met elkaar in contact.

Vertrouwensrelatie

Om verbindingen te kunnen leggen is het belangrijk om een vertrouwensrelatie met de teruggetrokken jongeren op te bouwen. Dit is wat één van de ambulante jongerenwerkers aangaf tijdens het interview.

"Een vertrouwensrelatie is van wezenlijk belang. Daar waar er vertrouwen is kan ik iets. Mogelijke wisseling van werker is niet gunstig voor het opbouwen van vertrouwensrelaties met jongeren in de wijk. Een bepaalde continuïteit is wenselijk."
(social worker)

Trainingen

Bij 3 van de instellingen waar we zijn geweest wordt er sociale vaardigheidstraining aangeboden voor jongeren. Hier doen ook teruggetrokken jongeren aan mee. Daarnaast wordt op school ook sociale vaardigheidstrainingen aangeboden, schoolcounselors sturen teruggetrokken jongeren door die hier voor in aanmerking komen. Het is belangrijk dat jongeren kunnen oefenen met sociale vaardigheden. Social workers zeggen hierover:

"In tien sessies ga je met elkaar oefenen. Dat zou ook een middel kunnen zijn om jongeren wat zelfverzekerder te maken en hun sociale competentieverwachting zeg maar ook wat groter wordt waardoor ze toch wat meer handvatten krijgen aangereikt om dat vervolgens ook te oefenen op school of in hun vrije tijd."
(social worker)

"In zo'n groep kunnen teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten optrekken, dingen van elkaar leren en in contact met elkaar oefenen. Als dat als positief ervaren wordt en er kleine successen geboekt worden dan win je daar zoveel mee. Jongeren doen positieve ervaringen op en ontdekken dat ze het best wel kunnen en dat alles ook nog eens in contact met leeftijdsgenoten; dat geeft zelfvertrouwen.
(social worker)

Eén instelling stuurt jongeren door naar bijvoorbeeld een boddeartcentrum of een dagbehandeling zodat een jongere kan oefenen met het opdoen van contacten en vaardigheden.

Daarnaast geeft één van de instellingen een training aan jongeren die somber zijn. Dit kan naar aanleiding van terugtrekken zijn. Deze training heet 'Grip op je dip'.

Aanspreken op gedrag

Jongerenwerkers proberen jongeren ook te wijzen op hun gedrag.

"We wijzen teruggetrokken jongeren op dingen: bijvoorbeeld: gedrag aanpassen zodat iemand minder in de problemen komt. Of zodanig ergens op wijzen dat iemand ziet 'he, ik kan eens met x contact leggen'.
(social worker)

In één van de interviews komt naar voren dat social workers ook uitleg geven aan andere jongeren over het gedrag van een teruggetrokken jongere, met als doel drempels te verlagen. Ze leggen dan uit waarom een teruggetrokken jongere op een bepaalde manier reageert.

"Een beetje achtergrond informatie maakt dat je iemand kan vragen rekening te houden met een teruggetrokken jongere." (social worker)

Daarnaast worden jongeren ingezet voor bepaalde activiteiten waardoor ze leren om te gaan met verantwoordelijkheid. Een social worker zegt hierover:

"We maken een teruggetrokken jongere verantwoordelijk als het kan, bijvoorbeeld door mee te werken in het jongerencentrum zodat zo'n persoon zich verantwoordelijk leert gedragen bijvoorbeeld door trouw te zijn en door gaat krijgen dat hij belangrijk is. Juist wanneer je iemand aanspreekt op zijn verantwoordelijkheid/gedrag bloeit hij op.
(social worker)

Individuele hulpverlening

Eén van de social workers die we hebben gesproken geeft aan dat soms eerst individuele therapie nodig is voor een teruggetrokken jongere. De stap om in een groep een training te volgen is soms te groot voor de teruggetrokken jongere of er is sprake van een pestverleden of er zijn psychosociale problemen waar eerst aan gewerkt moet worden. Er wordt het volgende gezegd:

*"In die individuele gesprekken staan we dan stil bij het pestverleden / pestheden (verwerking van de impact daarvan) en werken we aan sociale vaardigheden, onder andere met behulp van huiswerkopdrachtjes en steun van ouder)."
(social worker)*

Methode

Bij één van de instellingen waar we zijn geweest is er een methode van waaruit wordt gewerkt. Met deze methode wordt gekeken naar de ontwikkeling van het kind/jongere en welke ontwikkelingsstapen/vaardigheden daarbij horen. Vanuit die situatie stel je werkdoelen op, waarbij ook wordt gekeken naar context.

Sociogram

Eén van de geïnterviewde social workers maakt samen met elke cliënt een plan van aanpak met betrekking tot het sociale netwerk. Dit begint met het maken van een sociogram. Op deze manier krijgen ze kijk op het sociale netwerk van jongeren. Wie staan er dichtbij en hoe intens is het contact?

'Wat ik meestal wel met alle jongeren doe is een sociogram maken hé. Van waar sta jij en wie zijn er belangrijk voor jou? (...) Zijn het veel mensen en is het oppervlakkig contact? Of zijn het er minder en is het heel goed contact? Zijn ze goed ontwikkeld? Wat ontleen je eraan? (...) Ken je die mensen al heel erg lang en ken je die jongere al heel erg lang? Of heel erg kort en waar ken je ze van? Zo krijg je een mooi overzicht krijgt van waar iemand staat en wat voor sociaal netwerk diegene heeft. Daarin kan je altijd wel kijken van 'hé wil je bepaalde contacten versterken of zijn er problemen met bepaalde contacten?'. 'Hoe gaan we het aanpakken?', een beetje

plannetjes maken, 'hoe kunnen we dat aanpakken?', 'wil je uitbreiding van sociale contacten en hoe pak je dat aan?'. Maar ook van, een bepaalde verdieping van een sociaal contact. Of bepaalde groepen waar je in wordt gezogen, maar daar eigenlijk uit wil omdat je merkt dat het eigenlijk niet goed voor je is'. (Social Worker)

Ideaalplaatje

Enkele social workers geven aan wel een ideaalplaatje te hebben. Volgens één social worker is dit: "Het verhogen van hun welzijn, hun zelfstandigheid en zelfvertrouwen". Voorlichting is belangrijk; hoe meer juiste informatie, hoe meer juiste keuzes ze kunnen maken in hun leven. Dat geeft ze ruimte om op een positieve manier hun puberteit door te komen en volwassen te worden.

Een andere social worker geeft aan:

"We moeten juist letten op de stille kinderen, kinderen die ogenschijnlijk gewoon doorgaan. We zijn geneigd om van 'schreeuwers' te zeggen 'die heeft er heel veel last van'. Maar, een kind die stil is en ogenschijnlijk gewoon doorgaat kan er evenveel last van hebben. Dat is moeilijk want je moet reageren op wat niet geuit wordt."
(Social worker)

Er zou al gesignaleerd moeten worden op de basisschool. Niet wachten tot problemen de pan uit rijzen want dan is het traject veel langer, veel duurder en als je preventief inzet voorkom je veel.
(Social Worker)

5.5 Wat social workers verder te melden hebben

In deze laatste paragraaf over de social workers leest u visies en overige dingen gezegd door social workers. Deze informatie viel niet onder de deelvragen, maar willen we u niet onthouden.

Signaleringsfunctie scholen

Opmerkelijk is dat 5 van de 10 social workers hebben gezegd dat scholen meer zouden kunnen betekenen voor teruggetrokken jongeren. Daar komen de jongeren immers dagelijks en worden ze gezien door verschillende leraren.

"School is een plek waar alle jongeren in principe naar toe gaan in die leeftijdsfase en daarin belangrijke signalering moet zijn." (social worker)

"Leerkrachten op school zouden een grotere rol kunnen spelen want die zien de jongeren dagelijks. Ik ben er van overtuigd dat zij dat zouden kunnen gaan doen. Dat wil niet zeggen dat ze het zelf moeten oppakken, maar ze zouden het wel met de counselor en die jongere kunnen bespreken. Zeker die groep." (social worker)

Er wordt aangegeven dat het belangrijk is dat er binnen scholen een goede zorgstructuur is. Wanneer jongeren worden besproken in de zogeheten Zorg Advies Teams komen teruggetrokken jongeren nooit ter sprake, volgens één social worker. Alleen de kinderen die problemen hebben die zichtbaar zijn worden besproken. Teruggetrokkenheid wordt niet als een probleem ervaren.

"Als jongeren externaliserend gedrag vertonen wordt er gelijk aan de bel getrokken (..)". (social worker)

Eén social worker die zelf in een Zorg Advies Team zit vertelt ons dat wanneer je als docent niet weet dat jongeren kwetsbaar kunnen zijn je er geen oog voor hebt. Scholen en hun Zorg Advies Teams zijn mede afhankelijk van wat docenten aan jongeren ter bespreking aanleveren:

"De ene school heeft teruggetrokken jongeren wat meer in beeld dan de andere school. Je bent als school ook afhankelijk van docenten. Van wat hun oppikken aan signalen". (social worker)

Deze social worker is ook van mening dat scholen meer kunnen doen aan het signaleren van teruggetrokken jongeren:

"Op sommige scholen zou het misschien mooi zijn dat docenten voorgelicht of getraind zouden worden in het oppikken van zorgen en signalen. En dan ook internaliserend, zodat die wat meer in beeld komen".

"Ik heb er niet zo'n zicht op hoe er in het voortgezet onderwijs aandacht is voor bijvoorbeeld lessen rondom de omgang met elkaar of weerbaarheid. Maar, qua vaardigheden, hoe ga je met elkaar omgaat en hoe je elkaar in je waarde laat, zou er best wat mogen gebeuren. Een programma gericht op sociale vaardigheden. En dan klassikaal. Dat is misschien ook wel een goed idee. Dat zou misschien wel ergens ondergeschoven kunnen worden toch? Ik denk in deze maatschappij dat dit voor iedereen wel goed is; voor de jongeren die

teruggetrokken zijn, voor de jongeren die externaliseren en ook voor de jongeren die wel redelijk meekomen. Gewoon van elkaar kunnen leren en misschien ook met andere ogen naar iemand leren kijken die erg teruggetrokken is en dan leren begrijpen waarom dat zo is. Sociale verbindingen van de grotere groep versterken. Schoolcounselors zouden daar een rol in kunnen spelen, zouden dat vak kunnen geven. En dit zou ook preventief kunnen werken, problemen later voorkomen en daarmee ook minder last voor het onderwijzend personeel".
(social worker)

Een andere social worker:

"Het voortgezet onderwijs is er helemaal niet opgericht, ze doen het wel, maar liever niet dan wel. En tja, bij wie moet je dan terecht?" (social worker)

Een social worker geeft aan dat zij vindt dat scholen hun zorgstructuur goed moeten organiseren:

'Een school moet intern de zorgstructuur goed organiseren. Leerkrachten zien de jongeren dagelijks. De vraag is; hoeveel oog hebben scholen hiervoor? In overlegstructuren op scholen waar wij deel vanuit maken worden teruggetrokken jongeren bijna nooit besproken. Het is wel een probleem maar wordt niet als probleem ervaren omdat niemand er last van heeft. Men moet leren signaleren. Een jongere kan alleen maar goed leren wanneer de rest, bijv. de nodige persoonlijke rust en psychische ruimte, ook goed is. Schoolmaatschappelijk werk kan ook goed kijken naar stille teruggetrokken jongeren. Zorg Advies Teams worden momenteel vormgegeven, daarin zouden dergelijke jongeren ook aandacht kunnen krijgen. En binnen zo'n team niet enkel over 'acting out'-gedrag praten maar juist ook over die jongeren waar je geen last van ondervindt als leerkracht' (Social Worker)

Invulling uren social workers

Vier social workers (allen werkzaam bij Travers) geven aan dat ze simpelweg te weinig tijd/uren hebben om aandacht te besteden aan teruggetrokken jongeren. Vanuit de gemeente krijgen zij subsidie en Travers verdeelt dit over de wijken. Hierbij wordt gekeken naar het aantal inwoners in de wijken en voor het jongerenwerk naar het aantal jongeren. Hierbij zeggen aantallen niet alles, want wanneer je een probleemwijk hebt gaan veel uren op aan het bestrijden/oplossen van overlast (zoals overlast van hangjongeren). Dan houdt je weinig uren meer over voor andere dingen/doelgroepen.

Een voorbeeld van een grote wijk is Zwolle-zuid. Daar wonen ± 5000 jongeren die onmogelijk allemaal te bereiken zijn met het aantal voorgeschreven uren.

Een jongerenwerker aldaar:

"Er zijn zoveel verschillende jongeren, verschillende groepen met verschillende problemen. Het is heel moeilijk om een evenwichtige balans te vinden tussen aandacht voor al die verschillende groepen. In de praktijk komt het er op neer dat je gewoon je dagelijks werk doet met elke jongere die je tegenkomt; de ene vandaag, de ander morgen. En daarin zijn we dan niet altijd heel erg druk met het hoe en waarom van iemand zijn situatie en gedrag." (social worker)

Bijdrage jongerenwerk voor teruggetrokken jongeren

Vijf van de tien social workers zeggen meer te kunnen en willen betekenen voor teruggetrokken jongeren. Het is een belangrijke doelgroep die aandacht vraagt maar het nog weinig krijgt. Echter, kom je weer uit op het punt hierboven: te weinig uren om dit te kunnen uitvoeren.

Een social worker zegt dat het jongerenwerk een belangrijke rol kan spelen bij het versterken en het ontwikkelen van het zelfbeeld en het aanleren van competenties. Dit kan bijvoorbeeld door een jongere in te zetten bij activiteiten of als vrijwilliger, bijvoorbeeld achter de bar. Op die manier komen jongeren in contact met leeftijdsgenoten.

Internetcontacten

Twee social workers benoemen de werking van het hebben van internetcontacten.

De eerste social worker denkt dat jongeren via Hyves veel steun kunnen beleven omdat ze daar hun verhaal alsnog kwijt kunnen, iets wat ze in het dagelijks leven misschien niet lukt. Een online netwerk als Hyves kan positief werken omdat jongeren dan misschien wel bij hun gevoel kunnen komen.

"de jongeren die bijvoorbeeld inderdaad teruggetrokken leven die biedt dat juist de mogelijkheden en kansen om juist wel contacten op te doen en ook te experimenteren. Bijvoorbeeld met dingen durven zeggen die je anders nooit zou durven te zeggen." (social worker)

De andere social worker denkt dat vanachter de computer heel veel gebeurt, via MSN en Hyves. Die contacten kunnen heel belangrijk zijn, maar soms ook heel leeg. Online contacten kunnen leuk zijn, maar het moet niet doorslaan naar het alleen maar hebben van contacten via de computer.

“ik denk dat het een soort combinatie moet zijn. Weet je, ik denk uiteindelijk als je alleen maar je sociale contacten via MSN, Hyves en smsen doet, zonder werkelijk het face-to-face contact dat je elkaar ziet, dat lijkt in mijn beleving gewoon niet gezond.”

“Je leert in sociaal contact ook houdingsaspecten. Je komt nu soms jongeren tegen die onderuitgezakt zitten, achterstevoren, ongeïnteresseerd. In een normaal contact leert iemand zichzelf voor te stellen, kijkt iemand je aan. Contacten via internet alleen maken niet gelukkig, is enkel als je heel beperkt bent een uitkomst.”
(social worker)

Samenwerking met andere organisaties

Enkele social workers benoemen dat er meer zou kunnen worden samengewerkt met andere organisaties. Gemeente, jongerenwerk, basisscholen, voortgezet onderwijs, maatschappelijk werk etc zijn organisaties die meer zouden kunnen samenwerken. Eén social worker benoemt dat het goed zou zijn om één keer in de zoveel tijd eens om de tafel te gaan zitten om te kijken welke jongeren erbuiten vallen en waar op ingespeeld moet worden om op die manier de teruggetrokken jongere zo goed mogelijk te begeleiden.

Een andere social worker is zich door ons onderzoek gaan afvragen of zijn organisatie niet meer zou kunnen samenwerken met het jongerenwerk. Dus wanneer een jongere aangemeld wordt kijken waar hij of zij actief is, en zondig contact onderhouden met een jongerencentrum/jongerenwerker waar de jongere bekend is.

Eenduidig beeld

Eén social worker zegt dat het goed zou zijn wanneer er een eenduidig beeld zou worden geschetst van een teruggetrokken jongere. Er is wel een beeld van maar deze kan verschillen. Het is in het belang van de teruggetrokken jongere dat ze goed omgeschreven worden, zodat mensen teruggetrokken jongeren herkennen aan de hand van signalen.

Maatschappij anno 2009

Eén social worker geeft aan dat ze vindt dat er in deze huidige maatschappij veel eisen worden gesteld en het best pittig is om daarin mee te komen: goede cijfers halen, gelukkig zijn, sociale contacten hebben. Dit vraagt volgens haar nogal wat van de weerbaarheid van jongeren. Ze benoemde dat het goed zou zijn om op de basisschool al te starten met bijvoorbeeld het Marietje Kessels-project. Dit wordt in groepsverband, dus met de hele klas, gedaan om kinderen weerbaar te maken. Het helpt de kinderen rekening met elkaar te leren houden; de mondigen met de minder mondigen en andersom.

5.6 De social worker als sleutelfiguur in de zoektocht naar de teruggetrokken jongere

In de gehouden interviews met de social workers hebben we hen ook gevraagd of zij ons in contact konden brengen met teruggetrokken jongeren die zij kennen.

De reacties op onze vraag waren zeer wisselend. Een aantal social workers hebben geen contact met de doelgroep, weer een ander wil de jongeren niet benaderen en weer een tweetal anderen vonden het geen probleem om voor ons een aantal jongeren te benaderen.

Deze laatste social workers benaderden voor ons een aantal jongeren. Dit liep echter op niets uit omdat de benaderde jongeren allemaal niet mee wilden werken. De jongeren hadden allen aangegeven dat het voor hen te bedreigend / eng was om aan een interview mee te werken.

Reden om jongeren niet te willen benaderen was bijvoorbeeld een social worker die globaal en gechargeerd gezegd als volgt reageerde:

“Ik wil dat absoluut niet,... ik wil mijn contact met deze jongeren hiertoe niet gebruiken, het heeft me al genoeg moeite gekost om dit contact aan te gaan en op te bouwen en dat is me te fragiel om interviewers op los te laten hoe zorgvuldig jullie er ook mee om zullen gaan” (social worker)

Weer een andere jongerenwerker reageerde als volgt:

"Ik denk dat het nadeel voor ons is dat iemand als x, iemand van wie wij heel veel weten, niet weet wat wij allemaal weten. Als wij hem bij wijze van spreken zouden aanleveren voor een interview dan kan dat voor hem alweer een extra stempel zijn van 'oh, ben ik dan zo raar' of 'ben ik dan zo alleen en eenzaam, dat die jongerenwerkers mij voor zo'n gesprek doorsluizen.'" (social worker)

Ook hier hebben we, net zoals we bij de functionarissen op VO- en MBO- scholen deden, geprobeerd het gesprek aan te gaan. Ook hier hebben we drempels proberen te verlagen en samen gezocht naar mogelijkheden. Ons contact met de coördinator / jongerenwerker van een jongerencentrum en met de aan dit jongerencentrum / deze wijk verbonden ambulante jongerenwerker wierp in dit kader zijn vruchten af. Zij reageerden in eerste instantie afhoudend (zie bovenstaande uitspraak), maar waren ook bereid om verder met ons mee te zoeken.

"Het kan wel een vrij kwetsbaar gesprek zijn en dat kan voor ons het contact anders maken. Dat is wel de reden dat ik de vragen wilde zien. Ik sta achter die vragen. Dus, ik denk dat je misschien het handigst een keer op een maandagavond zou kunnen langs komen. Dan is jongere x hier in ieder geval vaak en dan werkt een collega van ons. Dus we zullen ook even met hem moeten kortsluiten wat hij ervan vindt. We kunnen er in ieder geval wel op terugkomen". (Social Worker)

En ze kwamen erop terug. Na ons gesprek met hen en na een teamoverleg van hun kant nodigden ze ons uit een avondje mee te draaien in het jongerencentrum met als doel een aantal jongeren te benaderen. Op maandagavond 23 maart 2009 waren wij vervolgens te gast bij dit jongerencentrum. De avond was leuk maar teruggetrokken jongeren kwamen we niet op het spoor. De teruggetrokken jongeren waar de jongerenwerkers zicht op hadden waren niet aanwezig en de wel aanwezige jongeren konden ons niet naar teruggetrokken jongeren leiden omdat men aangaf geen contact met dit soort jongeren te hebben.

5.7 Het voortgezet onderwijs

Ons onderzoek heeft zich niet primair gericht op de rol van de VO- en MBO- scholen te Zwolle. Toch hebben we veel contact gehad met de 20 VO- scholen en 2 MBO- scholen die Zwolle rijk is. Daarnaast kwam de rol van het voortgezet onderwijs regelmatig ter sprake in de interviews met social workers. Hieronder een schets van wat we tegen zijn gekomen.

De functionarissen waarmee contact is gelegd herkennen jongeren vanuit het profiel van de teruggetrokken jongeren en vinden ons onderzoek een relevant en goed onderzoek. Geen enkele school was bereid medewerking te verlenen door teruggetrokken jongeren te benaderen voor een interview. De gesproken functionarissen gaven als reden om niet mee te werken aan geen tijd te hebben om de jongeren te benaderen of dit aan een ander te moeten uitbesteden.

"Ik wil jullie meedelen dat ik weinig tot geen resultaat verwacht van de benadering van de genoemde groep leerlingen op deze manier. Ik zou de nodige moeite moeten doen om deze leerlingen via hun mentoren te moeten laten benaderen, aangezien ik niet de tijd heb om dit zorgvuldig te doen, doe ik het helemaal niet. Het zou niet het beoogde rendement opleveren. Neemt niet weg dat jullie een interessant onderzoek willen doen, alleen is de benadering van deze categorie leerlingen een hele lastige klus. Niettemin heel veel succes."
(zorgcoördinator VO- school)

Daarnaast vinden ze ons onderwerp te 'privacygevoelig' en achtten ze de betreffende jongeren 'te kwetsbaar'. Deze opinie kwam overigens niet zozeer voort uit het gesprek hierover met teruggetrokken jongeren zelf, maar betrof een mening gevormd op basis van eigen inzicht. Geen enkele VO- of MBO- school heeft leerlingen benadert met onze vraag.

"Na een overleg waarbij we heel serieus hebben gesproken over jullie verzoek en de toelichting daarbij hebben wij besloten om niet te gaan meewerken met jullie project. Onze leerlingen zijn gebaat bij rust, structuur en vooral ook veiligheid en hoewel jullie daar zonder twijfel zorgvuldig mee om zouden gaan, achten wij het beter om niet mee te doen. Onze reactie zal teleurstellend voor jullie zijn. Toch wil ik jullie wel succes wensen bij jullie onderzoek." (teamleider VSO- school)

"Ik persoonlijk ken bij ons op school niet iemand die aan de beschrijving voldoet. Ze zullen er ongetwijfeld wel zijn, maar dat kost veel tijd en overleg om daar achter te komen. Vervolgens speelt dan ook mee dat het een privacy gevoelig onderwerp is, zodat (m.i.) ook ouders ermee moeten instemmen. Ook dat kost weer overleg."

Kortom het is iets waar in ieder geval veel tijd in gaat zitten en waarvan het voor mij onzeker is of het ook iets opbrengt, in die zin dat ik daadwerkelijk iemand vindt die geschikt is voor jullie onderzoek.”
(decaan VO- school)

Tevens waren er scholen die de meerwaarde van het onderzoek niet inzagen. Eén van de zorgcoördinatoren gaf bijvoorbeeld aan dat zij enkel bereid waren mee te werken wanneer het onderzoek van meerwaarde voor de leerlingen zou zijn.

Op onze vraag naar de reden achter het feit dat men ons onderzoek als niet van meerwaarde betitelde, reageerde de zorgcoördinator globaal en gechargeerd gezegd als volgt:

“Jullie bieden een interview en een daaraan gekoppeld gesprekje over de mogelijkheid tot doorverwijzing richting een passend hulpaanbod. Dat vinden we niet voldoende.” (zorgcoördinator VO- school)

Toen bleek dat we via de functionarissen op VO- en MBO- scholen geen teruggetrokken jongeren konden benaderen hebben we besloten om na te gaan wat VO- en MBO- scholen zelf doen wanneer zij teruggetrokken jongeren signaleren. Dit om toch enig zicht te krijgen op wat scholen doen met het feit dat ze teruggetrokken jongeren tegen komen. We benaderden in totaal 14 sleutelfiguren op VO- scholen en stelden hen de vraag: ‘wat doet uw school wanneer een teruggetrokken jongere wordt gesignaleerd?’. Een viertal scholen waren bereid te reageren op deze vraag. Wat kenmerkend was in hun reacties was dat ze allemaal aangeven te beschikken over een zorgstructuur waarin leerlingbegeleiders, zorgcoördinatoren en/of mentoren actief met teruggetrokken jongeren bezig zijn. Zij gaan het gesprek met teruggetrokken jongeren aan, bieden SOVA- trainingen en faalangs-reductie- trainingen aan, verwijzen naar professionele hulpverlening en trachten jongeren met elkaar te verbinden door samenwerkingsopdrachten te introduceren.

Een aantal reacties ter illustratie:

“Wat wij doen? De jongere ervan bewust maken dat hij zich terugtrekt, van wat de effecten zijn van zich terug trekken, doorverwijzen naar hulpverlening. Soms: de jongere stimuleren contacten aan te gaan en actief bezig te gaan met het opbouwen en uitbouwen van een netwerk.” (leerlingbegeleider VO- school)

“Wij hebben een zorgteamoverleg, schrijven een handelingsplan, voeren gesprekken met ouders, werken actief mee aan toetreding tot clubs en we voeren mentorgesprekken. Net zo lang tot dat gedrag veranderd is. Een intensief proces.” (directeur VSO- school)

“Als vakdocent of mentor: als een leerling in mijn klas zorgwekkend gedrag vertoont, zal ik in principe tegen de leerling zelf – zo discreet mogelijk – benoemen dat ik hem/ haar zo stil vindt, vragen of hij/ zij zorgen heeft o.i.d. Afhankelijk van de situatie kan ik zijn/ haar mentor vragen of er iets is, en als het goed is heb ik al een mailtje gehad van de mentor. Als zorgcoördinator: aan de mentor vraag ik om contact te leggen met de leerling, vervolgens met de ouders, als we op school hulp denken te bieden vraag ik om een signaalbrief in te vullen en een hulpvraag te formuleren. Vervolgens bespreken we de leerling in het ZAT, of met de orthopedagoge.”
(zorgcoördinator VO- school)

Na aanleiding van het artikel rondom ons onderzoek in de Stentor kregen wij een reactie van een eigenaar (zelf ook social worker) van een social consultancy / adviesbureau. Hij schreef het volgende over de rol van het voortgezet onderwijs:

“Instituten die vanuit hun taak en functie veel met mensen hebben zijn inderdaad vaak gesloten systemen. Scholen en (jeugd)zorginstellingen laten maar mondjesmaat in hun functioneren kritische of vragende personen toe. Dat is inherent aan hun overtuiging dat het goed gaat zolang het goed gaat. Pedagogiek en didactiek gaan blijkbaar lastig hand in hand wanneer het om kwantitatief en kwalitatief ontwikkelen gaat”

Hij schrijft vervolgens over dat hij met zijn social consultancy / adviesbureau actief is in het aankaarten van zaken die te weinig aandacht krijgen. Hij is daarmee onder andere werkzaam op scholen. Hij zegt:

“Ik benader ook scholen omdat daar goed didactisch geschoold personeel aanwezig is dat echter te weinig pedagogisch geschoold blijkt om met gedragsproblematiek om te gaan. (...) Ik wil met scholen kijken naar hun klassen vanuit de groepsdynamische benadering: de klas kan zich goed bewust zijn van wie daarin wel en niet een rol hebben en daarop een (geleide) interactieve interventie plegen. Het blijkt voor scholen toch al lastig om écht met jongeren in contact te komen die dat nodig hebben. Voor jongeren die zich terugtrekken uit de interactie met de omgeving: het blijft bij constateren, zo'n jongere wordt een 'slachtoffer' van het sociale systeem, ontwikkeld psychiatrische problematiek welke nog jaren kan doorsluimeren om een keer explosief tot uiting te komen”

5.8 De teruggetrokken jongeren

Kwalitatief deel

Sinds half december hebben we ons gericht op het 'veldwerk'. Veldwerk welke onder andere in het teken stond van het in contact komen met teruggetrokken jongeren. Wij moesten teruggetrokken jongeren spreken om een beeld van hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten te kunnen schetsen. Het gesprek met andere dan teruggetrokken jongeren is interessant maar in het kader van ons onderzoek van weinig nut. Dit gegeven was en is essentieel waar er weinig andere bronnen zijn waaruit wij kunnen putten. Immers, in de sociaal wetenschappelijke literatuur is er over deze doelgroep nog weinig bekend. We hebben, zoals in hoofdstuk 4 beschreven is, vele stappen ondernomen om in contact te komen met teruggetrokken jongeren. Hoe dat proces inhoudelijk verlopen is heeft u voor een deel in de paragrafen hiervoor kunnen lezen. Het uiteindelijke resultaat: geen van deze stappen leverde teruggetrokken jongeren op voor een interview.

Kwantitatief deel

Zoals eerder aangegeven hebben we een digitale enquête uitgezet. Het Greydanus college, het Celeanum, het Thomas a Kempis- college, van der Capellen S.G. en Landstede werkten mee aan het uitnodigen van jongeren om deel te nemen. Allemaal grote scholen waarmee we, naar schatting, ruim 7000 jongeren konden bereiken. Een deel van deze jongeren komen uit Zwolle en een deel van deze jongeren uit andere omliggende plaatsen waar veel VO- en MBO- scholen een regiofunctie hebben. Tevens was de enquête via onze website bereikbaar en werden jongeren via hyves van VO- en MBO- scholen uitgenodigd om deel te nemen.

De enquête heeft t/m week 16 open gestaan en leverde 59 bruikbare enquêtes op. Met bruikbaar bedoelen we dat de enquête was ingevuld door een jongere in de leeftijdscategorie 12 – 18 jaar, dat de enquête afgerond was en de jongere uit Zwolle kwam (respondenten afkomstig uit een andere plaats dan Zwolle werden automatisch de enquête uitgeleid).

Wij konden, op basis van de opgestelde criteria, geen teruggetrokken jongeren selecteren. Wij stelden dat maximaal 3 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten criteria is. Er waren geen respondenten die binnen deze groep vallen. Er waren wel een aantal jongeren die 4 of 5 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten invulden. We hebben erover nagedacht de criteria iets te verruimen. Echter bij deze afweging kwamen we tot de ontdekking dat 2 bruikbare enquêtes ook vrij weinig informatie opleveren.

De digitale enquêtevorm levert een hoop gegevens op maar weinig tot geen gegevens die betrekking hebben op de doelgroep die wij hopen te bereiken; de teruggetrokken jongere. Toch willen we u een korte schets van de resultaten niet onthouden. Hieronder zullen we dan ook een aantal resultaten weergeven.

AANTAL SOCIALE CONTACTEN

Indeling in categorieën

We hebben ervoor gekozen om het aantal sociale contacten in te delen in een vijftal groepen met een spreiding met een gelijke interval (oplopend per 5 contacten). Dat resulteert in de volgende categorieën:

- A) <5: 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten
- B) 6 – 10 sociale contacten met leeftijdsgenoten
- C) 11 – 15 sociale contacten met leeftijdsgenoten
- D) 16 – 20 sociale contacten met leeftijdsgenoten
- E) < 21: 21 of meer sociale contacten met leeftijdsgenoten

Vraag:

Bij sociale contacten denken wij aan leeftijdsgenoten in jouw persoonlijke leven die op een of andere manier ondersteunend zijn. Het gaat om contacten waarbij jij het gevoel hebt dat je een beroep op deze leeftijdsgenoten kunt doen als het nodig is. We spreken hier overigens niet over leeftijdsgenoten met wie je alleen digitaal contact hebt (contacten via online- netwerken als Hyves, MSN, Myspace, Facebook, etc.). Het gaat om leeftijdsgenoten met wie je ook buiten een digitaal netwerk om contact hebt. Ook broers en zussen worden niet tot de sociale contacten gerekend.

- *Hoeveel sociale contacten met leeftijdsgenoten heb jij?*

	Aantallen	%
A) 5 of minder contacten	2	3,4
B) 6 - 10 contacten	14	23,7
C) 11 - 15 contacten	9	15,3
D) 16 - 20 contacten	8	13,6
E) 21 en meer contacten	26	44,1
Totaal	59	100,0

Resultaat:

Van de jongeren die deelnamen aan de digitale enquête gaf 44% aan dat zij 21 of meer sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben. 24 % geeft aan 6 t/m 10 sociale contacten te hebben. 15% van de jongeren hebben 11 t/m 15 sociale contacten met leeftijdsgenoten en 14% 16 t/m 20 sociale contacten. In totaal deden twee jongeren mee die 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben (één met 4 en één met 5 sociale contacten), wat neerkomt op een kleine 3% van het totaal aantal deelnemende jongeren.

Vraag:

Is er een verband tussen het aantal sociale contacten & het ervaren welzijn / geluk?

Wij stelden jongeren de vraag:

- *Hoe lekker zit jij in je vel? Geef jezelf een cijfer tussen de 1 en de 10.
(10 = zeer goed, 1 = zeer slecht)*

De antwoorden op deze vraag hebben we in verband gebracht met de antwoorden op de vraag naar het aantal sociale contacten.

Aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten																						
	A) < 5			B) 6 - 10			C) 11 - 15			D) 16 - 20			E) > 21				Totaal					
Welzijnscijfer	O	V	G	O	V	G	O	V	G	O	V	G	O	V	G							
Aantallen	0	0	2	0	6	8	0	3	6	1	2	5	1	8	17		59					
Spreiding in %	0	0	3	0	10	14	0	5	10	2	3	9	1	14	29		100					
Spreiding G/V in %			3			24			15			12			42		96					
Welzijn in % per categorie	0	0	100	0	43	57	0	33	67	13	25	62	4	31	65							

O = Onvoldoende (5 of lager)

V = Voldoende (6 of 7)

G = Goed (8 of hoger)

Resultaat:

Van de jongeren die deelnamen aan de digitale enquête gaf 96% aan zijn of haar leven een voldoende (een 6 of hoger). Maar twee jongeren (3%) geven hun leven een onvoldoende. Deze jongeren bevinden zich in categorie D (16-20 sociale contacten met leeftijdsgenoten) en E (21 of meer sociale contacten met leeftijdsgenoten). De jongeren met 5 of minder sociale contacten met

leeftijdsgenoten geven hun welzijn beiden een 8 of hoger. Uit weergegeven resultaten blijkt er geen specifiek verband tussen het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten en het ervaren welzijn.

Vraag:

Is er een verband tussen het aantal sociale contacten & de ervaren steun?

In de internetenquête stelden we vragen naar de ervaren steun. We hebben in losstaande vragen de vier verschillende soorten steun (praktische, sociale, emotionele, normatieve steun) uitgelegd en jongeren gevraagd of zij deze steun al dan niet ontvangen. De vraag die we, opgedeeld in vier verschillende vragen, gesteld hebben:

- *Ontvang jij praktische / sociale / emotionele / normatieve steun van jouw leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt?*

De antwoorden op deze vragen hebben we in verband gebracht met de antwoorden op de vraag naar het aantal sociale contacten.

Aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten											
	A) < 5		B) 6 - 10		C) 11 - 15		D) 16 - 20		E) > 21		Totaal
Ervaren Steun	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	
Praktische steun	1	1	12	2	9	0	8	0	25	1	59
Sociale steun	1	1	13	1	8	1	8	0	26	0	59
Emotionele steun	2	0	14	0	9	0	8	0	25	1	59
Normatieve steun	1	1	12	2	7	2	6	2	20	6	59
Absolute totalen	5	3	51	5	33	3	30	2	96	8	236
Spreiding in %	2	1	22	2	14	1	13	1	41	3	100
Spreiding steun per categorie in %	62	38	91	9	92	8	94	6	92	8	

Resultaat:

Uit bovenstaande tabel blijkt dat jongeren met 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten (categorie A) minder steun ervaren ten opzichte van jongeren die 6 of meer sociale contacten hebben (categorie B, C, D & E). Meer dan 90 % van de jongeren uit categorie B, C, D en E geeft aan de verschillende soorten steun te ervaren tegenover 62% van de jongeren uit categorie A; een verschil van 27% of meer. Het percentage niet ervaren steun ligt in vergelijking met categorie B, C, D en E ook hoger in categorie A. Minder dan 10% van de jongeren met 6 of meer sociale contacten met leeftijdsgenoten ontbeert het aan bepaalde vormen van steun tegenover 38% van de jongeren met 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten.

AARD VAN SOCIALE CONTACTEN MET LEEFTIJDGENOTEN

Vraag:

Hoe heb je het meest contact met deze leeftijdsgenoten?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Persoonlijk contact (face-to-face)	53	89,8	89,8	89,8
	Chat/ MSN	3	5,1	5,1	94,9
	Anders, namelijk..	3	5,1	5,1	100,0
	Totaal	59	100,0	100,0	

Resultaat:

90% van de jongeren geeft aan het meeste contact met hun leeftijdsgenoten te hebben in persoonlijk face-to-face contact. 5% van de jongeren geven aan het meeste contact via MSN of Chat te hebben. 5% geeft aan op andere wijzen contact te onderhouden. Het betreft drie jongeren; één jongere geeft aan op straat (buiten) contacten met leeftijdsgenoten te onderhouden, één jongere noemt hyves naast het face-to-face- contact als belangrijkste wijze waarop hij/ zij contact onderhoud en weer een ander noemt de website gaiaonline.com.

Vraag:

Is er een verband tussen de aard van het sociale contact & de ervaren steun?

	Hoe heb je het meest contact met deze leeftijdsgenoten?						
	Persoonlijk contact		Chat/ MSN		Anders n.l		Totaal
Ervaren steun	ja	nee	ja	nee	ja	nee	
Praktische steun	50	3	3	0	2	1	59
Sociale steun	50	3	3	0	3	0	59
Emotionele steun	52	1	3	0	3	0	59
Normatieve steun	43	10	0	3	3	0	59
Absolute totalen	195	17	9	3	11	1	236
Spreiding steun per categorie	92%	8%	75%	25%	92%	8%	

Resultaat:

Van de jongeren die aangeven het meest contact met hun leeftijdsgenoten te hebben in persoonlijk face-to-face contact geeft 92% aan steun te ontvangen. 8% van de jongeren in deze groep geeft aan bepaalde vormen van steun te missen; het betreft dan voornamelijk het ontbreken van normatieve steun. Dezelfde cijfers komen we tegen wanneer we kijken naar de jongeren die 'anders nl.' hebben ingevuld. Van de jongeren die voornamelijk via Chat en/of MSN hun sociale contacten onderhouden blijkt 75% van de jongeren steun te ervaren. 25% uit deze groep jongeren geeft aan minder steun te ervaren, ook hier gaat het om het ontbreken van normatieve steun. Uit weergegeven resultaten blijkt dat jongeren die het meest contact met hun leeftijdsgenoten in persoonlijk contact hebben meer steun ervaren dan jongeren die via Chat / MSN het meest contact met hun leeftijdsgenoten hebben.

TEVREDENHEID MET AANTAL SOCIALE CONTACTEN MET LEEFTIJDGENOTEN

Vraag:

Ben je tevreden met de hoeveelheid sociale contacten met leeftijdsgenoten?

Tevredenheid met aantal sociale contacten		
	Tevreden? Ja (in %)	Tevreden? Nee (in %)
Geslacht		
Man	95	5
Vrouw	89	11

Resultaat:

95% van de jongens en 89% van de meiden gaf aan tevreden te zijn met het aantal sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. 5% van de jongens en 11% van de meiden geeft aan niet tevreden te zijn met het sociale netwerk. Unaniem geeft deze groep aan dat zij meer sociale contacten met leeftijdsgenoten wensen. Er bestaat een klein verschil (6%) tussen de jongeren van het mannelijk en het vrouwelijk geslacht als het gaat om de tevredenheid met het aantal sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. De tevredenheid onder mannen ligt 6% hoger onder de jongens.

ONLINE SOCIALE NETWERKEN

Ruim 93% van de jongeren is lid van een online sociaal netwerk zoals hyves, myspace, facebook.

Vraag:

Stelling: online sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben voor mij dezelfde betekenis als persoonlijke contacten met leeftijdsgenoten buiten de online sociale contacten om.

		Frequency	Valid Percent
Valid	Helemaal mee oneens	16	29%
	Grotendeels mee oneens	21	38%
	Beetje mee oneens	3	5%
	Beetje mee eens	12	22%
	Grotendeels mee eens	2	4%
	Helemaal mee eens	1	2%
	Total	55	100,0
	Geen lid online netwerk	4	
Total		59	

Resultaat:

Met bovengenoemde stelling is 72% van de jongeren het in meerdere of mindere mate oneens. De overige 28% van de jongere geeft aan het er in bepaalde mate mee eens te zijn; 22% is het er een beetje mee eens, 4% grotendeels mee eens en 2% helemaal mee eens. Uit weergegeven resultaten blijkt dat voor het grootste deel van de deelnemende jongeren hun online sociale contacten niet dezelfde betekenis hebben als persoonlijke sociale contacten.

Vraag:

Stelling: ik gebruik online sociale netwerken om nieuwe vriendschappen aan te gaan

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Ja	17	28,8	31%
	Nee	38	64,4	70%
	Total	55	93,2	100,0%
Missing	Geen lid online netwerk	4	6,8	
Total		59	100,0	

Resultaat:

70% van de jongeren die lid zijn van een online sociaal netwerk geeft aan hun online netwerk niet te gebruiken om nieuwe vriendschappen aan te gaan. 30% van de jongeren gebruikt online netwerken wel om nieuwe sociale contacten aan te gaan.

LEKKERDER IN JE VEL WANNEER JE GOEDE SOCIALE CONTACTEN MET LEEFTIJDGENOTEN HEBT?

Vraag:

Stelling: ik zit lekkerder in mijn vel wanneer ik goede contacten met leeftijdsgenoten hebt dan wanneer deze ontbreken.

		Frequency	Percent
Valid	Helemaal mee oneens	2	4
	Een beetje mee eens	5	8
	Grotendeels mee eens	14	24
	Helemaal mee eens	38	64
	Total	59	100,0

Resultaat:

96% van de jongeren is het met bovenstaande stelling eens, waarbij ruim 88% van de jongeren het er grotendeels of helemaal mee eens is.

PERSOONLIJKE COMPETENTIES/PERSOONSKENMERKEN: ZELFVERZEKERDHEID

Vraag:

Is er een verband tussen de mate van tevredenheid met zichzelf & het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten?

Om zicht te krijgen op de mate waarin een jongere tevreden is met zichzelf vroegen wij de jongeren te reageren op deze stelling:

- Ik ben tevreden met mezelf...

	Zelfverzekerdheid					
	Zelfverzekerdheid					
Aantal soc. cont.	---	--	-	+	++	+++
A) < 5	0	0	0	0	1	1
Totaal						
In % per categorie	0	0	0	0	50	50
B) 6 - 10	0	1	0	3	8	2
Totaal						
In % per categorie	0	7	0	22	57	14
C) 11 - 15	1	0	2	1	3	2
Totaal						
In % per categorie	11	0	22	11	34	22
D) 16 - 20	0	0	0	0	4	4
Totaal						
In % per categorie	0	0	0	0	50	50
E) > 21	0	2	1	0	15	8
Totaal						
In % per categorie	0	8	4	0	57	31
---	= helemaal mee oneens					
--	= grotendeels mee oneens					
-	= een beetje mee oneens					
+	= een beetje mee eens					
++	= grotendeels mee eens					
+++	= helemaal mee eens					

Resultaat:

Over het algemeen kan gesteld worden dat de deelnemende jongeren tevreden met zichzelf is. Er is geen verband te ontdekken tussen de mate van zelfverzekerdheid en het aantal sociale contacten. Het blijkt zo te zijn dat jongeren die 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben ofwel grotendeels ofwel helemaal met de stelling instemmen.

PERSOONLIJKE COMPETENTIES/PERSOONSKENMERKEN: SOCIALE VAARDIGHEDEN

Vraag:

Is er een verband tussen de mate van sociale vaardigheid & het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten?

Om zicht te krijgen op de sociale vaardigheden van de jongeren die deelnamen aan de internetenquête vroegen wij de jongeren te reageren op deze stellingen:

- Ik neem initiatief in sociaal contact met leeftijdsgenoten (v41)
- Ik ben een betrokken persoon in sociaal contact met leeftijdsgenoten (v42)
- Ik kan me goed inleven in mijn leeftijdsgenoten (v43)
- Ik ben spraakzaam in sociaal contact met leeftijdsgenoten (v44)
- Ik ben open over mezelf in sociaal contact met leeftijdsgenoten (v45)
- Ik ben in staat vrienden te maken en vriendschappen te onderhouden (v52)

Tabel 1

Kenmerken Sociale Vaardigheden																	
	Initiatief (v41)					Betrokkenheid (v42)						Inlevingsvermogen (v43)					
Aantal soc. cont.	N	S	R	V	A	---	--	-	+	++	+++	---	--	-	+	++	+++
A) < 5	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2	0
Totaal																	
In % per categorie	0	0	50	50	0	0	0	0	50	50	0	0	0	0	0	100	0
B) 6 - 10	0	0	7	6	1	0	0	0	3	10	1	0	0	0	2	10	2
Totaal																	
In % per categorie	0	0	50	43	7	0	0	0	21	72	7	0	0	0	14	72	14
C) 11 - 15	0	4	1	4	0	0	1	1	0	6	1	0	1	0	1	3	4
Totaal																	
In % per categorie	0	44	12	44	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	33	45
D) 16 - 20	0	0	2	3	3	0	0	0	0	5	3	0	0	0	1	2	5
Totaal																	
In % per categorie	0	0	24	38	38	0	0	0	0	63	37	0	0	0	13	25	62
E) > 21	0	3	5	14	4	0	0	1	4	15	6	1	0	0	4	14	7
Totaal																	
In % per categorie	0	12	19	54	15	0	0	4	15	58	23	4	0	0	15	54	27

--- = helemaal mee oneens
 -- = grotendeels mee oneens
 - = een beetje mee oneens
 + = een beetje mee eens
 ++ = grotendeels mee eens
 +++ = helemaal mee eens

N = nooit
 S = soms
 R = regelmatig
 V = vaak
 A = altijd

Tabel 2

Kenmerken Sociale Vaardigheden																				
	Sprakzaamheid (v44)						Openheid (v45)						Competentie (v52)							
Aantal soc. cont.	---	--	-	+	++	+++	---	--	-	+	++	+++	---	--	-	+	++	+++		
A) < 5	0	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
Totaal																				
In % per categorie	0	0	0	0	100	0	0	0	50	50	0	0	0	0	0	0	0	100		
B) 6 - 10	0	0	0	5	7	2	0	1	0	7	4	2	0	0	0	1	8	5		
Totaal																				
In % per categorie	0	0	0	36	50	14	0	7	0	50	29	14	0	0	0	7	57	36		
C) 11 - 15	1	1	0	1	4	2	0	1	1	3	4	0	0	0	0	2	3	4		
Totaal																				
In % per categorie	11	11	0	11	44	22	0	11	11	33	45	0	0	0	0	22	33	45		
D) 16 - 20	0	0	0	0	4	4	0	0	0	1	4	3	0	0	0	0	3	5		
Totaal																				
In % per categorie	0	0	0	0	50	50	0	0	0	13	50	38	0	0	0	0	37	63		
E) > 21	0	0	1	3	14	8	0	1	1	9	10	5	0	0	0	0	10	16		
Totaal																				
In % per categorie	0	0	4	11	54	31	0	4	4	35	38	19	0	0	0	0	37	63		

--- = helemaal mee oneens
 -- = grotendeels mee oneens
 - = een beetje mee oneens
 + = een beetje mee eens
 ++ = grotendeels mee eens
 +++ = helemaal mee eens

Resultaat:

Bij het bestuderen van de resultaten en het vergelijken van de verschillende categorieën en de spreiding van percentages ontdekken wij geen opvallende resultaten. Over het algemeen kan gezegd worden dat het overgrote deel van de deelnemende jongeren zichzelf in mindere of meerdere mate voldoende geeft op hun sociale vaardigheden. Alle jongeren geven aan zichzelf competent te vinden als het gaat om het aangaan en onderhouden van vriendschappen. Opvallend is wel dat de jongeren die vijf of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben een middenpositie innemen in hun antwoord op de stelling 'ik ben open over mezelf in sociaal contact met leeftijdsgenoten'. 50% geeft aan het met de stelling 'een beetje eens' en 50% 'een beetje mee oneens' te zijn.

KWETSBAARHEIDSKENMERKEN: EENZAAMHEID

Vraag:

Stelling: ik voel me eenzaam...

		Aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten					Totaal
		A) < 5	B) 6 - 10	C) 11 - 15	D) 16 - 20	E) > 21	
Ik voel me eenzaam	<i>Nooit</i>	1	4	5	4	9	23 = 39%
	<i>Soms</i>	1	10	4	4	15	34 = 57%
	<i>Regelmatig</i>	0	0	0	0	1	1 = 1,7%
	<i>Vaak</i>	0	0	0	0	1	1 = 1,7%
Totaal		2	14	9	8	26	59 = 100%

Resultaat:

In de internetenquête werd de stelling 'ik voel me eenzaam' gedeponereerd. 39% van de jongeren geeft aan zich nooit eenzaam te voelen. 57% voelt zich soms eenzaam. Slechts 3% van de jongeren voelt zich regelmatig of vaak eenzaam. Deze 3% (2 jongeren in totaal) behoort tot groep E; jongeren met 21 of meer sociale contacten.

KWETSBAARHEIDSKENMERKEN: GENEGEERD / VERWORPEN

Vraag:

Is er een verband tussen kwetsbaarheidkenmerken; genegeerd / verworpen (gepest in heden of verleden) & het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten?

Om zicht te krijgen op de mate waarin de jongeren die deelnamen aan de internetenquête genegeerd worden of in heden of verleden gepest worden/ werden vroegen wij de jongeren te reageren op deze stellingen:

- Ik word genegeerd door mijn leeftijdsgenoten (v58)
- Ik ben 'in het verleden' gepest door mijn leeftijdsgenoten (v59)
- Ik word 'nu' gepest door mijn leeftijdsgenoten (v60)

Kwetsbaarheidkenmerken; genegeerd & verworpen															
Aantal soc. cont.	Genegeerd					Verworpen (pestverleden)					Verworpen (pestheden)				
	N	S	R	V	A	N	S	R	V	A	N	S	R	V	A
A) < 5	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Totaal															
In % per categorie	50	50	0	0	0	50	0	0	0	50	50	50	0	0	0
B) 6 - 10	10	4	0	0	0	10	2	1	1	0	12	2	0	0	0
Totaal															
In % per categorie	71	29	0	0	0	66	14	7	7	0	86	14	0	0	0
C) 11 - 15	7	2	0	0	0	5	3	0	0	1	9	0	0	0	0
Totaal															
In % per categorie	78	22	0	0	0	56	33	0	0	11	100	0	0	0	0
D) 16 - 20	7	1	0	0	0	5	3	0	0	0	8	0	0	0	0
Totaal															
In % per categorie	88	12	0	0	0	63	37	0	0	0	100	0	0	0	0
E) > 21	18	7	0	1	0	13	8	1	1	3	22	2	1	0	1
Totaal															
In % per categorie	69	27	0	4	0	50	31	4	4	11	84	8	4	0	4

N = nooit
S = soms
R = regelmatig
V = vaak
A = altijd

Resultaat:

Jongeren die in het verleden regelmatig, vaak of altijd gepest werden hebben niet per definitie minder sociale contacten. Jongeren die met deze antwoorden gereageerd hebben op de stelling 'ik ben in het verleden gepest door mijn leeftijdsgenoten' bevinden zich in elke categorie voor wat betreft de omvang van hun aantal contacten met leeftijdsgenoten. Wel blijkt dat 50% van de jongeren met 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten in het verleden gepest zijn. Van de jongeren die deelnamen aan de digitale enquête geeft 88% (52 van de 59) van de jongeren aan op dit moment niet te worden gepest. 5 jongeren geven aan soms te worden gepest, één jongere zegt regelmatig te worden gepest en één jongere altijd te worden gepest. Uit weergegeven resultaten blijkt geen duidelijk verband tussen het al dan niet worden gepest op dit moment en het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten. Ook als het gaat om het al dan niet door leeftijdsgenoten genegeerd worden blijkt dat het grootste deel van de deelnemende jongeren aangeeft nooit genegeerd te worden. In totaal geven 15 jongeren aan soms genegeerd te worden en geeft één jongere aan vaak genegeerd te worden. Ook hier ontdekken wij geen verband tussen de mate van het al dan niet genegeerd worden en het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten.

Tot zover...

Tot zover een klein aantal resultaten uit de internetenquête. Een uitgebreider overzicht van de resultaten per vraag is op verzoek te verkrijgen.

Samenvatting hoofdstuk 5

Aangezien er veel resultaten uit ons onderzoek zijn voortgekomen willen wij ons beperken tot een zeer beknopte samenvatting. Wij hebben gesproken met tien verschillende social workers over hun kennis betreffende de doelgroep. De kenmerken die social workers noemen betreffende teruggetrokken jongeren zijn: vaak pestverleden of nog steeds gepest, veelvuldig gebruik van de computer, het missen van sociale vaardigheden, problematische thuissituatie, de jongere draait gewoon mee in het systeem, internaliserend gedrag, angst – t.o.v. groepen -, ze zijn moeilijk te vinden, geen verschil tussen jongens/meisjes & autochtoon/allochtoon, vragen veel aandacht van beroepskrachten en een aantal jongeren heeft last van hun gebrek aan sociale contacten.

De kennis van social workers betreffend sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten is: weinig kennis vanuit de theorie, internet is een belangrijk medium, teruggetrokken jongeren bevinden zich soms in groepen, kennis preventieve werking, goed zelfbeeld is belangrijk.

Als eerste is het belangrijk om te zeggen dat uit de verschillende gesprekken veel verschillende werkwijzen naar voren kwamen die social workers gebruiken om bij te dragen aan preventieve verbindingen. Werkwijzen: op verschillende manieren contact maken met de doelgroep, verbinden van jongeren met elkaar, vertrouwensrelatie opbouwen met de jongeren, één social worker gaf aan individuele hulpverlening te bieden, trainingen als SOVA- trainingen aanbieden, sociogram maken met de jongere en voorlichting geven.

Uit gesprekken komt verder naar voren dat scholen een belangrijke rol hebben bij het signaleren van teruggetrokken jongeren en het kunnen aanbieden van passende hulp. Ook de invulling van de uren van social workers kwam aan bod. Social workers krijgen, naar eigen zeggen, te weinig tijd (door beperkte financiering). Social workers zouden meer willen betekenen voor de doelgroep maar hebben er de tijd niet voor. Samenwerking met andere organisaties zou kunnen worden verbeterd, en een eenduidig beeld van de teruggetrokken jongere zijn belangrijk, aldus de social workers.

Tijdens onze zoektocht naar teruggetrokken jongere hebben we geprobeerd d.m.v. social workers in contact te komen met onze doelgroep. Dit bleek niet makkelijk en leverde diverse reacties op. Veelal beschermende reacties: social workers gaven aan dat ze het contact dat ze met een jongere hadden opgebouwd niet in gevaar wilden brengen. Een bezoek aan een jongerencentrum en het benaderen van teruggetrokken jongeren door een social workers leverde niets op. Naast contact met social workers hebben we veel contact gehad met VO-scholen en MBO-scholen. Deze scholen stelden zich collectief sterk beschermend op; ze vonden de jongeren te kwetsbaar en het onderwerp te privacygevoelig. Daarnaast vonden ze ons onderzoek van weinig meerwaarde. Scholen leverden ons geen respondenten voor interviews. Op de vraag wat scholen zelf doen voor teruggetrokken jongeren reageerden 4 scholen. Zij gaven aan allemaal aan te beschikken over een goede zorgstructuur met daarbij aandacht voor de teruggetrokken jongere. Daarnaast hebben we nog vele andere wervingsactiviteiten uitgevoerd; mails, promotie via jongerenwebsites, werving via kerkelijk jeugdwerkers, via eigen kennissenkring werven, contact met de pers (de Stentor), etc. Het resultaat van onze inspanningen was dat we geen teruggetrokken jongeren hebben kunnen spreken.

Het kwantitatieve deel van ons onderzoek, de digitale enquête op scholen, leverde 59 bruikbare enquêtes op. Helaas zaten er weinig tot geen gegevens tussen die betrekking hadden op onze doelgroep. In het verslag is wel een korte schets terug te vinden over de resultaten die zijn voortgevloeid uit de digitale enquête.

Hoofdstuk 6 Conclusies

In het vorige hoofdstuk zijn de uit ons onderzoek voortgevloeide resultaten weergegeven. Een beeld van wat de social worker weet over deze groep jongeren, hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat ze bijdragen aan preventieve verbindingen is geschetst. Tevens heeft u kunnen lezen over de rol van het voortgezet onderwijs en over de (zoektocht naar) teruggetrokken jongeren. In dit hoofdstuk borduren we voort op de weergegeven resultaten; we trekken conclusies en beantwoorden de probleemstelling.

Allereerst zullen we in dit hoofdstuk stilstaan bij de probleemstelling. Over of we de probleemstelling kunnen beantwoorden en over het beeld wat door de resultaten geschetst is gaan paragraaf 6.1 en 6.2. De probleemstelling bestaat uit twee delen, paragraaf 6.1 gaat over de vraag of de teruggetrokken jongere als kwetsbaar te typeren is op basis van de kenmerken van zijn sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Het tweede deel van de probleemstelling gaat over wat social workers weten over de doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en over wat zij bijdragen aan preventieve verbindingen, en daarover gaat het in paragraaf 6.2. In paragraaf 6.3 gaat het over de rol van het onderwijs. Tevens spreken we over de rol van de overheid in paragraaf 6.4.

6.1 De probleemstelling beantwoord; is de teruggetrokken jongere kwetsbaar?

Het eerste deel van de probleemstelling luidt:

Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, en zijn zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren?

Dit deel van de probleemstelling hebben we opgedeeld in vier deelvragen:

- a) Hoe zien de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren eruit?
- b) Hoe hebben deze sociale verbindingen zich gevormd?
- c) Hoe ervaren teruggetrokken jongeren hun functioneren in hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten?
- d) Zijn deze jongeren op basis hiervan als kwetsbaar te typeren?

Zoals in het resultatenhoofdstuk in dit onderzoeksverslag al naar voren kwam zijn wij er als projectgroep niet in geslaagd teruggetrokken jongeren te spreken en tevens niet in geslaagd kwantitatieve gegevens te verzamelen die betrekking hebben op teruggetrokken jongeren. We kunnen dan ook geen uitspraken doen over de kenmerken van sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met hun leeftijdsgenoten.

De aanwezige sociaal- wetenschappelijke literatuur biedt ons in deze ook geen uitkomst waar er weinig over deze specifieke doelgroep geschreven is. We kunnen daarom niets anders dan vanuit aannames en hypothesen over deze doelgroep spreken. Dat laatste biedt ons overigens wel ruimte in het beantwoorden van de vraag of teruggetrokken jongeren als kwetsbaar te typeren zijn. Ruimte om gecombineerd met de in dit onderzoeksverslag beschreven resultaten, onze gesprekken met social workers over teruggetrokken jongeren en theoretische noties enkele conclusies te trekken. Dat zullen we hieronder dan ook doen.

Overigens is ons inziens het beeld dat geschetst wordt vanuit de resultaten van de internetenquête weinig vernieuwend. Het overgrote deel (tussen de 89 en 95% van de jongeren) van de jongeren die deelnamen is tevreden over zijn / haar sociale verbindingen met leeftijdsgenoten, ervaart steun vanuit die sociale verbindingen (90% van de jongeren) en beoordeelt zijn / haar leven en welzijn met een voldoende (96% van de jongeren). Het blijkt, naar wat de gegevens tonen, niet per definitie zo te zijn dat minder sociale verbindingen als gevolg heeft dat het leven minder hoog gewaardeerd wordt. Wel blijkt dat jongeren met 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten minder steun ervaren ten opzichte van jongeren die 6 of meer sociale contacten hebben. 38% van de jongeren met 5 of minder sociale contacten ontbeert het aan bepaalde vormen van steun.

We trekken twee conclusies:

- Conclusie 1:
De teruggetrokken jongere bestaat.
- Conclusie 2:
De teruggetrokken jongere is op basis van zijn sociale verbindingen als kwetsbaar te typeren.

In de onderstaande twee paragrafen lichten we deze conclusies toe.

6.1.1. Conclusie 1: De teruggetrokken jongere bestaat.

Een korte beschrijving van de teruggetrokken jongere was vaak voldoende om belletjes te doen rinkelen. Uit de resultaten blijkt dat zowel functionarissen op VO- en MBO- scholen als social workers teruggetrokken jongeren herkennen. Zij kunnen zich allemaal vinden in de beschrijving / profiel van de teruggetrokken jongere zoals weergegeven in hoofdstuk 2 van dit onderzoeksverslag. De aanvullende informatie die social workers gaven kunt u lezen in hoofdstuk 6.2.1.

6.1.2. Conclusie 2: De teruggetrokken jongere is op basis van zijn sociale verbindingen als kwetsbaar te typeren.

Een teruggetrokken jongere laat zich omschrijven als een jongere die zich terugtrekt uit sociaal contact, die weinig sociale verbindingen met leeftijdsgenoten heeft en een bepaalde mate van eenzaamheid ervaart. We hebben in hoofdstuk 3 geconstateerd dat daar waar er een gebrek is aan betekenisvolle sociale verbindingen met leeftijdsgenoten er sprake is van kwetsbaarheid; een bedreiging voor het welzijn. Dit gegeven wordt door de jongeren die deelnamen aan de internetenquête onderschreven. 96% van de respondenten gaf aan lekkerder in zijn / haar vel te zitten wanneer ze goede contacten met leeftijdsgenoten hebben dan wanneer deze ontbreken.

Een logische gevolgtrekking uit het eerder beschrevene is dan ook dat de teruggetrokken jongere als kwetsbaar aan te merken is, waar:

- a) het gebrek aan betekenisvolle contacten met leeftijdsgenoten maakt dat ontwikkelingstaken niet goed of minder goed volbracht kunnen worden;
- b) het gebrek aan betekenisvolle contacten met leeftijdsgenoten maakt dat de preventieve werking van sociale verbindingen in gedrang komt en de kans om psychosociale problematiek te ontwikkelen en maatschappelijk uit te vallen daarmee vergroot wordt.

6.2 De probleemstelling beantwoord; de rol van de social worker.

Het tweede deel van de probleemstelling luidt:

Wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?

Dit deel van de probleemstelling hebben we opgedeeld in drie deelvragen:

- d) Wat weten social workers over deze doelgroep?
- e) Wat weten social workers over sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten?
- f) Wat doen social workers om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle?

Hieronder trachten we op basis van de in hoofdstuk 5 weergegeven resultaten enige conclusies te trekken. We kiezen ervoor om aan elke deelvraag een aparte paragraaf te wijden.

6.2.1 Wat weten social workers over deze doelgroep?

In de vorige paragraaf hebben we al een antwoord op deze deelvraag gegeven. We gaven aan dat social workers zich, voor wat betreft hun kennis van de doelgroep, sterk herkennen in het profiel van de teruggetrokken jongere zoals door ons opgesteld. Hetgeen social workers in de interviews aangaven was veelal aanvullend en bracht weinig tot geen nieuwe inzichten naar voren.

In de gesprekken met social workers werd aanvullend aangegeven dat de teruggetrokken jongere een jongere is die:

- gepest wordt of waarbij sprake is van een pestverleden en dat tot gevolg kan hebben dat een jongere zich terugtrekt uit contact;
Dit gegeven wordt ondersteund door het resultaat uit onze internetenquête waaruit bleek dat 50% van de jongeren met 5 of minder sociale contacten met leeftijdsgenoten in het verleden gepest werden

- veel achter de computer kan zitten (en contacten voornamelijk online onderhoudt);
- sociaal minder vaardig is;
- minder mondig is;
- minder zelfverzekerd is;
- zich eenzaam voelt;
- gewoon meedraait in het schoolsysteem en daar (vaak functioneel & oppervlakkig) contact met leeftijdsgenoten heeft;
- het wel lukt om een kort contact aan te gaan maar het ontbreekt aan de vaardigheden om dit contact vast te houden en uit te bouwen tot een langer durende vriendschap;
- angstig kan zijn;
- zowel jongen als meisje en autochtoon als allochtoon kan zijn, er werd door de social workers geen verschil in verhoudingenesignaleerd; dit gegeven kan ondersteund worden met de gegevens uit de internetenquête waaruit o.a. blijkt dat er slechts 6% verschil zit tussen de mate waarin jongens en meiden hun tevredenheid over de omvang van hun netwerk uiten. Jongens blijken iets meer tevreden dan meiden.
- soms vanuit de thuissituatie weinig tot geen stimulans ondervindt om sociale activiteiten te ondernemen;
- soms te maken heeft met een problematische thuissituatie;
- moeilijk te herkennen is waar er sprake is van internaliserend (probleem)gedrag;
- vatbaar is voor problemen of problemen heeft; bijv. het vatbaar zijn voor- of het hebben van een verslaving, het hebben van psychosomatische klachten, het slecht kunnen slapen en vatbaarheid voor een depressie.

6.2.2 *Wat weten social workers over de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten?*

We trekken vier conclusies:

- Conclusie 1:
Social workers weten weinig over de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren hebben met hun leeftijdsgenoten.
- Conclusie 2:
Social workers hebben weinig tot geen kennis over de preventieve werking van sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten.
- Conclusie 3:
Teruggetrokken jongeren onderhouden sociale contacten via online sociale netwerken. Of deze ontwikkeling al dan niet als positief gezien wordt verschilt.
- Conclusie 4:
Teruggetrokken jongeren kunnen met een groep leeftijdsgenoten optrekken zonder actief te participeren / contact te maken.

Hieronder lichten we deze conclusies kort toe.

Conclusie 1:

Bij de beantwoording van de vraag 'wat kun je ons vertellen over de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met hun leeftijdsgenoten?' zaten social workers ons vaak met glazige ogen aan te kijken. Ze haalden hun schouders op en moesten veelal bekennen dat ze er maar heel minimaal zicht op hadden. Gevolg daarvan is dat ze ons weinig konden vertellen over de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren wel hebben.

Conclusie 2:

Social workers hebben weinig (theoretische) kennis over sociale verbindingen van jongeren en de preventieve werking hiervan. Slechts één social worker wist zijn antwoord op deze vraag theoretisch te onderbouwen. Ze weten er wel iets over te zeggen, maar het is vaak niet theoretisch onderbouwd of meer eigen 'gedachtespinsels' over de functie van sociale verbindingen bij teruggetrokken jongeren.

Conclusie 3:

Een aantal social workers geven aan dat teruggetrokken jongeren contacten via online netwerken onderhouden. Niet vreemd waar veel jongeren lid zijn van online sociale netwerken, blijkt uit de gegevens uit de internetenquête. Ruim 93% van de jongeren blijkt lid van een online sociaal netwerk

(zoals hyves, myspace of facebook) te zijn. In de gesprekken met social workers kwam de functie en het nut van het hebben van een sociaal online netwerk ter sprake. De meningen hierover zijn verschillend. De een vindt de sterke opkomst van online sociale netwerken een positieve ontwikkeling omdat het kansen tot contact leggen kan bieden, weer een ander vraagt zich af hoe betekenisvol deze online contacten zijn. Een aantal keren werd hetriendenaantal op Hyves genoemd vergezeld van de kritische vraag: 'hoeveel zegt dit?'. Ook jongeren te Zwolle die hebben meegewerkt aan de NETQ blijken er verschillend over te denken; voor 72% hebben online sociale contacten niet dezelfde waarde als sociale contacten met leeftijdsgenoten in het persoonlijk contact. Echter er blijkt ook een groep jongeren (28%) te zijn die aangeven het in bepaalde mate eens te zijn met de stelling dat online sociale contacten met leeftijdsgenoten voor hen dezelfde betekenis hebben als persoonlijke contacten met leeftijdsgenoten (buiten de online sociale contacten om). 30% van de deelnemende jongeren zegt zelfs online sociale netwerken te gebruiken om nieuwe sociale contacten aan te gaan.

Conclusie 4:

Sommige social workers zijn van mening dat teruggetrokken jongeren ook in een groep kunnen zitten. Dit kan meerdere redenen hebben: de groep als beschermingsfunctie, het kan de jongere het gevoel geven dat hij er bij hoort, jongeren leren normen en waarden van elkaar wat contact aangaan kan vergemakkelijken. In de eerste twee gevallen kan een jongere dus deelnemen aan een groep, zonder actief te participeren of contact te maken.

6.2.3 *Wat doen social workers om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle?*

We trekken drie conclusies:

- Conclusie 1:
Er bestaat geen toegespitst aanbod voor teruggetrokken jongeren, m.u.v. schoolcounseling op VO- scholen.
- Conclusie 2:
In het bestaande hulpaanbod participeren teruggetrokken jongeren en op deze wijze leveren social workers een bijdrage aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten.
- Conclusie 3:
Er bestaat een gebrek aan samenwerking tussen de verschillende in Zwolle actieve organisaties voor jongerenwerk / jeugdhulpverlening.

Hieronder lichten we deze conclusies kort toe.

Conclusie 1:

Uit onze gesprekken met social workers kwam naar voren dat er eigenlijk geen toegespitst aanbod voor teruggetrokken jongeren bestaat. Er is op dit moment geen beleidsmatige aandacht voor deze groep jongeren. Dat ze kwetsbaar zijn dat ontkent geen enkele social worker en menig social worker heeft ideeën over deze jongeren echter er ontbreekt structurele aandacht welke zich vertaalt in een toegespitst hulpaanbod.

Een uitzondering daarop vormen de activiteiten van de schoolcounselor. De schoolcounselor komt teruggetrokken jongeren via het Zorg Advies Team (ZAT) op voortgezet onderwijs scholen op regelmatigere basis tegen en geeft in het gesprek aan een hulpaanbod voor deze jongeren te hebben. In de schoolcounseling worden teruggetrokken jongeren met enige regelmaat in het ZAT besproken. Het kan zijn dat er uitkomt dat schoolcounseling passend is voor de jongere in kwestie. Dan biedt de schoolcounselor kortdurende hulpverlening waarbij er een duidelijke link met school moet zijn. Deze hulpverlening wordt zoveel mogelijk op maat aangeboden, mede afhankelijk van wat de jongere zelf wil en wat er nodig is; individuele gesprekken en/of SOVA-training.

Conclusie 2:

Het is wel zo dat social workers werkzaam voor andere instellingen te Zwolle met deze jongeren in aanraking komen in hun bestaande hulpaanbod. Hoe?

Jongerenwerkers werkzaam bij Stichting Travers nodigen alle in de aan hun toegekende wijk wonende jongeren structureel uit om deel te nemen aan activiteiten en proberen her en der voorzichtig gesprekjes aan te knopen. Sommige social workers geven daarbij de teruggetrokken jongeren extra

aandacht door vasthoudend te zijn in het benaderen van deze groep. Door middel van hun activiteiten probeert Travers jongeren met elkaar te verbinden. Dit doen ze door teruggetrokken jongeren te laten participeren in activiteiten, maar ook door jongeren mee te laten werken in bijvoorbeeld het jongerencentrum of in de organisatie van activiteiten.

Stichting de Kern komt zo nu en dan teruggetrokken jongeren tegen in bijvoorbeeld de meidengroep en via de SOVA- training. Het hulpaanbod centreert zich dan ook voornamelijk rondom het trainen van sociale vaardigheden en versterking van eigenwaarde.

Bij het RIAGG komen veelal jongeren binnen met een psychiatrische stoornis. Het in kaart brengen van het sociale netwerk van de jongeren d.m.v. een sociogram is deel van het hulpaanbod. Aan de hand van dit sociogram wordt bekeken of een netwerk kan worden versterkt, uitgebreid, etc. Tevens wordt een SOVA- training aangeboden.

Bureau Jeugdzorg Overijssel biedt net als Stichting de Kern een SOVA- training aan.

Door middel van hun hulpaanbod leveren bovenstaande sociale workers een bijdrage aan het toewerken naar sociale verbindingen met leeftijdgenoten. Hetzij door jongeren met elkaar te verbinden, hetzij door sociale vaardigheden te trainen of met behulp van een sociogram te werken aan versterking of uitbreiding van het sociale netwerk.

Conclusie 3:

Enkele social workers geven aan dat er in Zwolle sprake is van een gebrek aan samenwerking tussen ketenpartners. Er zijn verschillende organisaties actief in het jongerenwerk / jeugdhulpverlening te Zwolle echter samenwerkingsverbanden bestaan niet of worden weinig structureel vormgegeven. Er zijn social workers die aangegeven dat het wellicht goed zou zijn om één keer in de zoveel tijd om de tafel te gaan zitten om te kijken welke jongeren erbuiten vallen en waar op ingespeeld moet worden om bijvoorbeeld de teruggetrokken jongere zo goed mogelijk te begeleiden.

6.3 De rol van het voortgezet onderwijs

Ons onderzoek heeft zich niet primair gericht op de rol van de VO- en MBO- scholen te Zwolle. Toch hebben we veel contact gehad met de 20 VO- scholen en 2 MBO- scholen die Zwolle rijk is. Van daaruit willen we een aantal opmerkingen plaatsen over de rol van het onderwijs. Niet om een compleet en uitputtend beeld te schetsen van wat scholen doen met- en voor teruggetrokken jongeren. Dat was en is niet ons doel en tevens beschikken we over te weinig kwalitatieve gegevens om een diepteperspectief te schetsen. Wat we wel willen doen is een aantal voorzichtige conclusies trekken n.a.v. de resultaten m.b.t. de rol van het onderwijs zoals beschreven in hoofdstuk 5.

We trekken 2 conclusies:

- Conclusie 1:
VO- en MBO- scholen stellen zich sterk beschermend op.
- Conclusie 2:
Scholen geven aan te beschikken over een zorgstructuur waarbinnen de teruggetrokken jongere aandacht krijgt.

Hieronder lichten we deze conclusies in aparte paragrafen kort toe.

6.3.1. Conclusie 1: VO- en MBO- scholen stellen zich sterk beschermend op.

Scholen stellen zich collectief sterk beschermend op. Scholen geven aan hun jongeren (te) kwetsbaar te vinden en geven tevens aan dat het onderwerp (hun teruggetrokkenheid) te privacygevoelig is. Dit was, naast een gebrek aan tijd, reden voor veel scholen om niet mee te werken aan ons onderzoek en jongeren onze vraag om mee te werken aan een interview niet voor te leggen.

6.3.2. Conclusie 2: Scholen geven aan te beschikken over een zorgstructuur waarbinnen de teruggetrokken jongere aandacht krijgt.

Een aantal scholen hebben ons zicht gegeven op wat zij voor de teruggetrokken jongere doen. Al deze scholen beschikken, naar eigen zeggen, over een zorgstructuur waarin de teruggetrokken jongere aandacht krijgt. Men bespreekt teruggetrokken jongeren in het Zorg Advies Team, probeert jongeren met andere jongeren te verbinden, probeert het gesprek aan te gaan met de jongeren zelf,

biedt (in samenwerking met hulpverleningsinstellingen) SOVA- trainingen aan en verwijst naar professionele hulpverlening.

6.4 De rol van de overheid

We trekken 1 conclusie:

- Conclusie 1:
De Gemeente Zwolle zet niet beleidsmatig in op teruggetrokken jongeren.

Hieronder lichten we deze conclusie kort toe:

Een aantal social workers geven aan zich beperkt te voelen door het minimale aantal uren welke ze kunnen investeren in hun contact met teruggetrokken jongeren. Uit de gesprekken met social workers blijkt dat de gemeente Zwolle beleidsmatig vooral inzet op overlastgevende jongeren. Onder andere social workers werkzaam bij Stichting Travers geven aan dat de gemeente weinig doet voor deze groep en dat terwijl ze het als een groep beschouwen die aandacht vraagt maar het nog weinig krijgt.

Samenvatting hoofdstuk 6

In dit hoofdstuk beantwoorden we de probleemstelling.

We hebben de probleemstelling opgedeeld in twee delen.

- 1) Wat kenmerkt sociale verbindingen met leeftijdsgenoten van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle, en zijn zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren?

Uit dit deel van de probleemstelling kunnen we de volgende conclusies trekken:

- De teruggetrokken jongere bestaat
- De teruggetrokken jongere is op basis van zijn sociale verbindingen als kwetsbaar te typeren.

- 2) Wat weten social workers in Zwolle over deze doelgroep en hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en wat doen zij om bij te dragen aan hun preventieve verbindingen?

- a) Wat weten social workers over deze doelgroep?

Conclusie:

Social workers herkennen teruggetrokken jongeren op basis van het door ons opgestelde profiel.

- b) Wat weten social workers over sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten?

Conclusies:

- Social workers weten weinig over de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren hebben met hun leeftijdsgenoten en hebben weinig tot geen kennis over de preventieve werking van sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten.
- Teruggetrokken jongeren onderhouden sociale contacten via online sociale netwerken. Of deze ontwikkeling al dan niet als positief gezien wordt verschilt.
- Teruggetrokken jongeren kunnen met een groep leeftijdsgenoten optrekken zonder actief te participeren / contact te maken.

- c) Wat doen social workers om bij te dragen aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle?

Conclusies:

- Er bestaat geen toegespitst aanbod voor teruggetrokken jongeren, m.u.v. schoolcounseling op VO- scholen.
- In het bestaande hulpaanbod participeren teruggetrokken jongeren en op deze wijze leveren social workers een bijdrage aan preventieve verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten.
- Er bestaat een gebrek aan samenwerking tussen de verschillende in Zwolle actieve organisaties voor jongerenwerk / jeugdhulpverlening.

We hebben ook conclusies getrokken over de rol van het voortgezet onderwijs. Hier was ons onderzoek in eerste instantie niet op gericht, maar omdat we veel contact hebben gehad met deze scholen willen we toch een paar opmerkingen plaatsen.

Twee conclusies die we hebben getrokken:

- VO- en MBO- scholen stellen zich sterk beschermend op
- Scholen geven aan te beschikken over een zorgstructuur waarbinnen de teruggetrokken jongere aandacht krijgt.

En als laatste nog een conclusie over de rol van de overheid:

- De Gemeente Zwolle zet niet beleidsmatig in op teruggetrokken jongeren.

Hoofdstuk 7 Discussie & Aanbevelingen

In het vorige hoofdstuk hebben we conclusies getrokken. In dit hoofdstuk openen we de discussie door stil te staan bij een aantal zaken welke ons opvallen of waar we graag de aandacht op willen vestigen. Tevens doen we enkele aanbevelingen.

In paragraaf 7.1 doen we aanbevelingen aan de social worker die werkt met jongeren in Zwolle. In 7.2 gaan we vooral op de praktische tour en geven we een methodisch 4- stappenplan waarmee een teruggetrokken jongere benadert en geholpen kan worden. In paragraaf 7.3 beschrijven we het dilemma dat kan ontstaan wanneer de beleving van de jongere in strijd is met de deskundige opinie van de social worker. Vervolgens schrijven we in paragraaf 7.4 over de rol van het voortgezet onderwijs en doen we enkele aanbevelingen. Vervolgens hebben we aanbevelingen richting de gemeente Zwolle geformuleerd, deze beschrijven we in paragraaf 7.5. In paragraaf 7.6 bespreken we de rol van de medemens. We sluiten dit hoofdstuk vervolgens af met paragraaf 7.7 waarin we een suggestie doen voor gewenst vervolgonderzoek.

7.1 Aanbevelingen voor social workers werkzaam met jongeren in Zwolle

Op basis van de resultaten en conclusies welke in vorige hoofdstukken beschreven zijn willen wij enkele kritische kanttekeningen plaatsen en een aantal aanbevelingen doen.

7.1.1 Kennis omtrent sociale verbindingen en hun preventieve- ontwikkelingsbevorderende werking

Uit de conclusies bleek dat social workers weinig tot geen kennis hebben over de preventieve werking van sociale verbindingen van jongeren met leeftijdsgenoten. Wij zijn van mening dat daar waar je met jongeren werkt je meer kennis moet hebben van de werking van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Juist waar sociale verbindingen een preventieve en ontwikkelingsbevorderende werking hebben blijken sociale verbindingen een belangrijke factor in de bevordering van het welzijn van ieder mens en in het bijzonder van jongeren te zijn.

Aanbevelingen van onze kant zijn dan ook:

- a) Zorg ervoor dat je op de hoogte bent:
Lees hoofdstuk 3 van dit onderzoeksverslag goed door of doe aanvullende literatuurstudie. Spreek er ook met elkaar over en wissel ervaringen uit.
- b) Hogescholen; leg meer nadruk op kennis rondom sociale verbindingen en hun werking:
Het zou goed zijn om op de 'sociale opleidingen' (bijv. Social Work) meer educatie te geven over het belang van sociale verbindingen. Hierdoor kan er meer kennis worden vergaard over het belang en de functie van sociale verbindingen. Maar ook lessen rondom vragen als: hoe leg je verbindingen tussen mensen? Hoe bevorder je sociale cohesie? Hoe bouw je netwerken uit of versterk je deze? Door dit op meerdere opleidingen in te passen in het programma kan er veel voordeel uitgehaald worden; in de hulpverlening doe je er je voordeel mee als je weet als social worker hoe belangrijk sociale verbindingen bij jongeren zijn, wat het ontbreken hiervan eventueel kan aanrichten en tools in handen hebt om jongeren te helpen sociale verbindingen te leggen en te onderhouden.

7.1.2 Plaats teruggetrokken jongeren op de kaart!

We hebben respect voor wat social workers doen; het zijn mensen die zich naar beste kunnen en weten inzetten voor jongeren in Zwolle. Daarin waarderen we hen zeer. Toch missen we een structureel en een op teruggetrokken jongeren toegespitst aanbod. Het is niet zo dat het social workers aan ideeën ontbreekt over deze groep maar echter daadkrachtig de schouders onder deze ideeën zetten gebeurt naar ons idee niet of te weinig. Zeker waar er met enige regelmaat van alles ontwikkelt wordt voor andere kwetsbare groepen jongeren mag er wel wat extra aandacht besteedt worden aan deze doelgroep.

Aanbeveling van onze kant:

- a) Schrijf een plan van aanpak:
Het zou goed zijn wanneer alle instellingen/instanties voor hun social workers een plan van aanpak zouden schrijven die zij kunnen gebruiken wanneer zij in contact komen met een teruggetrokken jongere. In dit plan van aanpak zou dan moeten worden beschreven welk

stappenplan social workers kunnen volgen wanneer zij in aanraking zijn gekomen met een teruggetrokken jongere of deze op het oog hebben. Zoals uit de interviews is gebleken doen jongerenwerkers er soms wel meer dan een jaar over om iets te bereiken bij een teruggetrokken jongere. Ambulant jongerenwerkers werkzaam bij Stichting Travers nodigen bijvoorbeeld teruggetrokken jongeren structureel uit om deel te nemen aan activiteiten en proberen voorzichtig gesprekjes aan te knopen. Deze voorzichtigheid geeft blijk van zorg echter is wellicht ook veilig en weinig indrukwekkend. Over het mogelijk te beschermend benaderen van jongeren schrijven we verderop in dit hoofdstuk, in paragraaf 7.4. Het gesprek met een teruggetrokken jongere moet, ons inziens, sneller en effectiever kunnen. Voor het maken van een stappenplan verwijzen wij u naar de interventiemogelijkheden in paragraaf 7.2.

7.1.3 Investeren in samenwerking

We hebben social workers die vanuit verschillende organisaties werkzaam zijn met jongeren in Zwolle gesproken. Al deze organisaties werken vanuit verschillende functies en vanuit verschillend aanbod met jongeren. AMW de Kern is een organisatie die zich meer richt op individu (en neemt de context daarbij mee) en Stichting Travers richt zich meer op de wijk / het collectief (en neemt daarbij het individuele mee). Een schoolcounselor richt zich op de individuele jongere in relatie tot de school en het RIAGG richt zich weer op de individuele jongere in relatie tot psychiatrische problematiek. Feit is dat individugerichtheid en omgevingsgerichtheid niet zonder elkaar kunnen. Een gezamenlijke onderneming zou een meerwaarde kunnen hebben. Zo zou bijvoorbeeld de Kern of het RIAGG (afhankelijk van de persoon en de aan- of afwezigheid van psychiatrische problematiek) een aandeel kunnen leveren in de psychosociale hulpverlening en/of het aanbieden van SOVA- trainingen en zou Travers in aanvulling daarop jongeren een (oefen)plaats kunnen bieden om zich te verbinden met andere jongeren. De schoolcounselor kan vervolgens de jongere op school begeleiden en tevens de samenwerking kunnen zoeken met bijvoorbeeld Travers voor verbindingsmogelijkheden buiten school. Op dit moment wordt, zoals blijkt uit de conclusies, de samenwerking tussen genoemde partners nog minimaal vormgegeven. Wij doen daarom de suggestie in te zetten op meer samenwerking en daarmee een meer integrale aanpak. Met een dergelijk samenwerkingsverband wordt een integraal aanbod mogelijk, vult men elkaar vanuit verschillende deskundigheidsprofielen aan en kan de hulpverlening aan teruggetrokken jongeren op elkaar afgestemd worden.

Aanbeveling van onze kant:

- a) Organiseer een samenwerkingsverband tussen de verschillende partners voor jongerenwerk / jeugdhulpverlening.

Hoe dit organisatorisch vormgegeven kan worden?

Het zoeken naar een goede vorm van samenwerking met andere instellingen valt niet mee. Hoe krijg je meerdere instellingen om de tafel? In Schotland hebben ze daar wat op gevonden. In Schotland bleek uit diverse onderzoeken dat één van de problemen in de jeugdzorg in Schotland de samenwerking betreft (wat ook in Nederland het geval is). Schotland reageert daarop met het Child Protection Committee en legt daarmee de nadruk op het belang van georganiseerde samenwerkingsverbanden met bijbehorende afspraken (Edinburgh Child Protection Committee, 2006). Elke regio in Schotland heeft een Child Protection Committee. Dit is een regionaal orgaan ter bevordering van de samenwerking van organisaties ten behoeve van het welzijn van kinderen. Deze Child Protection Committees komen twee- maandelijks samen. Vertegenwoordigers uit allerlei organisaties die op een of andere manier een verantwoordelijkheid of missie hebben in de bescherming van kinderen zijn daarin vertegenwoordigd. Dit comité heeft de verantwoordelijkheid om de zorg voor effectieve kindbescherming voor de betreffende regio te verzekeren. Dit betekent dat ze ervoor zorg dragen dat het hulpaanbod op orde en adequaat is en dat er effectief samengewerkt en gecommuniceerd wordt met als gevolg dat de kwaliteit van de hulpverlening aan kinderen en gezinnen bevordert wordt en de kinderen er beter van worden. Een samenwerkingsverband als deze spreekt ons sterk aan. Wat ons betreft mag een dergelijk samenwerkingsverband tevens vormgegeven worden in het kader van het jongerenwerk / de jeugdhulpverlening in Zwolle. Dit zou sterk bijdragen aan een meer op elkaar afgestemd integraal aanbod en verhoogt daarmee, naar wat wij verwachten, naast het welzijn van de teruggetrokken jongere de effectiviteit en efficiëntie.

Dergelijke samenwerkingsverbanden bestaan overigens ook in Nederland al. Onder andere in Hoogeveen is er een dergelijk verband in het leven geroepen. Daar werkt ACCARE (kinder- en

jeugdpsychiatrie), het voortgezet onderwijs, leerplichtambtenaar, politie, GGZ en Bureau Jeugdzorg Drenthe samen en wordt er met regelmaat een gezamenlijk overleg georganiseerd rondom jongerenwerk en jeugdhulpverlening.

7.2 Kwetsbaar en dan? Een methodisch 4- stappenplan...

Met het hiervoor geschetste hopen wij een duidelijk beeld te hebben geschetst van hetgeen in ons onderzoek naar voren is gekomen. Uiteindelijk houden wij een betoog rondom de kwetsbaarheid van teruggetrokken jongeren en pleiten we voor meer zicht op- en aandacht voor- teruggetrokken jongeren. Echter, dit vormt, praktisch gezien, nog niet de sleutel naar de teruggetrokken jongere zelf. Uiteindelijk is ons onderzoeksresultaat of onze uitgebreide doch interessante redevoering boeiend, maar zijn het de werkers in de praktijk die kunnen bijdragen.

Social workers die werken met jongeren in Zwolle hebben een speciale plek in ons onderzoek ingenomen. Het zijn de werkers die we gesproken hebben, voor wie we op basis van wie ze zijn en wat ze doen voor jongeren in Zwolle, groot respect hebben. En het zijn de werkers die in hun beroepspraktijk teruggetrokken jongeren tegenkomen. Daarnaast spreken we over onze eigen beroepsgroep. Wij, als projectgroepleden, zijn alle vier student aan de opleiding Social Work. Wij studeren binnenkort allemaal af als sociaal pedagogisch hulpverlener of als maatschappelijk werker. En ook wij zullen, wanneer we ervoor kiezen met jongeren te gaan werken, teruggetrokken jongeren tegenkomen. Voor onszelf en voor de social worker in het beroepsveld formuleren we dan ook aanbevelingen. Praktische aanbevelingen. Een methodisch 4- stappenplan die gebruikt kan worden om verder te komen dan enkel het signaleren en zicht krijgen op een groep kwetsbare jeugd. Een stappenplan die tot doel heeft om weloverwogen en praktisch te handelen.

Overigens zullen onze aanbevelingen niet enkel tot hulp zijn voor social workers; een ieder die zijn voordeel ermee kan doen (docenten, leeftijdsgenoten, ouders, medeburgers, de leider op de jeugdclub, etc.) is welkom vooral gebruik te maken van hetgeen in zijn / haar situatie toepasbaar is.

Het methodisch 4- stappenplan bestaat uit de volgende vier stappen:

- 1) Signaleren
- 2) Selectie & keuze interventiemogelijkheden
- 3) Toepassing Interventies
- 4) Evaluatie

In de volgende paragrafen werken we deze vier stappen verder uit.

7.2.1. Signaleren

In een samenleving waarin autonomie en zelfredzaamheid centraal staat valt een teruggetrokken jongere niet zo op. Zo'n jongere kan zelfs veel (uiterlijke) kenmerken van zelfstandigheid vertonen. Zeker wanneer de jongere zelf met zijn gedrag geen signalen afgeeft waarmee hij of zij aangeeft kwetsbaar te zijn of aandacht nodig te hebben zijn ze niet altijd gemakkelijk te herkennen als jongeren die in feite de aansluiting bij hun leeftijdsgenoten missen en daarmee kwetsbaar zijn. Toch verdienen ze de aandacht. Dat betekent dat je als social worker alert moet zijn. Alert op signalen die erop wijzen dat een jongere een teruggetrokken jongere kan zijn. Het profiel uit hoofdstuk 2 in dit onderzoeksverslag kan daarbij helpend zijn. Overigens is het goed om daarbij op te merken dat kwetsbaarheid niet enkel ingeschaald kan worden op basis van uiterlijke kenmerken. Kwetsbaarheid is niet van iemands gezicht af te lezen. Over het algemeen komen problemen op twee manieren naar voren, in internaliserend gedrag en in externaliserend gedrag. Externaliserend gedrag is makkelijker op te merken waar het zich naar buiten richt. Bij externaliserend gedrag gebeurt er iets (bijv. agressief gedrag) waardoor we aanleiding hebben tot zorg rondom wat er in iemand om gaat. Internaliserend gedrag richt zich naar binnen (bijv. suïcidaliteit of een minderwaardigheidscomplex) en is vaak niet direct op te merken. Dat maakt dan ook dat we weinig tot geen aanleiding zien om zorg te hebben rondom wat er in iemand omgaat. Echter, we weten ook, dat het niet minder zorgelijk is, ja zelfs soms als zorgelijker beschouwt wordt. Bij het signaleren gaat het dus om een inventarisatie van uiterlijke signalen; teruggetrokken gedrag. Maar ook om explorerend onderzoek; vraag eens rond bij andere jongeren ('heeft hij een beetje vrienden?', weet je dat?'), praat eens met een leerkracht, bespreek je signalen eens in een netwerkoeverleg, ga eens bij ouders te rade (wat weten zij over hun kind zijn sociale verbindingen?). Is er sprake van teruggetrokkenheid? En vind je dat op basis van signalen zorgelijk? Dan is het tijd om te kijken naar mogelijke interventiemogelijkheden.

7.2.2. Selectie en keuze interventiemogelijkheden

We spreken wanneer we het over teruggetrokken jongeren hebben niet over een homogene groep. Elke teruggetrokken jongere heeft een ander verhaal, heeft zich op unieke wijze ontwikkeld, heeft andere moeiten, andere noden. Elk probleemverhaal is anders. Wat heeft er bijvoorbeeld gezorgd voor het teruggetrokken gedrag? Wanneer er sprake is van een pestverleden of gepest worden in het heden zal er andere hulpverlening nodig zijn dan wanneer daar geen sprake van is. Dat maakt naast het probleemverhaal ook het hulpaanbod niet standaard (standaardisatie is praktisch onmogelijk). In de praktijk zou het zo kunnen zijn dat je de één direct kunt matchen aan een meidengroep (bijv. bij een minder zwaar probleemverhaal en voldoende veerkracht en durf de stap naar een groep te zetten) en de ander alvorens die stap te zetten eerst individuele psychosociale hulpverlening aanbiedt (bijv. omdat er eerst nog het een en ander verwerkt moet worden en de stap naar een groep te groot is). Tevens is een bijkomende factor dat de geboden hulp afhankelijk is van de organisatie die de hulp verleent. Haar mogelijkheden bepalen voor een deel de aanpak. Hierover schreven we eerder in dit onderzoeksverslag, onder andere in paragraaf 7.1, waar we tevens gepleit hebben voor een vergaande vorm van samenwerking en een integrale aanpak wat zorgt voor een effectieve en efficiënte aanpak. Een 'joint venture' is aanbevelingswaardig.

Feit is en blijft dat individugerichtheid en omgevingsgerichtheid niet zonder elkaar kunnen en dat het hulpaanbod dan ook op beiden gericht moet zijn. Wij steunen met het deponeren van deze stelling onder andere op Elias e.a. (1994) die drie factoren die sociale participatie bevorderen onderscheiden:

- 1) gelegenheid tot actieve participatie in de sociale setting;
- 2) individuele vaardigheden voor effectieve participatie;
- 3) blijf geven van waardering voor de participatie door de sociale omgeving (positieve bekrachtiging)

Op basis van het voorgaande moet het doel van interventies ons inziens zijn:

- Het in contact met de teruggetrokken jongere bespreekbaar maken van zorgen rondom teruggetrokkenheid;
- Het bevorderen van sociale participatie (o.a. versterking en uitbreiding sociale verbindingen met leeftijdsgenoten);
- Het initiëren van alle acties die nodig zijn om deze verbindingen mogelijk te maken (o.a. het bevorderen van individuele vaardigheden).

Hierna zullen wij een aantal concrete interventiemogelijkheden uitwerken die tegemoet komen aan de beantwoording van bovenstaande doelen. Tezamen vormen deze interventies een soort keuzemenu. Een menu waaruit de social worker naar believen kan kiezen. Deze keuze kan tot stand komen aan de hand van diagnostische overwegingen rondom de teruggetrokken jongere; wat is er aan de hand en wat is er vervolgens nodig? Dit diagnosticeren, wensen formuleren en werken aan doelen is overigens een procesmatig gebeuren, iets wat zich in de 'loop der tijd' ontwikkelt. In contact met de teruggetrokken jongere zal er sprake zijn van voortschrijdend inzicht. Met een vooraf opgesteld werkplan is niets mis (en is soms ook nodig in het kader van subsidiering en doelgerichtheid) maar een proces is niet geheel van tevoren te plannen. Soms is er maar iets heel kleins nodig om een omslag te bewerkstelligen waarmee werkpunten wegvallen. En soms is het tegenovergestelde waar. Misschien is het verbinden van jongeren of een SOVA- training voldoende en soms is er meer nodig. Wij pleiten voor een meer pragmatische aanpak; datgene doen wat werkt.

- Het Gesprek

Het gesprek vormt één van de basiselementen in het social work. Zoals hiervoor aangegeven achten we het van belang dat je als social worker in staat bent jouw zorgen rondom de vermeende kwetsbaarheid van de teruggetrokken jongere bespreekbaar te maken. Hieronder bieden we jou als social worker twee gespreksvormen aan die passend kunnen zijn. Het socratische gesprek en de zorgvuldige confrontatie.

HET SOCRATISCHE GESPREK – 'DOEN ONTDEKKEN'

Beschreven door Martine Delfos in 'Ik heb ook wat te vertellen – communiceren met pubers en adolescenten'. Bladzijde 193 – 210.

Het belangrijkste kenmerk van Socrates was dat hij ervan overtuigd was dat hijzelf weinig wist of begreep en dat juist de ander deskundig was. Hij was uiterst bedreven in het vragen en doorvragen zodat de ander zijn mening niet alleen kon vertellen, maar vooral ook kon ontwikkelen.

De socratische wijze van communiceren betekent vooral het denkproces bij de ander begeleiden door middel van de belangstelling die men zelf heeft en de kennis waarover men zelf beschikt. In feite is deze wijze van communiceren bevorderlijk voor gespreksvoering op alle leeftijden. (....) De kwaliteit van de uitwisseling neemt toe wanneer we op socratische wijze communiceren. Bij jongeren speelt dit nog sterker. Zij zijn enorm gericht op gelijkwaardigheid en het uitwisselen van kennis en inzichten. Ze zijn hier heel gevoelig voor en ze zijn dankbaar voor de kans om hun eigen denken te scherpen. Het gaat er hier dus niet zozeer om dat je de jongere vertelt wat jij allemaal vindt en denkt, maar dat je de jongere zelf op ontdekkingstocht laat gaan, zelf ontdekkingen over zichzelf laten doen (Delfos, 2007). Consequentie; veel vragen stellen en de teruggetrokken jongere, voor zover mogelijk, zelf laten ontdekken dat hij kwetsbaar is en mogelijk wat hulp / begeleiding nodig heeft.

Nog even op een rijtje, de kenmerken van socratische gespreksvoering:

- 1) Ervan overtuigd zijn dat de mens deskundig is over zichzelf (respect en gelijkwaardigheid)
- 2) De deskundigheid van de ander naar buiten halen (zodanig bevragen dat zijn of haar kennis en inzichten bewust worden en woorden krijgen)
- 3) Eerder vragen dan vertellen (vragen drukt de intentie tot luisteren uit)
- 4) Doen ontdekken (een wederzijdse ontdekkingstocht; de ander de kans geven een beter inzicht in zichzelf te krijgen)

ZORGVULDIG CONFRONTEREN

Beschreven door Roel Bouwkamp & Sjef de Vries in "Handboek psychosociale therapie. Theorie en praktijk."

Confronteren is wezenlijk een uitnodiging, een appèl aan de ander om stil te staan bij een gedragspatroon, om dat verder te onderzoeken en over na te denken of dat patroon inderdaad schadelijk is voor zichzelf of de ander en als dat blijkt, iets aan dat gedragspatroon te doen. Een fundamentele voorwaarde is dat confronteren voortkomt uit de behoefte om van betekenis te zijn voor de ander. Zorgvuldig confronteren is, naar onze smaak, één van de belangrijkste vaardigheden waar een hulpverlener over moet kunnen beschikken. Het gaat er om dat je eerlijk bent tegenover een jongere over je intenties (dat waardeert hij/zij) op een zorgvuldige manier (zodat je het contact niet afknelt of de jongere volledig op slot slaat doordat hij/ zij zich bedreigt voelt). In dit onderzoeksverslag hebben we al meerdere malen bepleit de jongeren niet zozeer te ontzien maar juist recht te doen door eerlijk te zijn over je deskundige opinie door zorgvuldig te confronteren.

Richtlijnen voor zorgvuldig confronteren zijn:

- 1) Wees zorgvuldig in plaats van hard:
Probeer als social worker van te voren in te schatten hoe je confrontatie over zal komen en houdt daar rekening mee in wat je zegt en in hoe je het zegt. Hiermee verzekert je jezelf ervan dat de jongere kan luisteren naar wat je wilt zeggen.

"Hey Piet. Ik snap het als je zou zeggen dat je een gesprekje met mij over jezelf heel lastig vindt of misschien helemaal niet wilt. Ik zou ook begrijpen dat je er boos of bang van wordt of dat je denkt 'bemoei je met je eigen zaken'. Het laatste wat ik wil is jou kwetsen. Dat maakt dat ik het eigenlijk wel lastig vind om dit gesprekje met je aan te gaan. Maar toch wil ik niet de makkelijkste weg kiezen, juist omdat ik het beste met je voor heb"

- 2) Wees uitnodigend in plaats van imponerend.
Confronteer als social worker op een wijze die de jongere uitnodigt om zichzelf te onderzoeken. Wees duidelijk in wat je zegt maar wees vooral vriendelijk en zachtmoedig in hoe je het brengt.

"Ik zie dat je worstelt met het contact met andere jongeren. Je trekt je terug, krijgt steeds minder contact en voelt je misschien wel eenzaam. Ik maak me zorgen om je"

- 3) Geef bruikbare concrete informatie.
Zorg ervoor dat je confrontatie betrekking heeft op concreet gedrag waar de jongere iets mee kan doen. Het moet duidelijk zijn waarover de jongere na moet denken.

“Ik denk eigenlijk dat je iets moet doen met je neiging om je terug te trekken uit het contact met leeftijdsgenoten. Eigenlijk zou ik graag met je willen praten over je worsteling en ook samen met je willen zoeken naar mogelijkheden om je worsteling te winnen”

- 4) Geef de ander de tijd om de confrontatie te verwerken.
Geef als social worker wat je wil zeggen in hapklare brokken. Verlies jezelf niet in een eindeloze woordenstroom. Het gevaar is dan dat je zoveel dingen zegt dat de ander niet meer weet waar hij op moet reageren.

“Ik kan me voorstellen dat je even de tijd wilt nemen om te laten zakken wat ik je zeg. Neem de tijd maar even, je hoeft niet direct te reageren. Ik wacht rustig....”

- 5) Vraag naar en sta open voor de reactie van de ander.
Houdt er rekening mee dat wat je zegt voor de jongere niet belangrijk of relevant kan zijn. Het kan zijn dat je een verkeerde interpretatie hebt gemaakt. Vraag daarom altijd naar wat de ander vindt van wat je zegt.

“Wat vind je van wat ik tegen je zeg?”

- 6) Gebruik de reactie van de ander als informatie hoe verder te gaan.
Stimuleer de jongere wanneer hij of zij met zelfonderzoek op de confrontatie reageert. Dit kun je o.a. doen door de socratische methode (zoals hiervoor beschreven) toe te passen. Mocht de jongere zich niet herkennen in wat je zegt dan kun je de confrontatie met andere voorbeelden verhelderen of kun je nagaan wat de jongere wel en wat hij niet herkent en hoe hij of zij zichzelf ziet.

Een confrontatie op zichzelf geeft geen garantie voor effect. Het is natuurlijk nodig om, wanneer je door confrontatie de dialoog gestart bent, datgene wat in de confrontatie naar voren gebracht wordt met de jongere door te werken.

- Jongeren verbinden
Een valkuil bij het toepassen van interventies is dat je erop uit gaat om teruggetrokken jongeren te verbinden met jezelf als volwassen beroepskracht. Op zichzelf kan dat gunstig zijn waar je wat voor deze jongere kan betekenen. Maar tegelijkertijd mis je de essentie; immers het gaat erom bij te dragen aan het uitbreiden en versterken van de sociale verbindingen van de teruggetrokken jongere met zijn leeftijdsgenoten. Een tweede valkuil kan zijn dat er enkel op individueel niveau met de jongere zelf gewerkt wordt (bijvoorbeeld door de jongere in zijn sociale vaardigheden te versterken middels een SOVA- training) en de verbinding met andere jongere te weinig bewerkt wordt. Waar dit gebeurt bestaat het gevaar dat de jongere op een gegeven moment tools in handen heeft om het contact aan te gaan, maar waarbij het experiment uitblijft. Uiteindelijk is de verbinding met andere jongeren van grote waarde en daar moet dus ook naar gestreefd worden.

Je kunt teruggetrokken jongeren op verschillende manieren aanmoedigen zich te verbinden met anderen, door:

- Ze te stimuleren deel te nemen aan activiteiten in de buurt;
- Ze te stimuleren zich aan te sluiten bij een sportclub of vereniging;
- Ze te stimuleren op school rond te kijken naar leeftijdsgenoten met wie ze wellicht het contact zouden durven aangaan;
- Ze actief te verbinden met andere jongeren die contact zoeken;
- Ze te helpen verwaterde vriendschappen te reanimeren;
- Ze aan te moedigen zich op een online vriendsite aan te melden met als doel vriendschappen op te doen

En ga zo maar door. Uiteindelijk blijkt dat veel vriendschappen ontstaan in situaties waarin mensen elkaar kunnen ontmoeten en dezelfde interesses blijken te hebben, emoties met elkaar kunnen delen of omdat het gewoonweg klikt (Stevens, 1999). Daarnaar streven is aanbevelingswaardig.

Veel social workers, voornamelijk werkzaam voor Stichting Travers, zijn primair bezig met de organisatie van activiteiten. Echter de vraag is; kunnen teruggetrokken jongeren hier aarden? Kunnen zij succesvol de verbinding met andere jongeren maken?

Uiteindelijk blijkt het verbinden van mensen nog een behoorlijke klus te zijn. Het probleem is namelijk dat wanneer je groepen jongeren bij elkaar plaatst je eerder geslotenheid en vijandigheid dan verbondenheid lijkt te creëren. Verschil van temperament, verschil in achtergrond, vooroordelen; ze zorgen ervoor dat er een soort kloof lijkt te bestaan. Jongeren hebben, net zoals ieder ander mens, de neiging om intolerant te zijn ten opzichte van hen die anders zijn dan zichzelf of in andere groepen participeren dan zichzelf doen. Je ziet die intolerantie tussen culturen, subculturen, temperamenten (introvert en extravert), voorkeuren, etc. In onze mondige Nederlandse cultuur bestaat de neiging om rustigere mensen die minder mondig zijn als minder, zwak of oninteressant aan te zien. Het contact met hen gaan we dan ook veelal uit de weg. Ook onder jongeren gebeurt dat; de alto's willen liever niet met de goths te maken hebben en de sociaal vaardigen liever niet met de minder sociaal vaardigen. En; de vooraanstaanden niets met de teruggetrokken jongeren? Als je dus groepen zomaar bij elkaar plaatst heb je de kans dat het fout gaat. Dit blijkt ook uit onderzoek van Sherif en anderen (Sherif et al, 1961). Hij deed experimenten waarmee hij een manier zocht om vooroordelen te verminderen en contact te bevorderen. Ook hij kwam erachter dat wanneer hij jongeren zomaar bij elkaar plaatste en geen interventies pleegde de vijandigheid toenam. Echter hij ontdekte ook dat wanneer hij jongeren in situaties van wederzijdse afhankelijkheid (situaties waarin men elkaar nodig heeft om een bepaald doel te bereiken wat voor iedereen belangrijk is) plaatste de verbondenheid toenam. Daarnaast ontdekte hij dat bepaalde interventies contact sterk konden bevorderen. Uiteindelijk kwam hij op basis van zijn onderzoek tot zes voorwaarden om door middel van contact leden van in-groups en out-groups bij elkaar te brengen. Zes voorwaarden waarmee achterdochtig of zelfs vijandig tegenover elkaar staande jongeren hun stereotyperingen, vooroordelen en discriminerende gedrag zullen afzwakken.

De zes voorwaarden:

- 1) Wederzijdse afhankelijkheid;
Ze moeten elkaar nodig hebben om het doel te bereiken.
- 2) Een gemeenschappelijk doel;
Het doel moet belangrijk zijn voor een ieder.
- 3) Een gelijkwaardige status;
Het gaat om samenwerking waarin geen bazen en geen ondergeschikten bestaan maar op basis van gelijkwaardigheid samengewerkt wordt.
- 4) Informeel, interpersoonlijk contact;
Er moet gedurende de activiteit ruimte zijn voor informeel contact. Er moet gecommuniceerd kunnen worden.
- 5) Verschillende contacten;
Het is het mooiste wanneer jongeren in contact komen met meerdere en verschillende personen van verschillende achtergronden zodat ze kunnen ontdekken dat al die personen eigenlijk 'wel ok' zijn.
- 6) Sociale gelijkheidsnormen;
Er moet sprake zijn van een gerichtheid op gelijkheid en een begeleider die een sfeer creert waarin iedereen waardevol wordt bevonden.

Op basis van bovenstaande voorwaarden werd onder andere het Jigsaw-model ontwikkeld (Anderson, Wilson & Akert, 2007). Een leermethode voor het onderwijs waarbij kinderen in groepjes ingedeeld worden, samen een opdracht krijgen waarbij ze ieder een eigen taak hebben maar wel afhankelijk zijn van elkaar en een gezamenlijk doel moeten bereiken (Jan kan geen voldoende halen als hij niet actief in de samenwerking met Piet investeert). Het was een succes! De verbondenheid tussen kinderen nam toe, vooroordelen namen af en er werd actief samengewerkt.

Waarom?

Om drie redenen:

- 1) Participatie ontzenuwt percepties
Het participeren in een coöperatieve groep ontzenuwt percepties van de in-group en de out-group en stelt het individu in staat om de cognitieve categorie 'onderlinge verbondenheid' te ontwikkelen, waarbij niemand is uitgesloten van het lidmaatschap van een groep.
- 2) Samenwerking zorgt voor een positievere kijk op de ander
Een coöperatieve strategie plaatst mensen in een situatie waarin ze anderen een gunst

verlenen. Uit onderzoek blijkt dat mensen die zich gedragen op een manier die ten gunste komt aan anderen daarna een positiever beeld hebben van de mensen die ze hebben geholpen.

3) Samenwerking stimuleert de ontwikkeling van empathie

Het naar anderen moeten luisteren en je moeten verplaatsen in anderen verscherpt het empathisch vermogen. Wanneer het vermogen ontwikkelt wordt te begrijpen wat een ander doormaakt wordt de kans groter dat we die persoon in ons hart sluiten. Wanneer dat gebeurt wordt het vrijwel onmogelijk om vooroordelen over de persoon in kwestie te hebben en om die persoon negatief te bejegenen of te negeren.

Ons advies aan social workers die werken met jongeren in Zwolle en bij willen dragen aan het onderling verbinden van jongeren; doe je voordeel met deze wetenschap! Het daagt social workers uit hun activiteiten zodanig in te richten dat aan voorwaarden, zoals hierboven uitgewerkt, kan worden voldaan. Waar dat gebeurt ontstaan er mogelijkheden om jongeren te verbinden. Dit alles kan in het klein; in de SOVA- groep, maar ook in groter verband; bij groepsactiviteiten. Binnen het klimaat wat geschapen wordt kan elke jongere aarden; ook de teruggetrokken jongere. Daarmee maak je als social worker sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten voor hem of haar mogelijk en bouw je tezamen aan een preventief werkend en ontwikkelingsbevorderend netwerk.

▪ Psychosociale Hulpverlening:

Soms is het raadzaam om een paar gesprekken met een social worker (bijv. een maatschappelijk werker bij team Jeugd & Gezin van de Kern of de schoolcounselor) te voeren rondom kernproblematiek. Zoals eerder gezegd kan er sprake zijn van een negatief zelfbeeld, een pestverleden, een min of meer problematische thuissituatie, etc. Tevens is er bij teruggetrokken jongeren vaak sprake van een situatie in het heden of verleden waarin hij / zij verworpen en/of genegeerd werd (zie hoofdstuk 2). Deze zaken kunnen drempels opwerpen en jongeren verhinderen in beweging te komen. In een paar gesprekken kan de social worker samen met de jongeren toewerken naar mogelijkheden tot verbinding met leeftijdsgenoten.

• Gebruik maken van internet/ online sociale netwerken

Het is raadzaam om jongeren op te zoeken waar ze zitten. In de gesprekken kwam al naar voren dat teruggetrokken jongeren veel gebruik maken van internet en mogelijk ook van online sociale netwerken als hyves, facebook, andere online communities en MSN. In actuele literatuur wordt dit zogenoemde virtuele milieu tevens aangehaald als belangrijk en invloedrijk medium in het leven van de huidige generatie jongeren. Waar de opvoedruimte tot voor kort bestond uit het eerste milieu (het gezin), het tweede milieu (de school) en het derde milieu (de wereld daarbuiten) heeft zich uit het derde milieu een factor losgemaakt die een eigen status verdient; het virtuele milieu (Delfos, 2007). Het virtuele milieu is een opvoedende instantie die niet als zodanig bedoeld is. De invloed die ervan uitgaat is enorm groot. De groepsdruk in het virtuele milieu is ernstiger dan in de werkelijke wereld. Het virtuele milieu is een leefwereld voor jongeren, niet een nieuw medium of een leuk spelletje. In tegenstelling tot volwassenen is het voor jongeren een belangrijk deel van hun leven. Mensen boven de twintig jaar weten niet meer wat kinderen beneden de twintig aan het doen zijn, aldus Martine Delfos (Delfos, 2007). Onder andere Dr. Alexander Peter Schouten deed uitgebreid onderzoek naar online sociaal netwerken van jongeren (Schouten, 2007). Uit zijn onderzoek blijkt dat zoals vrienden en vriendinnen vroeger uren aan de telefoon konden hangen, ze nu uren zitten te chatten via internet. Hyves blijkt een waardevolle toevoeging. Het maakt het contact onderhouden met vrienden makkelijker. Je kunt wanneer het jou uitkomt, even een berichtje sturen. Dit heeft juist een positief effect op het sociale leven. Overigens blijkt uit ditzelfde onderzoek ook dat sites zoals Hyves niet het offline contact tussen vrienden vervangen. Weinig jongeren blijken Hyves te gebruiken om geheel nieuwe vriendschappen aan te gaan. Het gaat vaak niet zozeer om nieuwe virtuele vriendschappen, maar om communicatie tussen bestaande vrienden en kennissen. Overigens betekent dit niet dat Hyves geen belangrijke bijdrage kan leveren in het verbinden van jongeren. Online sociale netwerken als Hyves blijken namelijk bij uitstek een middel om jezelf te presenteren en eerste contacten te leggen die later overgeheveld kunnen worden naar 'real-life'. Hyves biedt daarmee mogelijkheden om op zoek te gaan naar andere jongeren en biedt mogelijkheden contact te leggen. Voor een teruggetrokken jongere biedt hyves wellicht een mogelijkheid om eerste contacten te leggen en te experimenteren met het communiceren met leeftijdsgenoten. Het is zoals een social worker aangaf:

“Voor de jongeren die teruggetrokken leven bied online contact juist de mogelijkheden en kansen om contacten op te doen en ook te experimenteren, bijvoorbeeld met dingen durven zeggen die je anders nooit zou durven te zeggen” (social worker)

Het virtuele milieu kan helpend zijn in het begeleiden van teruggetrokken jongeren en het hen verbinden met andere jongeren. Buiten dat het als helpend element ingezet kan worden is het tevens een idee om erover na te denken om een online hulpaanbod te ontwikkelen voor teruggetrokken jongeren. Wellicht biedt een dergelijk aanbod mogelijkheden om toe te werken naar sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten buiten het virtuele milieu. Daarnaast is het virtuele milieu ook een ingangsmogelijkheid voor de social worker om in contact te komen met teruggetrokken jongeren. Dit is bij uitstek de plek waar ze, volgens een aantal social workers, blijken te zitten. In dit kader denken we ook aan een social worker die aangaf met teruggetrokken jongeren te krabbelen en op deze wijze het contact aanging. Kortom; het virtuele milieu is een voor jongeren veel betekende leefwereld die vele mogelijkheden biedt.

▪ SOVA- training

Uit ons onderzoek is gebleken dat de teruggetrokken jongeren vaak moeite hebben met hun sociale vaardigheden. Sociale vaardigheidstrainingen kunnen een belangrijke rol spelen bij het aanleren van sociaal gedrag en vaardigheden die daarbij horen voor jongeren. Door middel van het toepassen van deze vaardigheden kan een jongeren in staat worden gesteld contacten aan te gaan en relaties op te bouwen met leeftijdsgenoten.

Een sova-training draait om verschillende punten, namelijk:

- Of je weet hoe iets aangepakt moet worden of hoe iets functioneert.
- Of je het ook kunt toepassen/uitvoeren
- Of je ervaring hebt met de toepassing ervan en zo ja, in welke mate.

Bij sova-trainingen wordt er ingespeeld op de volgende basisvaardigheden: Observeren, communiceren, feedback en evalueren.

Als social workers meer gebruik maken van sova-trainingen en deze laagdrempelig inschakelen in bijvoorbeeld jongerencentra kunnen jongeren op die manier hun sociale vaardigheden ontwikkelen.

▪ Sociogram

Zoals we in het verslag hebben beschreven helpt sociale steun vanuit netwerken mensen in moeilijke situaties en problemen constructief het hoofd te bieden. Het sociogram is een methode welke een aanrader is voor alle social workers. Door middel van het sociogram wordt het sociale netwerk van de jongere in kaart gebracht. Hierdoor krijgt de social worker en de jongere zelf zicht op hoe het sociale netwerk eruit ziet en welke functies het netwerk al of niet vervult voor de jongere. Met deze informatie kan een social worker samen met de jongere gaan werken aan het netwerk waar nodig om deze op te bouwen en te versterken.

▪ Sociale netwerkondersteuning (SONO)

Door middel van SONO worden mensen uit een (dreigend) isolement gehaald. Dit zijn mensen die zich eenzaam voelen of die over een klein sociaal netwerk (familie, vrienden, burens, kerk) beschikken. Uit de sociale omgeving van de cliënt (netwerkleiden) worden personen (weer) betrokken bij het leven van de cliënt en ingezet om op die manier weer een sociaal netwerk om de cliënt heen te bouwen. Dit kan bijvoorbeeld zijn door iemand uit de kerk of uit de buurt wekelijks de cliënt te laten bezoeken.

Voor meer informatie over SONO verwijzen wij u naar de website van de Driehoek, instelling voor christelijke psychosociale hulpverlening te Zwolle. Op deze site is een folder te downloaden met informatie voor cliënten zelf, maar ook voor ambtsdragers en steunverleners: www.dedriehoek.nl

7.2.3. Toepassing interventies

Na de keuze voor interventies is het tijd om ermee aan de slag te gaan. Zoals eerder aangegeven begeeft je je als social worker samen met de jongere in een proces van zoeken, van voortschrijdend inzicht. Het vraagt om het vermogen te reageren op zich voordoende ontwikkelingen. Gouden regel; doe meer van wat werkt en stop met datgene wat niet werkt. Wees vooral ook moedig; het vraagt wat van je inspanningen als social worker om een intensief proces met deze jongeren in te gaan.

7.2.4. Evaluatie

Eigenlijk is het evalueren van interventies geen losse stap maar een doorlopend proces. Gedurende de begeleiding / hulpverlening doe je ontdekkingen en naar aanleiding daarvan pas je je plannen aan.

Toch is het ook goed om op basis van doorlopen processen conclusies te trekken over de teruggetrokken jongere en over wat al dan niet werkzaam is in de hulpverlening aan deze jongeren en het verbinden van deze jongeren met leeftijdsgenoten. Door dit met regelmaat te doen kun je als werker en als organisatie komen tot een werkzaam setje interventies. Ervaring leert!

7.3 Dilemma: beleving van de jongere vs. deskundige opinie van de social worker

Een dilemma waar je in je werken met teruggetrokken jongeren tegenaan kan lopen is dat je met jongeren in contact komt die zichzelf niet als kwetsbaar zien en geen behoefte hebben aan het uitbreiden en versterken van hun netwerk. Het kan zijn dat je er, bij nader inzien, samen met de jongere achter komt dat hij of zij toch over voldoende betekenisvolle en steunende sociale verbindingen met leeftijdsgenoten beschikt. Dan is er niets aan de hand en doe je in wezen een gunstige ontdekking. Het kan echter ook zo zijn dat er een conflict ontstaat tussen de beleving van de jongere en jouw professionele en deskundige opinie, als social worker.

Je ontmoet bijvoorbeeld een jongere die geen tot weinig sociale verbindingen met leeftijdsgenoten heeft, zich op zijn kamertje terugtrekt en dagenlang computergames speelt. Bij jou gaan er, o.a. op basis van wat je weet over de preventieve en ontwikkelingsbevorderende werking van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en een mogelijk gebrek daaraan, lampjes branden en je maakt je zorgen. Je trekt de stoute schoenen aan en stapt op de jongere in kwestie af. Zorgvuldig ga je het gesprek met hem of haar aan en deelt je zorgen. Echter in plaats van dat de jongere zich in jouw zorgen kan verplaatsen krijg je een reactie waaruit blijkt dat de jongere zich totaal niet herkent in het beeld wat je schetst. Wat kan er hier spelen? En wat kun je doen?

Wat kan er spelen?

- De jongere heeft reden om te blijven zitten waar hij/zij zit:
In de sociale psychologie komt naar voren dat mensen het prettig vinden om ideeën over zichzelf in stand te houden (ook al werken zij in de praktijk negatief uit). Mensen blijken bang dat zij er zelf en anderen met hen achter komen dat ze niet zijn wat ze lijken te zijn. Dat maakt dat mensen hetgeen er aan informatie op hen afkomt selecteren op en dan vaak liever horen wat 'in hun straatje' past dan datgene wat hun vraagt te veranderen. Dat kan het lastig maken om beelden zoals 'ik ben ervoor geboren om een teruggetrokken bestaan te leiden' of 'ik heb niemand nodig' of 'ik kan geen sociale contacten onderhouden' in stand gehouden worden (Anderson, Wilson & Akert, 2007). Het kan ook zo zijn dat de positie van de teruggetrokken jongere voordelen voor hem of haar oplevert. Psychologen geven aan dat negatief gedrag psychologische voordelen heeft. Het weigeren van moeilijke (ontwikkelings-)taken verhindert dat je door de mand valt en op de proef gesteld wordt. Ook arrogantie kan een rol spelen; men vindt zichzelf heel bijzonder. Deze wens om bijzonder te zijn maakt extra angstig om getoetst te worden. Verder kan het voor teruggetrokken jongeren prettig zijn om omgeven te worden door zorgrijke aandacht en herhaaldelijk te horen hoe waardevol en uniek ze zijn; uitspraken die ze vaak te horen krijgen vanuit hun omgeving die zich zorgen om de jongere maakt en zich in allerlei bochten wringen om de jongere met zorg te benaderen. Je zou je kunnen afvragen wie er met een probleem kampt; de jongere of de omgeving? Al met al kun je stellen dat het, hoe gek het ook klinkt, voor een teruggetrokken jongere prettig is om te blijven zitten waar hij zit. Zijn of haar positie vormt in wezen een comfortzone. Pas wanneer een jongere het voordeel van die comfortzone wil opgeven is het mogelijk in beweging te komen en het probleem op te lossen.
- De jongere heeft een inadequate / passieve copingstijl ontwikkeld:
Anja Machielse geeft aan dat veel sociaal geïsoleerden (een vergevorderde vorm van teruggetrokkenheid, een gevaar waar de teruggetrokken jongere in dreigt te verzanden) een passieve copingstijl hebben ontwikkeld. Met het begrip coping doelen we op de psychologische veerkracht van mensen. Waar we spreken over een copingstijl gaat het om het 'omgaan met' of 'hanteren van' bijvoorbeeld problemen. Wanneer we het dus hebben over een copingstijl dan gaat het om de manier waarop iemand omgaat met verdriet, existentiële levensvragen, emoties, etc. Zo kunnen aanpakken en vermijden copingstijlen zijn waarbij aanpakken veelal als adequate en gezonde stijl aangemerkt kan worden en vermijden als inadequate en ongezonde stijl gezien wordt. Zoals eerder gezegd kan er bij een teruggetrokken jongere sprake zijn van een inadequate / passieve copingstijl. Kenmerkend aan het hebben van een passieve copingstijl is dat iemand zijn eigen sociale behoeften en wensen aanpast worden zich probeert te verzoenen met de

situatie zoals deze is. Het is ook mogelijk dat iemand ontkent dat men ontevreden is met de situatie en van daaruit zijn of haar behoefte aan sociale contacten bagatelliseert. Herman de Mönnink spreekt in dit kader van een inadequate probleemcoping, van een 'kop in het zand- stijl' die tegenover de meer gezonde en adequate proactieve 'problem solving- stijl' staat (de Mönnink, 2005). Weer anderen willen het liefst met rust gelaten worden. Ze willen hun leven niet meer overhoop gooien en vinden dat ze al genoeg meegemaakt hebben. Machielse geeft aan dat de meeste sociaal geïsoleerden zelf nooit het initiatief genomen om nieuwe contacten te leggen of een vriendschapsrelatie met iemand aan te gaan (Machielse, 2003). Deze typering van Machielse kunnen eveneens van toepassing zijn op de teruggetrokken jongere.

- De jongere is gewend aan eenzaamheid:
De jongere kan vertrouwd zijn met eenzaamheid en een patroon ontwikkeld hebben waarin hij niet beter weet dan dat hij eenzaam is.

Wat te doen?

Wat duidelijk moge zijn is dat je als hulpverlener wanneer een dergelijke situatie zich voordoet voor een pittige opgave staat. Tegelijkertijd kun je als social worker weinig anders dan de jongere blijvend de kans geven de ontdekking te doen dat je wellicht nog wel eens gelijk kunt hebben en het voor hem van belang is om in beweging te komen. Als social worker kun je in gesprek met de jongere zoveel mogelijk inzichtgevend werken. Met alle kennis die je in huis hebt en kan vergaren de jongere zich bewust laten worden van patronen en verbanden in gedachten, gedrag en gevoelens. Door vragen te stellen (zie socratisch gesprek) en samen te onderzoeken hoe patronen tot stand zijn gekomen, door verbanden te leggen en uitleg te geven over 'hoe dingen werken' kun je trachten samen met de jongere betekenis te geven aan zijn gedrag en de mogelijke worsteling waarin hij zich gevangen weet. Hierdoor worden drempels mogelijk verlaagd en wordt het voor de jongere mogelijk om zichzelf en zijn worstelingen beter te begrijpen en te verwerken. In dit proces kun je trachten te confronteren en kun je de omgeving van de jongere inschakelen. Werkt dit? Dan heb je iets prachtigs in gang gezet. Werkt het niet; dan heb je in ieder geval de jongere recht gedaan en kun je zeggen dat je gedaan hebt wat je kon doen. Het enige wat je dan nog rest is de eigen verantwoordelijkheid van de jongere en zijn keuze voor de positie waar hij in zit benadrukken.

7.4 Aanbevelingen voor het voortgezet onderwijs

7.4.1 *Te beschermend?*

Bij de conclusies concludeerden we dat scholen sterk beschermend zijn. Op zichzelf vinden wij het zorgvuldig omgaan met leerlingen een nastrevenswaardige zaak. In dat kader kunnen wij het ons voorstellen dat scholen niet zomaar leerlingen benaderen om mee te werken aan een interview waarin het draait om kwetsbare zaken. Juist de confrontatie met die vermeende kwetsbaarheid kan pijnlijk zijn. En dat pijnlijk is voor veel functionarissen op VO- en MBO- scholen reden af te zien van verdere medewerking. We begrijpen dit. Tegelijkertijd hebben we wel kritische kanttekeningen bij dit perspectief geplaatst en hebben we ons verbaasd over het feit dat deze opstelling van de scholen niet zozeer voortkwam uit het gesprek met de teruggetrokken jongeren zelf, maar een opinie betrof op basis van enkel eigen inzicht. Geen enkele functionaris heeft immers leerlingen benadert en hen de vraag voorgelegd of zij mee willen werken aan een interview. Wij stellen in dit kader dat het niet per definitie goed hoeft te zijn voor een jongere om 'ontzien' te worden door zijn omgeving. Wij denken dat het juist tot bevordering van het welzijn kan strekken wanneer iemand zorgvuldig geconfronteerd wordt met waar hij/zij kwetsbaar is en daarbij kan rekenen op een vangnet van al dan niet professionele zorg (o.a. middels verwijzing). En dat was het perspectief waar wij in geloofden. Juist dit perspectief gaf ons inziens voordelen. Buiten dat er meer zicht zou ontstaan op een vermeend kwetsbare groep jongeren zou het deze jongeren tegelijkertijd perspectief kunnen bieden. Dit waar de jongere, in contact met ons als interviewers (allen competente hulpverleners), zicht kan krijgen op zichzelf en zijn welzijn en van daaruit verder kon zoeken. Een perspectief met een meerwaarde voor de teruggetrokken jongere in het algemeen en in het bijzonder de jongere die geïnterviewd word. En een voordeel voor ons onderzoek en daarmee indirect voor allen die betrokken zijn bij teruggetrokken jongeren (als docent, social worker, ouder, leeftijdsgenoot, medeburger, etc.). Als het vanuit dit perspectief bekeken wordt dan zou je kunnen zeggen dat zachte heelmeeesters stinkende wonden maken. Dan zou je je af kunnen vragen in hoeverre teruggetrokken jongeren in hun kwetsbare rol gehouden worden en in hoeverre hen daarmee recht gedaan word. Scholen zouden zichzelf de vraag kunnen stellen of zij misschien te beschermend zijn.

7.4.2 Doen scholen te weinig voor teruggetrokken jongeren?

Wij willen met voorgaande niet suggereren dat VO- en MBO- scholen te weinig doen voor teruggetrokken jongeren. Hierover kunnen we geen harde uitspraken doen. Het beeld dat door de scholen zelf geschetst wordt is in dit kader reden om positief gestemd te zijn. Scholen geven aan te beschikken over een zorgstructuur waarin de teruggetrokken jongere aandacht krijgt. Dit werd bevestigd in het gesprek wat wij met een schoolcounselor, werkzaam op een aantal Zwolse VO-scholen, hadden. Zij neemt deel aan de besprekingen in het ZAT, ziet daar teruggetrokken jongeren voorbij komen en verleent zelf in opdracht van school passende hulp aan teruggetrokken jongeren.

We hebben respect voor de pogingen van scholen om naast hun didactische taak tevens zorg te dragen voor een pedagogische infrastructuur waarbinnen aandacht is voor het welzijn van jongeren en gestreefd wordt naar voorwaarden waarbinnen leerlingen zich goed kunnen ontwikkelen. Tegelijkertijd willen we kritisch blijven en ook een aantal kritische kanttekeningen plaatsen. Reden hiertoe hebben we omdat we in onze onderzoeksresultaten en in het veld signalen tegenkomen die conflicteren met hetgeen scholen zeggen.

Allereerst een vraag vanuit de eigen onderzoeksgroep. Wij vragen ons namelijk af waarom je als functionaris op een VO- of MBO- school, die in contact staat met de teruggetrokken jongere, niet bereid bent de jongere te vragen of hij/zij vrijwillig mee wil werken aan een interview? Waarom is het zo lastig om, waar er contact rondom het thema 'teruggetrokkenheid' bestaat, de vraag voor te leggen of iemand daarover met iemand verder zou willen praten? Vragen staat vrij en daarnaast geef je de jongere zelf het recht te bepalen of hij/zij (te) kwetsbaar is en of een dergelijk interview al dan niet te privacygevoelig is. Wij zijn zelf allemaal (aankomend) hulpverleners (met o.a. ervaring in de hulpverlening aan kinderen en jongeren) en kunnen ons niet voorstellen dat het, op basis van deze voorwaarden, moeilijk is een dergelijke vraag te stellen. Wij zelf zouden er allemaal toe bereid zijn.

Als tweede denken we aan een uitspraak van een social worker / ambulant jongerenwerker rondom zijn ervaringen betreffende de opstelling van VO- scholen:

"Het voortgezet onderwijs is helemaal niet gericht op die extra aandacht die jongeren soms nodig hebben. Ze doen het soms wel maar liever niet dan wel. En tja, bij wie moet je dan wel terecht?" (social worker)

Als derde het feit dat een social worker die zelf met enige regelmaat aan het zorgoverleg op een aantal scholen deelneemt aangaf dat zij het nog nooit meegemaakt had dat er een teruggetrokken jongere in het zorgoverleg besproken werd.

Tot slot, als vierde, de reactie van eigenaar van een social consultancy / adviesbureau. Hij schreef op basis van zijn ervaring dat het personeel op scholen didactisch vaak sterk maar pedagogisch zwak geschoold is. En dat het blijkt dat het voor scholen lastig is om écht met jongeren in contact te komen die dat nodig hebben.

Deze door ons opgevangen signalen lijken te conflicteren met het idee dat scholen voldoende zouden doen met- en voor deze doelgroep. Mogelijk verschilt de invulling van de zorgstructuur per school en zullen signalen betrekking hebben op verschillende scholen. Wanneer dat het geval is zou het zo kunnen zijn dat de ene school meer investeert in haar zorgstructuur dan een andere school en tevens dat de ene school meer aandacht heeft voor de teruggetrokken jongere dan de andere school. In deze gedachte voelen we ons gesteund door de uitspraak van een schoolcounselor. Zij gaf aan dat schoolcounseling voor een deel door de gemeente Zwolle en deels door de scholen zelf wordt gefinancierd wordt. Of en hoeveel schoolcounseling er op VO- scholen aanwezig is wordt daarmee mede afhankelijk gemaakt van de keuze van de VO- school zelf:

'Dus ja, dat is ook wel een beetje afhankelijk van de school zelf in hoeverre die er geld voor heeft of daarin wil investeren. Scholen kunnen wanneer er problemen zijn ook direct naar bureau jeugdzorg gaan of naar de Kern gaan natuurlijk en dan kost het de school geen geld'. (social worker)

Tevens kan er sprake zijn van het 'wat niet weet, wat niet deert'-principe. Wanneer je als school geen last ondervindt vanuit een leerling heb je de neiging om ervan uit te gaan dat het met zo'n leerling wel goed gaat. Zo kan er ook naar teruggetrokken jongeren gekeken worden waar ze schoolconform gedrag vertonen; ze letten op, houden zich rustig, halen voldoende, etc. Een schoolcounselor hierover:

“Jongeren die eruit springen, waar een docent last van heeft worden er eerder uitgehaald. Lesgeven is best wel een pittige baan, waarbij het een klus is om iedereen wat in het gareel te houden. Je bent dan allang blij dat er wat rustigere jongeren bij zijn en je aandacht gaat dan al snel uit naar degene die er uitspringen door hun gedrag. Het kan dan ook gebeuren dat er wat teruggetrokken jongeren bij zitten en dat je daar dan niet meteen voor aan de bel trekt. Dat geloof ik wel...” (social worker)

Overlastgevende jongeren die in hun gedrag weerbarstiger zijn vertonen minder schoolconform gedrag en juist dat vraagt om aandacht. Aandacht die onvermijdelijk en nodig is. Maar of het altijd terecht is om juist enkel deze groep van aandacht te voorzien is de vraag. Eén social worker zegt hierover:

“We moeten juist letten op stille jongeren, jongeren die ogenschijnlijk gewoon doorgaan. We zijn geneigd om van ‘schreeuwers’ te zeggen ‘die heeft er heel veel last van’. Maar, een kind die stil is en ogenschijnlijk gewoon doorgaat kan er evenveel last van hebben. Dat is moeilijk want je moet reageren op wat niet geuit wordt” (social worker)

Helaas moeten wij het bij deze gedachtes laten en kunnen wij op basis van onze gegevens geen verdere uitspraken doen. Buiten dat de rol van het onderwijs buiten onze onderzoeksvraag valt past het ons niet om hierover verdere uitspraak te doen. Toch hopen we tot nadenken aan te sporen.

7.4.3. De zorgstructuur onder de loep

We gaven net aan dat het ons niet past om verdere uitspraken te doen over de vraag of scholen voldoende doen voor teruggetrokken jongeren. Wat ons wel past is scholen aan te bevelen hun zorgstructuur nog eens kritisch onder de loep te nemen en na te gaan hoe zij aandacht hebben voor en omgaan met teruggetrokken jongeren. Wellicht kan ons onderzoeksverslag daartoe aanleiding zijn en mogelijk zijn de aanbevelingen die wij doen in een aantal facetten toepasbaar in de praktijk van het onderwijs. Wij zouden zeggen: scholen doe er vooral je voordeel mee!

Wat in ieder geval duidelijk is is dat scholen een belangrijke rol kunnen spelen. Een aantal social workers geven aan dat daar waar scholen dagelijks in contact zijn met jongeren zij juist een mogelijkheid hebben signalen op te vangen en daar wat mee te doen. Met die uitspraken willen ze een school niet zozeer bombarderen tot een halve hulpverleningsinstelling. Immers, scholen kunnen actief doorverwijzen en de samenwerking aangaan met relevante jeugdwerk- en jeugdhulpverleningpartners in Zwolle; te denken aan Team Jeugd & Gezin van AMW de Kern (onderdeel van DIMENCE), het RIAGG afd. Jeugd (onderdeel van DIMENCE), Bureau Jeugdzorg Overijssel – afd. schoolcounseling en het jongerenwerk van Stichting Travers. Echter voordat jongeren daar terecht komen moeten ze gesignaleerd worden en daarin kan de school een belangrijke functie vervullen. En o.a. die belangrijke signaleringsfunctie willen zij en wij scholen toedichten.

Een social worker zegt in dit kader:

“Een school moet intern de zorgstructuur goed organiseren. Leerkrachten zien de jongeren dagelijks. De vraag is; hoeveel oog hebben scholen hiervoor? In overlegstructuren op scholen waar wij deel vanuit maken worden teruggetrokken jongeren bijna nooit besproken. Het is wel een probleem maar wordt niet als probleem ervaren omdat niemand er last van heeft. Men moet leren signaleren. Een jongere kan alleen maar goed leren wanneer de rest, bijv. de nodige persoonlijke rust en psychische ruimte, ook goed is. Schoolmaatschappelijk werk kan ook goed kijken naar stille teruggetrokken jongeren. Zorg Advies Teams worden momenteel vormgegeven, daarin zouden dergelijke jongeren ook aandacht kunnen krijgen. En binnen zo’n team niet enkel over ‘acting out’- gedrag praten maar juist ook over die jongeren waar je geen last van ondervindt als leerkracht” (Social Worker)

Ook in het onderwijsprogramma zelf zouden scholen meer kunnen inzetten op het verbinden van jongeren in het algemeen, dat zou preventief kunnen werken. Uiteindelijk zijn alle jongeren (goed functionerende jongeren, zij die zich terugtrekken, zij die overlast veroorzaken) baat kunnen hebben bij een lesprogramma waarin men leert ‘omgaan met elkaar’, waarin aandacht bestaat voor groepsdynamiek / peergroup- processen. Een programma als dit zou bij kunnen dragen aan het mogelijk maken van constructieve leerprocessen. Immers dat kan pas waar basale condities als veiligheid en gemeenschapszin in voldoende mate gerealiseerd worden. Een schoolcounselor zei over het introduceren van iets dergelijks:

“Ik heb er niet zo’n zicht op hoe er in het voortgezet onderwijs aandacht is voor bijvoorbeeld lessen rondom de omgang met elkaar of weerbaarheid. Maar, qua vaardigheden, hoe ga je met elkaar omgaat en hoe je elkaar in je

waarde laat, zou er best wat mogen gebeuren. Een programma gericht op sociale vaardigheden. En dan klassikaal. Dat is misschien ook wel een goed idee. Dat zou misschien wel ergens ondergeschoven kunnen worden toch? Ik denk in deze maatschappij dat dit voor iedereen wel goed is; voor de jongeren die teruggetrokken zijn, voor de jongeren die externaliseren en ook voor de jongeren die wel redelijk meekomen. Gewoon van elkaar kunnen leren en misschien ook met andere ogen naar iemand leren kijken die erg teruggetrokken is en dan leren begrijpen waarom dat zo is. Sociale verbindingen van de grotere groep versterken. Schoolcounselors zouden daar een rol in kunnen spelen, zouden dat vak kunnen geven. En dit zou ook preventief kunnen werken, problemen later voorkomen en daarmee ook minder last voor het onderwijzend personeel"
(Social Worker)

Een, naar onze smaak, mooie en praktische aanbeveling.

Tot slot is het aanbevelenswaardig om docenten meer bekend te maken met de problematiek van de teruggetrokken jongere en hoe men deze jongeren kan signaleren en kan helpen. De schoolcounselor die we spraken gaf aan dat het niet gek zou zijn docenten hierin voor te lichten / te trainen. Een mooie taak voor de schoolcounselors en zorgcoördinatoren op scholen. Eén themabijeenkomst kan daarin al het verschil uitmaken.

7.5 Aanbevelingen voor de overheid

De Nederlandse samenleving staat sinds de jaren '70 in het teken van individualisering. Een uitgebreid stelsel van sociale voorzieningen heeft ervoor gezorgd dat mensen minder op leden uit de gemeenschap aangewezen zijn dan vroeger. Waardeoriëntaties worden persoonlijker en minder collectief; iedereen heeft zo zijn eigen ideeën over wat wenselijk is en streeft deze ideeën na (Dongen, 1994). Waar vroeger een netwerk er gewoon was, moet je nu bewust relaties opbouwen. Mensen worden geacht zichzelf te redden en voor hulp aanspraak te doen op zijn nabije omgeving (dit wordt o.a. verwoord in de WMO). Wie dan niet instaat is zelf zinvolle relaties op te bouwen en in stand te houden is in onze samenleving sterk in het nadeel. Mensen wie het om wat voor reden dan ook niet lukt om (voldoende) te participeren hebben een probleem. Het is bekend dat de fysieke en psychosociale draagkracht van mensen afneemt naarmate iemand zijn netwerk zwakker is (Baars & Uffing, 1990). De kans op vereenzaming, sociaal isolement, andere psychosociale problematiek en ziekte neemt toe waar mensen een onbevredigend en onvoldoende steunend sociaal netwerk hebben. Tezamen met de afname van sociale cohesie zorgen deze ontwikkelingen op dit moment en in de (nabije) toekomst op maatschappelijk niveau voor hogere kosten van de gezondheid- en maatschappelijke zorg. Een zorgelijke ontwikkeling. Vele groepen mensen kunnen in dit kader als kwetsbaar aangemerkt worden; psychiatrische patiënten, alleenstaanden, allochtonen, personen met een lage sociaal economische status, personen met gezondheidsproblemen, uitkeringsgerechtigden, ouderen, etc. En ook; teruggetrokken jongeren. Een groep waar wij in dit onderzoeksverslag uitgebreid aandacht voor hebben. Wij denken dat deze groep in de huidige op participatie gerichte samenleving vragen oproept. Vragen naar de bijdrage van de social worker (werkzaam voor organisaties voor jeugdwerk en jeugdhulpverlening) in haar zorg voor deze kwetsbare groep jongeren. En waar de gemeente Zwolle beleidsmatig en financieel verantwoordelijk is voor een groot deel van de bijdrage van deze organisaties en hun social workers stelt deze ontwikkeling tevens de nodige vragen aan de gemeente Zwolle. Is de gemeente Zwolle zich er bijvoorbeeld van bewust dat er een groep kwetsbare jongeren bestaat die, wanneer niet adequaat wordt ingegrepen, maatschappelijk gezien dreigt uit te vallen? Een groep jongeren die in hun ontwikkeling wordt bedreigd doordat het hen ontbeert aan een voldoende steunend en preventief werkend sociaal netwerk? Een groep jongeren die onvoldoende in staat is te participeren in de samenleving en in sociaal isolement dreigt te raken of psychosociale problematiek ontwikkelt?

De gemeente Zwolle stelt dat zij het van belang acht dat alle jongeren kansen krijgen zich gezond te ontwikkelen. In haar jeugdbeleidsplan 'Jong in Zwolle, vet mazzel' stelt de gemeente Zwolle dat zij wil investeren in jongeren (van Dijk & van der Wal, 2004). De gemeente Zwolle geeft aan dat van de ruim 110.000 inwoners 1/3 jonger is dan 24 jaar en dat investeren in jongeren een investering in de toekomst van de gemeente is. De gemeente Zwolle geeft aan dat het hun ambitie is dat jongeren in vrijheid opgroeien tot volwaardige leden van de Zwolse samenleving. Daarbij acht zij het belangrijk dat jongeren zich veilig voelen in de stad en kansen geboden krijgen hun talenten te gebruiken ten behoeve van hun eigen ontwikkeling als ook voor de samenleving. Eén van de maatschappelijke doelen die de gemeente in haar eerder genoemde beleidsplan voor 2005 – 2009 stelt is: 'het vergroten van de ontwikkelingskansen en het bevorderen van het welbevinden van jongeren'. De gemeente Zwolle is er daarmee op gericht jongeren de kans te geven zich goed te ontwikkelen. Tegen deze achtergrond achten wij het verstandig en van belang dat de gemeente Zwolle aandacht heeft voor alle groepen kwetsbare jongeren, inclusief de teruggetrokken jongeren. En dat is op dit moment

nog niet het geval. De aandacht voor kwetsbare groepen jeugd is ons inziens op dit moment onevenredig verdeeld en verdient meer nuance.

Uit de gesprekken met social workers blijkt namelijk dat de gemeente Zwolle beleidmatig vooral inzet op overlastgevende jongeren. Onder andere social workers werkzaam bij Stichting Travers geven aan dat de gemeente weinig doet voor teruggetrokken jongeren. Deze categorie valt minder op doordat ze geen overlast veroorzaken. Toch is de kans groot dat deze jongeren door een gebrek aan sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten later problemen met zichzelf en / of met hun omgeving krijgen. Mogelijk met catastrofale gevolgen, zoals recentelijk met de moordpartij op een school in Winnenden te Duitsland waarbij er ook sprake was van een dader die een teruggetrokken bestaan leidde. De gemeente Zwolle geeft er de voorkeur aan overlast te verminderen / op te lossen. Op zichzelf logisch en begrijpelijk. Het is begrijpelijk dat hangjongeren die geluidsoverlast veroorzaken en het algemene gevoel van veiligheid van burgers bedreigen en vandalistische jongeren die ruitjes ingooien en lantaarnpalen slopen aandacht krijgen en worden aangepakt. De (maatschappelijke) schade van hun overlastgevend gedrag is voor iedere Zwolse burger merkbaar. Daarmee is de keuze om dit gedrag terug te dringen en daartoe het jeugdwerk / de jeugdhulpverlening in te zetten logisch. Tegelijkertijd vinden we dat dit niet ten koste moet gaan van andere groepen kwetsbare jongeren. Het feit dat de teruggetrokken jongere kwetsbaar is en de gemeenschap geld kost (waar deze jongeren dreigen uit te vallen, psychosociale problematiek of ziekte ontwikkelen) zegt voldoende. En wat te denken van gevolgen zoals in de situatie in Winnenden te Duitsland? Stelt u zich eens voor dat iets dergelijks in Zwolle zou plaatsvinden? Dat een teruggetrokken jongere een school binnenloopt en een moordpartij aanricht met enorm schokkende (maatschappelijke) gevolgen? En stelt u zich eens voor dat de gemeente Zwolle dat zou kunnen voorkomen door social workers in te zetten voor deze groep teruggetrokken jongeren? Dat laatste biedt naar onze smaak perspectieven.

Prof. dr. Micha de Winter is hoogleraar Pedagogiek & Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit van Utrecht. Hij geeft in zijn voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) geschreven rapport 'Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang – de noodzaak van een democratisch- pedagogisch offensief' aan dat de wil om jongeren te leren zich op een constructieve manier met gemeenschapsbelangen bezig te houden alleen maar kan gedijen in een omgeving die voldoende positieve verbindingskracht heeft. Daarmee doelt hij op een omgeving die jongeren duidelijke signalen geeft dat ze erbij horen, dat ze daadwerkelijk nodig en van belang zijn en jongeren laat weten dat ze ondersteuning verdienen (de Winter, 2004). In het verlengde daarvan geeft hij aan:

"Het jeugdbeleid van de diverse overheden dient nadrukkelijker gericht te zijn op de socialisatie van democratische vaardigheden en op het creëren van verbindende contexten waarbinnen deze vaardigheden kunnen worden toegepast. Op die manier worden de mogelijkheden tot serieuze participatie van de jeugd in het publieke domein versterkt" (Micha de Winter, 2004)

Waar de gemeente Zwolle de ontwikkelingskansen van jongeren wil vergroten en hun welbevinden wil bevorderen zien wij het, tezamen met Micha de Winter, als noodzakelijk om in het jeugdbeleid nadrukkelijk aandacht te hebben voor die jongeren die niet het gevoel hebben dat ze erbij horen en zich als gevolg daarvan terugtrekken uit contact met leeftijdsgenoten. Een ontwikkeling die zorgen baart, zo blijkt in dit onderzoeksverslag. Social workers in Zwolle hebben deze jongeren op het oog maar ontbreekt het aan tijd en geld om in deze groep te investeren. De gemeente Zwolle kan hier verandering in aanbrengen door een meer genuanceerde verdeling van geld en aandacht voor te stellen; aandacht voor alle jongeren in Zwolle en daarbij specifieke aandacht voor alle kwetsbare groepen jongeren; zowel overlastgevende als teruggetrokken jongeren. De gemeente Zwolle zou bijvoorbeeld bij de instellingen voor jongerenwerk en jeugdhulpverlening (die zij mede subsidieert) kunnen pleiten voor het in hun aanbod opnemen van interventies gericht op teruggetrokken jongeren.

Tevens doen wij de gemeente Zwolle de suggestie in te zetten op meer samenwerking en daarmee een meer integrale aanpak. Er zijn, zoals beschreven in hoofdstuk 7.1.3. van dit onderzoeksverslag, meerdere door de gemeente Zwolle gesubsidieerde organisaties werkzaam op het gebied van jongerenwerk en jeugdhulpverlening te Zwolle. Te weten; o.a. Stichting de Kern – team Jeugd & Gezin (Algemeen Maatschappelijk Werk), Stichting Travers (jongerenwerk), Bureau Jeugdzorg Overijssel afd. schoolcounseling (schoolcounseling op VO- scholen). Allen hebben zij in mindere of meerdere mate te maken met teruggetrokken jongeren. Echter een integraal aanbod ontbreekt. Een ieder doet zijn eigen ding op een manier passend bij de organisatie haar mogelijkheden. Echter juist een bundeling van krachten zou de hulpverlening aan deze groep jongeren ten goede komen blijkt in dit

onderzoeksverslag. In hoofdstuk 7.1.3 beschreven we hoe Schotland erin geslaagd is samenwerkingsverbanden vorm te geven ter bevordering van het welzijn van kinderen en jongeren in de Schotse steden. Met een dergelijk samenwerkingsverband wordt een integraal aanbod mogelijk, vult men elkaar vanuit verschillende deskundigheidsprofielen aan en kan de hulpverlening aan teruggetrokken jongeren op elkaar afgestemd worden. Dat biedt kansen om het jongerenwerk effectiever en efficiënter vorm gegeven (wat uiteindelijk in de portemonnee van de gemeente Zwolle zal schelen). Dergelijke samenwerkingsverbanden bestaan overigens niet enkel in Schotland maar tevens in Nederland. Zo weten we dat de gemeente Hoogeveen een dergelijk samenwerkingsverband heeft opgezet. In Schotland is het de overheid die een dergelijk succesvol samenwerkingsverband heeft geïndiceerd en tevens verplicht heeft gesteld. Wat ons betreft mag de gemeente Zwolle, zeker waar zij direct of indirect veel jongerenwerk / jeugdhulpverlening bekostigt, ook in Zwolle enige verplichting opleggen. Door samenwerking verplicht te stellen (en te financieren) geeft zij een impuls af. Een impuls waarmee beter afgestemde hulpverlening aan jongeren in Zwolle mogelijk word. Overigens is niet enkel de teruggetrokken jongere daarbij gebaat, waar een dergelijk samenwerkingsverband ruimte biedt voor afstemming rondom het jongerenwerk en de jeugdhulpverlening in het algemeen.

Kort gezegd pleiten wij voor:

- a) Meer beleidsmatige aandacht voor een kwetsbare groep jongeren; teruggetrokken jongeren.
- b) Het initiëren van door de overheid aangemoedigde samenwerkingsverbanden waarmee een op elkaar afgestemd integraal, efficiënt en effectief jeugdwerk- en jeugdhulpverlening- aanbod gerealiseerd kan worden.

7.6 Aanbevelingen voor de medemens

Hoe raakt dit onderzoek u en mij als medeburger, als naaste van teruggetrokken jongeren? Hoe raakt het jou als jongere die geniet van voldoende sociale verbindingen met leeftijdsgenoten? Een paar vragen die wij relevant vinden. Want; heeft u zich wel eens afgevraagd wat er door het hoofd van een teruggetrokken jongere gaat? Heeft u zich wel eens afgevraagd hoe u zo'n jongere recht kan doen? Voelt u zich überhaupt verantwoordelijk? Hoeveel kansen krijgt zo'n jongere van de mensen om hem heen? Van u? Kansen om betrokken te zijn, kansen op die punten waar een teruggetrokken jongere moeite ervaart; bijv. in het ontwikkelen van een positiever zelfbeeld, het bevorderen van sociale vaardigheden, het stimuleren van het vermogen om lief en leed te delen, en ga zo maar door. Wat doen wij eigenlijk als medemensen met dit gegeven? Kloppen wij op hun deur? Hebben wij aandacht voor de minder mondigen op deze aardkloot?

We kunnen u horen denken 'sinds wanneer ben ik verantwoordelijk voor dit soort zaken?'. Het feit is, ons inziens, dat mensen het helemaal niet zo prettig vinden wanneer ze wakker geschud worden en vragen als deze aan hen gesteld worden. Het is veel makkelijker om de verantwoordelijkheid buiten onszelf te plaatsen; bij de jongere zelf of bij 'falende' docenten, hulpverleners, instanties of ouders neer te leggen. Het punt is echter dat wetenschappelijk onderzoek aantoont dat u en ik, het collectief, veel meer vingers in de pap hebben dan we denken. Uit resultaten van wetenschappelijk onderzoek blijkt namelijk dat de invloed van ouders op het gedrag van kinderen vaak wordt overschat en dat opvoedingsproblemen enkel succesvol aangepakt kunnen worden door er ook de sociale, culturele en economische context in te betrekken (de Winter, 2008). De Winter geeft aan dat we die kennis echter al snel te soft en betuttelend vinden. Hij geeft aan dat hij de trend signaleert van een maatschappij die zijn ogen sluit voor haar verantwoordelijkheid. Het praten over de jeugd van tegenwoordig en het door instanties laten aanpakken van overlastgevende jeugd, daar lenen we ons graag voor. Echter zelf constructief bijdragen? Dat is een ander verhaal! We hebben er blijkbaar een handje van om de verantwoordelijkheid voor wat er aan zorgelijks om ons heen gebeurt vooral te laten liggen en de schuld buiten onszelf te leggen. Die tendens ervaren wij ook wanneer we met mensen om ons heen spreken over ons project en over teruggetrokken jongeren. Iedereen herkent ze, kan ze soms met naam en toenaam benoemen maar voelt zich verlegen als het gaat om het bijdragen aan zijn of haar welzijn door bijvoorbeeld het gesprek eens aan te gaan. Wij vinden dat dit anders kan en hopen dat dit onderzoek en de aanbevelingen die wij doen u inspireren om als naaste bij te dragen. Misschien door zelf eens met een teruggetrokken jongere te spreken, misschien door met uw kinderen te praten over teruggetrokken jongeren en over hoe zij met hen omgaan, misschien door met andere ouders te spreken. Gewoon door in uw eigen omgeving net even dat beetje extra aandacht te hebben en daarmee het verschil te maken. Wij vinden dat u en ik veel meer kunnen bijdragen dan we soms

denken. Wij vinden dat alle jongeren, en in het bijzonder die jongeren waarover we het eigenlijk niet zo heel vaak hebben (de teruggetrokken jongeren), kansen verdienen.

Op 20 mei 2008 hield Micha de Winter een lezing over 'onze' (= maatschappij) kijk op en omgang met de jeugd van tegenwoordig in het Filosofencafé te Amsterdam. Die lezing sloot hij als volgt af:

"Of het nu gaat om jonge meisjes die aan Breezersex doen, om hangjongeren die overlast geven, om criminaliteit, radicalisering of kindermishandeling: de ouders hebben het gedaan en falende instanties hebben het laten gebeuren. "Wij" als samenleving spelen daarin geen rol, wij moeten slechts snel, hard en effectief optreden. Het is de ander die een probleem heeft. Ik signaleer een grote veronachtzaming van de rol die het maatschappelijk middenveld, de civil society speelt in het functioneren van gezinnen, opvoeding en jeugd. Als zulke empirische gegevens te lang miskend worden, dan schort er iets met ons vermogen tot rationaliteit. Hoe gaan we er nu voor zorgen dat we weer op een constructieve, genuanceerde manier over jeugd en opvoeding kunnen gaan denken en debatteren? Dat we weer veel meer gaan nadenken over de vraag hoe we kinderen en jongeren een positief perspectief in de samenleving kunnen geven, over hoe we verbindingen gaan leggen. Of, zoals Lea Dasberg het zei: hoe gaan we pedagogiek van de hoop bedrijven?" (De Winter, 2008)

Wij hopen dat de uitspraak van de Winter, tezamen met het hiervoor geschetste voor u aanleiding is om na te denken over uw aandeel. Na te denken over hoe u, als deel van de maatschappij, verantwoordelijkheid kan nemen voor de mensen om u heen, inclusief de teruggetrokken jongere.

7.7 Vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek is gewenst. Vooral het zicht op de sociale verbindingen die teruggetrokken jongeren wel met leeftijdsgenoten hebben ontbreekt. Wij hebben de jongeren niet kunnen spreken en daarmee ontbreekt het ons aan zicht op dit aspect. Juist het zicht hierop zou een diepteperspectief kunnen schetsen en meer invulling geven aan de kwetsbaarheid van teruggetrokken jongeren. Meer hierover in hoofdstuk 9 'Evaluatie'.

Samenvatting hoofdstuk 7

In dit hoofdstuk zijn de aanbevelingen te vinden gericht aan social workers, onderwijs, overheid en medemens. Aan de social workers in Zwolle hebben wij verschillende aanbevelingen geschreven. Wij stellen dat het goed zou zijn als social workers hun kennis vergroten betreffende jongeren hun sociale verbindingen en hun preventieve- ontwikkelingsbevorderende werking, teruggetrokken jongeren op de kaart van hun organisatie zouden zetten en gaan investeren in samenwerking met verschillende organisaties voor jeugdwerk / jeugdhulp om op die manier een meer integrale aanpak te krijgen. Hoe deze samenwerking vorm kan krijgen kunt u lezen in paragraaf 7.1.3.. Over een plan van aanpak schrijven voor contact met teruggetrokken jongeren aan de hand van een stappenplan leest u meer in paragraaf 7.2.

Wat als je op een jongere afstapt, maar deze herkent zich totaal niet aan de hand van het beeld wat jij scheidt? Hier kunnen verschillende redenen voor zijn, bijv. dat de jongere reden heeft om te blijven zitten waar hij/zij zit, De jongere heeft een inadequate / passieve copingstijl ontwikkeld of de jongere is gewend aan eenzaamheid. Blijf in gesprek en probeer zoveel mogelijk inzichtgevend te werken.

De aanbevelingen voor het voortgezet onderwijs zijn de volgende: jongeren niet ontzien, maar zorgvuldig confronteren met als achtervang professionele zorg. Een te beschermende opstelling biedt een jongere niet wat hij nodig heeft. Wij geven scholen het advies hun zorgstructuur kritisch onder de loep te nemen.

Meer aandacht van de overheid voor de teruggetrokken jongere zou goed zijn. Zeker aangezien gemeente Zwolle stelt dat zij het van belang acht dat alle jongeren kansen krijgen zich gezond te ontwikkelen. Nu wordt vooral ingezet op overlastgevende jongeren. Dus een meer genuanceerde verdeling van geld en aandacht: aandacht voor alle jongeren in Zwolle en daarbij specifieke aandacht voor alle kwetsbare groepen jongeren; zowel overlastgevende als teruggetrokken jongeren. De gemeente Zwolle zou bijvoorbeeld bij de instellingen voor jongerenwerk en jeugdhulpverlening (die zij mede subsidieert) kunnen pleiten voor het in hun aanbod opnemen van interventies gericht op teruggetrokken jongeren. Daarnaast kan zij door de overheid aangemoedigde samenwerkingsverbanden initiëren waarmee een op elkaar afgestemd integraal, efficiënt en effectief jeugdwerk- en jeugdhulpverlening- aanbod gerealiseerd kan worden.

Ook de medemens kan een belangrijke rol spelen. Door aandacht te hebben voor je omgeving kan je al medemens, naast van de teruggetrokken jongere, het verschil uitmaken.

Hoofdstuk 8 Reacties uit de expertgroep

Een conceptversie van dit onderzoeksverslag is beoordeeld door een expertgroep. Deze expertgroep bestaat uit experts op het gebied van sociaal wetenschappelijk onderzoek, sociale interventies en jongerenwerk. Onder andere Dr. Anja Machielse was bereid zich te buigen over de onderzoeksopzet, de resultaten, de conclusies en de aanbevelingen. Zij schreef o.a. onderstaande reactie op ons onderzoeksrapport.

Dr. Anja Machielse

Universitair docent aan de faculteit Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Utrecht. Senior onderzoeker bij het Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie (LESI). Publiciste op het gebied van sociaal isolement en sociale interventies.

Reactie op onderzoeksrapport

Ik heb dit onderzoeksrapport met veel belangstelling gelezen. Het onderzoek heeft betrekking op een belangrijk thema, namelijk de mogelijkheden om preventieve interventies te plegen bij teruggetrokken jongeren. Het gaat hierbij om een thema dat nog nauwelijks onderzocht is en waarover weinig theoretische literatuur beschikbaar is. Tegelijkertijd is het een thema dat zeer relevant is omdat sociale bindingen in de hedendaagse samenleving een belangrijke hulpbron vormen voor het persoonlijke en maatschappelijke functioneren. Mensen die niet in staat zijn om deel te nemen aan relevante sociale verbanden zijn daarom sterk in het nadeel (en daarmee kwetsbaar).

De competenties die nodig zijn om goede sociale bindingen aan te gaan en in stand te houden worden op jonge leeftijd ontwikkeld. Het gezin waarin iemand opgroeit, de school en de groep met leeftijdgenoten waarvan iemand deel uitmaakt zijn hierbij bepalend. De interacties binnen deze sociale omgevingen zijn vormend voor de sociale vaardigheden en de attitudes ten aanzien van anderen in het volwassen leven. Sociale competenties worden ontwikkeld *in* en *door* deze interacties. Jongeren die minder competent zijn hebben de neiging zich terug te trekken uit het sociale leven. Dat zien we ook in deze rapportage. Het terugtrekgedrag is echter geen oplossing van hun problemen. Het gevolg van deze strategie is juist dat hun sociale competenties nog minder adequaat worden en dat het isolement versterkt wordt. Om deze reden is de aandacht voor de sociale bindingen van jongeren zo belangrijk. Hoe eerder hulpverleners problemen op dit vlak signaleren, hoe meer kans er is dat interventies aanslaan en verder afglijden voorkomen kan worden.

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat aandacht van de overheid en professionals in de eerste plaats uitgaat naar overlastgevend jongeren; een problematiek die we met name in het publieke domein zien. De problemen van teruggetrokken jongeren manifesteren zich daarentegen in het private domein, waardoor ze grotendeels onzichtbaar blijven en minder urgent lijken. In de hedendaagse samenleving is deelname aan relevante netwerken echter een voorwaarde voor persoonlijk en maatschappelijk succes. Het ontbreken van sociale competenties dient daarom opgevat te worden als een maatschappelijke vraagstuk dat structurele aandacht verdient.

Het benaderen van teruggetrokken jongeren is echter niet gemakkelijk. Ze vragen zelf niet om hulp en door hun relatieve onzichtbaarheid vallen ze niet meteen op. Dit betekent dat professionals signalen moeten herkennen en in staat moeten zijn om het probleem bespreekbaar te maken. Uit de rapportage blijkt dat interventies bij teruggetrokken jongeren veel eisen van de professionals. In contact komen met deze doelgroep vergt een lange adem en veel doorzettingsvermogen. Het kost

veel tijd om hun vertrouwen te winnen en echt in gesprek te komen. Het veranderen van terugtrekgedrag is geen gemakkelijke opgave. Het is een overlevingsstrategie die de jongeren veiligheid biedt. Vertrouwen en intensieve begeleiding zijn nodig om andere gedragspatronen aan te leren en nieuwe vormen van veiligheid te zoeken. Dit proces stelt niet alleen eisen aan de professionals, maar ook aan de organisaties waarin zij werken (tijd, menskracht, handelingsvrijheid).

Een belangrijk punt uit het rapport is het feit dat professionals het profiel van de teruggetrokken jongeren herkennen. Ze merken het op als jongeren problemen hebben op het sociale vlak. Tegelijk hebben ze te weinig kennis over de problematiek om adequate hulp te bieden aan deze jongeren. Een gerichte methodiek ontbreekt en de samenwerking tussen verschillende partijen is minimaal. In de aanbevelingen van het rapport wordt hier dan ook terecht aandacht voor gevraagd. Structurele aandacht voor de problematiek en samenwerking van alle partijen die met jongeren te maken hebben, is cruciaal. Alleen op die manier kan een breed signaleringsnetwerk ontstaan. Met name scholen kunnen in dit opzicht een belangrijke functie vervullen.

Jammer dat het niet gelukt is om teruggetrokken jongeren zelf te bereiken. Zij zijn immers de echte 'deskundigen' als het om hun problematiek gaat. De behoedzaamheid van de professionals bij het leggen van contact en de weigering van betrokken jongeren zelf laten zien hoe moeilijk het is om met deze groep in gesprek te raken. Schaamte en onzekerheid spelen daarbij een belangrijke rol. Des te meer reden om te pleiten voor het bevorderen van deskundigheid bij beleidsmakers en professionals van uiteenlopende organisaties!

Hoofdstuk 9 Evaluatie

In dit hoofdstuk verantwoorden en evalueren we ons onderzoek. Tevens doen wij een suggestie voor vervolgonderzoek.

Verantwoording keuze onderzoeksmethoden & technieken

In hoofdstuk 4 hebben we uitgebreid toegelicht welke methodologie we gebruikt hebben voor dit onderzoek en hoe we tot de keuze voor deze methoden zijn gekomen. Daar leggen we uit hoe we kwalitatieve en kwantitatieve methoden voor onderzoek hebben ingezet en hoe we doelgericht literatuuronderzoek deden. Tevens worden in hoofdstuk 4 de gebruikte technieken beschreven, leest u over het tot stand komen van interviewschema's en de via de digitale enquête gestelde vragen. Tevens laten we u in dit hoofdstuk zien hoe de selectie van respondenten heeft plaatsgevonden.

Betrouwbaarheid & Validiteit

In ons onderzoek hebben we de betrouwbaarheid weten te waarborgen door te streven naar een maximale spreiding als het gaat om het werksoort en de deskundigheid van de social workers (wij spraken met verschillende social workers die vanuit verschillende Zwolse organisaties werkzaam zijn met jongeren). Tevens hebben we, zoals eerder in hoofdstuk 4 aangegeven, gebruik gemaakt van onderzoekstriangulatie; er zijn verschillende methoden voor onderzoek gebruikt. We gebruikten een kwalitatieve methode (semi- gestructureerde interviews) en een kwantitatieve methode (enquête middels NETQ). Gedurende het gehele onderzoeksproces hebben we literatuuronderzoek uitgevoerd; veel in het kader van ons onderzoek belangrijke en relevante literatuur hebben we in dit onderzoek verwerkt. Voor de analyse van de onderzoeksdata (interviewmateriaal & enquête-uitslagen) is onderzoekertriangulatie toegepast. De gegevens zijn steeds door meerdere projectgroepleden geanalyseerd en besproken waardoor er een vollediger beeld ontstond. Hiermee is het risico op toevallige eigenaardigheden van de onderzoeker zoveel mogelijk vermindert. Zowel de toepassing van onderzoekstriangulatie als de toepassing van onderzoekertriangulatie komt de betrouwbaarheid ten goede. Wij hebben de validiteit trachten te waarborgen door de onderzoekssituatie te beschrijven vanuit het gezichtspunt van de respondenten die we gesproken en / of geënquêteerd hebben. We hebben, voor wat betreft onze interviews met de social workers, doorgewerkt tot het verzadigingspunt; extra gesprekken leverden geen nieuwe informatie meer op. Dat zorgt voor een betrouwbaar beeld van de situatie, al is het beeld dat geschetst wordt nooit uitputtend. De lage respons- aantallen voor wat betreft de uitgezette enquête via NETQ zorgen ervoor dat we de betrouwbaarheid van conclusies voortvloeiend uit kwantitatief onderzoek wat moeten relativeren. We hadden geen ambities om conclusies over heel Nederland te trekken waar we ons gericht hebben op teruggetrokken jongeren en social workers te Zwolle. Daarnaast hebben we een selecte steekproef getrokken waarmee we geen middel hebben om na te gaan of datgene wat we in de steekproef hebben gevonden ook voor de populatie als geheel geldt. Toch denken we dat de informatie die middels het onderzoek tot ons kwam een representatief beeld schetst. We hebben met de verkregen data een beschrijving gegeven van de werkelijkheid zoals we die tegenkomen in Zwolle. Daarbij hebben we wel het idee dat de onderzochte groep jongeren niet veel zal verschillen van jongeren met hetzelfde profiel op andere plekken of buiten de groep van respondenten. Daarmee vermoeden we dat de resultaten aangaande de teruggetrokken jongeren wel generaliseerbaar zouden kunnen zijn. Voor de resultaten betreffende de social workers werkzaam met jongeren te Zwolle gaat dit niet op. Hier betreft het een beschrijving die betrekking heeft op een plaatselijke situatie; gericht op de gemeente Zwolle. Een conceptversie van dit onderzoeksverslag is beoordeeld door een expertgroep. Deze expertgroep bestaat uit experts op het gebied van sociaal wetenschappelijk onderzoek, sociale interventies en jongerenwerk. Dr. Anja Machielse en René van Rijn waren bereid zich te buigen over de onderzoeksopzet, de resultaten, de conclusies en de aanbevelingen.

Korte evaluatie onderzoeksproces

Op zichzelf zijn wij tevreden met het resultaat wat voortgevloeid is uit ons onderzoek en de wijze waarop we ons onderzoek hebben aangepakt. Toch willen we ook een aantal kanttekeningen plaatsen.

Onderzoek zoals opgezet te ambitieus?

Wij onderkennen dat ons onderzoek in haar opzet, achteraf gezien, vrij ambitieus was. Wij namen ons voor teruggetrokken jongeren op te sporen en te spreken. Van te voren hebben we ons beseft dat het niet gemakkelijk zou worden teruggetrokken jongeren op het spoor te komen en wisten we dat dit een risicofactor in ons onderzoek vormde. Toch hadden we gedacht dat onze investering in het contact

met VO- en MBO- scholen en social workers en alle andere tactieken om teruggetrokken jongeren te werven meer zou opleveren dan uiteindelijk het geval is. Het blijkt dat muren moeten worden geslecht en dat de realiteit leert dat dit niet zo simpel is. Hoe deze jongeren te bereiken zijn vormt daarmee haast een onderzoeksvraag op zichzelf. Al met al hebben wij onvoldoende tijd gehad om na onze ontdekkingen te zoeken naar alternatieve methoden om teruggetrokken jongeren te bereiken. Dat heeft ervoor gezorgd dat we de teruggetrokken jongeren niet hebben kunnen spreken en we daardoor ook geen diepteperspectief kunnen bieden wanneer het gaat om de kenmerken van hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Helaas, want dit hadden we wel graag willen doen en had in ons onderzoek meer diepte aan kunnen brengen. Verderop doen we nog een suggestie voor vervolgonderzoek waar het gaat om het aanbrengen van dit diepteperspectief.

Kanttekening bij profiel teruggetrokken jongere; aantal sociale verbindingen...

De kanttekening die wij op dit moment bij ons profiel van de teruggetrokken jongere willen plaatsen is de vraag in hoeverre onze inschatting van het maximum aantal sociale verbindingen met leeftijdsgenoten adequaat is. De vraag die opkomt is of een beperkt aantal contacten zich met maximaal 3 sociale contacten met leeftijdsgenoten, cijfermatig gezien, goed laat omschrijven. Wellicht is dit criterium wat te rigide. Overigens is het goed om te vermelden dat we deze kanttekening niet enkel achteraf plaatsen. In het onderzoeksproces hebben we deze kanttekening tevens geplaatst en hebben we ervoor opengestaan de criteria wat te verruimen. Het is daarbij overigens goed om te vermelden dat het niet enkel gaat om het aantal sociale contacten maar tevens over kenmerkend gedrag en de inhoud en kwaliteit van de aanwezige sociale verbindingen, zoals ook in het profiel in hoofdstuk 2 beschreven is. Die kwalitatieve beschrijvingen van sociale verbindingen blijven essentieel.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Diepteperspectief sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met leeftijdsgenoten

Wij hebben een deel van ons onderzoek niet kunnen uitvoeren. Het betreft het kwalitatief onderzoek onder teruggetrokken jongeren. Waar het gesprek met teruggetrokken jongeren noodzakelijk is om een representatief beeld te schetsen van de kenmerken van hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten blijft het van belang dit onderzoek alsnog uit te voeren. Dit dient echter wel voorafgegaan te worden door een realistische inventarisatie van mogelijkheden tot het leggen van contact met geschikte respondenten. Zoals in dit onderzoeksverslag blijkt is dit niet perse onmogelijk (waar deze jongeren in beeld zijn bij verschillende scholen en social workers), maar wel moeizaam waar deze scholen en social workers verschillende redenen hadden om geen medewerking te verlenen. Er zal dus gezocht moeten worden naar ofwel alternatieven om met deze jongeren in contact te komen ofwel naar wegen tot betere samenwerking met o.a. VO- scholen.

Levenslooonderzoek

Wat ons tevens interessant lijkt is een zogenaamd kwalitatief en/of kwantitatief levenslooonderzoek. Bij levenslooonderzoek denken wij aan onderzoek naar hoe gebeurtenissen invloed uitoefenen op de levensloop van individuen en de voorwaarden waaronder deze gebeurtenissen (langdurig en kortdurend) invloed uitoefenen op de levensloop. Toegepast op de ontwikkelingsbevorderende en preventieve werking van sociale verbindingen zouden wij het interessant vinden om te ontdekken hoe het sociale verkeer met leeftijdsgenoten in de puberteit uitwerkt op de ontwikkeling van de persoon en diens welzijn op korte en langere termijn. Dit zou o.a. de vermeende kwetsbaarheid van teruggetrokken jongeren concretiseren en daarmee meer zichtbaar maken. Door jongeren gedurende de puberteit en een aantal jaren daarna te volgen kan de werking van sociale verbindingen in het algemeen en met leeftijdsgenoten in het bijzonder onderzocht worden. Voor dergelijk onderzoek kan een volgsysteem ontwikkeld worden welke bestaat uit zowel kwantitatieve methoden als kwalitatieve methoden van onderzoek.

Samenvatting hoofdstuk 9

De betrouwbaarheid van het onderzoek hebben we weten te waarborgen door te streven naar een maximale spreiding als het gaat om werksoort en deskundigheid van social workers. Gedurende het onderzoek hebben we literatuuronderzoek uitgevoerd. We hebben getracht de validiteit te waarborgen door de onderzoekssituatie te beschrijven vanuit het gezichtspunt van de respondenten die we gesproken en / of geënquêteerd hebben. Wat betreft de social workers hebben we het verzadigingspunt bereikt, want nieuwe gesprekken leverden geen nieuwe informatie op. Wij denken op basis van onze gegevens een representatief beeld te hebben geschetst van de werkelijkheid zoals we die tegenkomen in Zwolle.

Wij zijn tevreden met het resultaat wat is voortgevloeid uit ons onderzoek. Er zijn een tweetal kanttekeningen te plaatsen. Onze opzet was vrij ambitieus. We dachten via scholen en social workers makkelijker contact te leggen met teruggetrokken jongeren dan in werkelijkheid het geval was. Al met al hebben wij onvoldoende tijd gehad om alternatieve methoden te bedenken om teruggetrokken jongeren te bereiken. Dat heeft ervoor gezorgd dat we de teruggetrokken jongeren niet hebben kunnen spreken. Ook het cijfermatig weergeven van het aantal sociale contacten, max. 3 is misschien te rigide geweest; de kwaliteit van sociale verbindingen blijft essentieel.

Vervolg onderzoek is gewenst. Een kwalitatief onderzoek onder teruggetrokken jongeren is noodzakelijk om een representatief beeld te scheppen van de kenmerken van hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Ook een levenslooponderzoek, naar hoe gebeurtenissen invloed uitoefenen op de levensloop van individuen en de voorwaarden waaronder deze gebeurtenissen invloed uitoefenen op de levensloop, zou interessant zijn.

Nawoord

Gefeliciteerd!

U hebt het gehaald, na een flink aantal bladzijden bent u blijkbaar nog steeds aan het lezen. Dat is mooi aangezien we in dat geval in ieder geval uw aandacht hebben kunnen trekken en u hebben kunnen boeien.

Wij zelf hebben het ook gehaald; we hebben elke bladzijde heel vaak gelezen. Niet alleen maar om te controleren of de spelling klopt. Niet alleen om te controleren of de gegevens die we hebben weergegeven kloppen en te checken of we discreet en integer zijn omgegaan met de informatie die ons is toevertrouwd door jongeren, functionarissen in het VO- en MBO-onderwijs en social workers. Nee, ook wij kunnen zeggen dat dit project en de uitkomst daarvan ons boeit. Ook wij lezen dit onderzoeksverslag met plezier.

Wij zijn er van overtuigd zijn dat dit een relevant onderzoek is en onze aanbevelingen social workers, functionarissen op scholen en anderen verder kunnen helpen om teruggetrokken jongeren te benaderen en te helpen. Daarom hopen wij vanuit de grond van ons hart dat dit verslag niet ergens onderin de la terechtkomt. Het zou het mooist zijn als een ieder die met jongeren omgaat zich bewust is van de teruggetrokken jongere en de kracht van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten.

Dit onderzoeksverslag kon alleen tot stand komen dankzij de hulp van veel personen. Op deze plaats willen wij dan ook iedereen bedanken die in meer of mindere mate heeft bijgedragen aan de realisering van dit onderzoek.

Als eerste willen wij René van Rijn en Dr. Anja Machielse bedanken voor hun betrokkenheid bij de voortgang van het schrijven van het uiteindelijke verslag.

Dankzij alle gesprekken die we hebben gevoerd met social workers werkzaam met jongeren in Zwolle hebben wij veel informatie gekregen die wij goed hebben kunnen gebruiken voor het onderzoek. Ook hen zijn wij dank verschuldigd.

Het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, onze opdrachtgever, heeft dit onderzoek voor zover nodig gefinancierd.

Als laatste willen wij in het bijzonder onze begeleidster drs. José Baars – Blom MSc bedanken.

Dankzij haar adviezen en suggesties konden de verschillende onderdelen van dit project, beschreven in het verslag, met succes worden afgerond.

Katinka Huisman, Rianne Knoll, Albert Meijer & Susanne Petter
Projectgroep 'Preventieve Verbindingen'

Literatuurlijst

- Appelo, A. & Korrelboom, K. (2006), *Leven met identiteitsproblemen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2007) *Sociale Psychologie*. 5^e editie. Amsterdam: Pearson Education.
- Baarda, D.B., M.P.M. de Goede en J. Teunissen (2005) *Basisboek kwalitatief onderzoek: praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese
- Baars H.M.J., Uffing, H.M.J. & Dekkers G.F.H.M. (1990) *Sociale netwerkstrategieën in de sociale psychiatrie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bakker, K., Pannebakker, M. & Snijders, J. (1999), *Kwetsbaar en competent. Sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk*. Utrecht: NIZW
- Bij de Vaate, J. (2004) *Psychologie voor het dagelijks leven - Alfred Adlers Individualpsychologie*. Amsterdam: SWP.
- Bouman, TK, Luteijn F, Albersnagel F.A., van der Ploeg F.A.E. (1985) *Enige ervaringen met de Beck Depression Inventory*. Gedrag – Tijdschrift voor psychologie. 1985; 13: 13-24
- Bouwkamp, R en de Vries, S (1994), *Handboek psychosociale therapie. Theorie en praktijk*. Utrecht: De Tijdstroom / NIZW
- Buchanan, C., Miller, J.S., Eccles, J.S., & Becker, J.B. (1992), Are adolescents the victims of raging hormones: Evidence for activational effects of hormones on moods and behavior at adolescence. *Psychological Bulletin*, 111, blz. 62-107.
- Caplan, G. (1964) *Principles of preventive psychiatry*. New York.
- CBS (2003). *Jeugd 2003, cijfers en feiten*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek
- Cloetens, C. (2006) *Kinderen met autisme en een verstandelijke handicap*. Heverlee-Leuven: Lannoo Campus
- Delfos, M.F. (2005) *Ontwikkeling in vogelvlucht – ontwikkeling van kinderen en adolescenten*. Amsterdam: Pearson Education.
- Delfos, M.F. (2007), *Ik heb ook wat te vertellen. Communiceren met pubers en adolescenten*. 4^e druk. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Dijk E. van & Wal D. van der (2004). *Jong in Zwolle, vet mazzel. Zwols Jeugdbeleid 2005-2009*. Zwolle: afd. Maatschappelijke Ontwikkeling gemeente Zwolle
- Dongen, van den M. (1994). *Individualisering, trendy of trend?* Bestuurskunde, Universiteit Twente
- Edinburgh Child Protection Committee (2006) *Annual Report March 2005-2006*. Edinburgh: Child Protection Committee
- Geert van P.L.C. (1997) *Ontwikkelingspsychologie* In: Everaerd et al. *Handboek Klinische Psychologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghem
- Goderie, M. & Dam, J. ten (2003). *GGI als good practice van een sociale aanpak van jeugdcriminaliteit. Een beschrijving van de aanpak en resultaten van het Gezins Gedrags Interventieproject van de Stichting Humanitas Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Groothuis, R. & Hollander, M. (1996) *Training Sociale Vaardigheden agogische beroepen*. Utrecht: Lemma BV
- Grimhuijzen van, T. (1996) *Krijg ze maar groot: een leerboek over de adolescentie en het begeleiden van jongeren*. Utrecht: Uitgeverij SWP
- Güroğlu B. (2008) *Development of Dyadic Peer Relationships: Friendships and Antipathies*. Nijmegen: UB Nijmegen
- Harris, J.R. (1998), *The Nurture Assumption- Why children Turn Out the Way They Do*. New York: The Free Press.
- Hendrix, Harry (1997) *Bouwen aan netwerken. Leer- en werkboek voor het bevorderen van sociale steun in de hulpverlening*. Baarn: H. Nelissen.
- Hortulanus, R., Meeuwesen, L. & Machielse, A. (2000). Eenzame naasten. In R.P. Hortulanus & J.E.M. Machielse (red.), *Wie is mijn naaste?* Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie.
- Jong-Gierveld, J. de (1984). *Eenzaamheid. Een meersporig onderzoek*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Josselson, R. (1980). Ego development in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*. New York: Wiley.
- Kelly, J.A. & Hansen, D. (1987) In: V.B. van Hasselt & M. Hersen (red.), *Handbook of adolescent psychology*. New York: Pergamon Press.
- Klink, J.J.L. v.d., Terluin B. (2006) *Handboek psychische problemen en werk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Logger, Cootje & Martens, Jeichien (2000) *Aarden in vreemde grond*, Groningen: Humanitas, stichting GGz
- Machielse, A. (2006), *Sociaal Isolement vraagt om nieuw beleid*. Openbaarbestuur, nr. 8, p. 24-27.
- Machielse, A. (2003), *Niets doen, niemand kennen: de leefwereld van sociaal geïsoleerde mensen*. Den Haag: Elsevier Overheid
- Ministerie VWS (1998), *Naar een samenhangend beleid voor jeugdparticipatie*. VWS
- Mönnink, H.J. de (2005). *De gereedschapskist van de maatschappelijk werker. Handboek multi-methodisch maatschappelijk werk*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg
- Newcomb A.F., & Bagwell C.L (1995) *Children's Friendship Reactions: A meta-analytic review*. *Psychological Bulletin*, 117, 303-347
- Poel, M. van der (1993) Delineating personal support networks. *Social Networks*, 15, p. 49-70.
- Ravesloot J. (1997) *Seksualiteit in de jeugdfase vroeger en nu*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Ridder, D. de (1988). *Determinanten van psychische gezondheid. Een verkenning van de literatuur*. Utrecht: Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid.
- Schouten, A.P. (2007) *Adolescents: online self-disclosure and self-presentation*. Amsterdam: ASCOR.
- Schuyt, C.J.M. (1995) *Kwetsbare jongeren en hun toekomst. Een beleidsadvies gebaseerd op een literatuurverkenning*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

- Sherif, M., Harvey O., White, J., Hood, W., & Sherif C.W. (1961) *Intergroup conflict and cooperation: The robber's cave experiment*. Norman: Institute of Intergroup Relations, University of Oklahoma.
- Slot, W. & Spanjaard, H. (1999) *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg – hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen*. Baarn: HB Uitgevers
- Sullivan, H.S. (1953), *The Interpersonal Theorie of Psychiatry*. New York: W.W. Norton & Co.
- Swanborn, P.G. (2002) *Basisboek sociaal onderzoek*. 4^e druk. Amsterdam: Boom Onderwijs
- Tilburg van T.G. & de Jong- Gierveld J, (Red.), *Zicht op eenzaamheid: Achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Van Gorcum.
- Traas, M. (1990) *Cultuur & Identiteit. Overleven in een veranderende wereld*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- Winter, M. de (2000) *Beter Maatschappelijk Opvoeden. Hoofdpijnen van een eigentijdse participatiepedagogiek*. Assen: Van Gorcum.
- Winter, M. de (2008) *Tekst Column Filosofencafé Amsterdam, dd. 20-5-2008*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Wit de, Slot & Aken van (2005) *Psychologie van de adolescentie* Baarn: Intro

Internet

- Informatie gehaald op 7 november 2008, vanaf <http://www.invoeringwmo.nl>
- Informatie gehaald op 7 november 2008, vanaf <http://www.travers.nl>
- Informatie gehaald op 25 november 2008, vanaf <http://www.vandale.nl>
- Informatie gehaald op 6 december 2008, vanaf <http://www.jeugdengezin.nl>

Krantenartikel

- (2009, Maart 12) *Wat bezielde Duitse zonderling?* Het Parool – dagblad.
- (2009, Maart 12) *Hatte es der Amokläufer nur auf Frauen abgesehen? - unter den toten sind acht schulerinnen und drei lehrerinnen*. Dagblad BILD (Duitsland).

Bijlage 1 Begrippenlijst

Sociale verbindingen

Contacten in het persoonlijke leven en dan met name om contacten die op een of andere manier ondersteunend kunnen zijn. Het gaat dan om mensen die sociale, praktische en emotionele steun bieden. Het gaat er niet om dat deze steun feitelijk gegeven wordt maar om de subjectieve beleving; het gevoel dat op mensen een beroep gedaan kan worden als het nodig is (Anja Machielse).

Preventieve verbindingen

Micha de Winter stelt dat jongeren die zich sociaal verbonden weten en het gevoel meekrijgen dat ze 'erbij horen' het in allerlei opzichten beter doen en zich gezonder ontwikkelen dan jongeren bij wie dit ontbreekt (Winter, 2000). Uit onderzoek blijkt dat jongeren met sociale verbindingen met leeftijdsgenoten sociaal vaardiger en psychologisch gezonder zijn (Newcomb & Bagwell, 1995). We stellen dat sociale verbindingen met leeftijdsgenoten een preventieve functie hebben. Wanneer een jongere geen of een onvoldoende steunend sociaal netwerk opbouwt zal een groot deel van zijn/haar noodzakelijke steun wegvallen. Sociale verbindingen met leeftijdsgenoten fungeren als vangnet; een buffer die beschermt, waaraan steun ontleent kan worden, welke ontwikkeling bevordert en waar men op terug kan vallen in tijden van stress / problemen.

Social workers

Werkers met een sociaal agogische opleiding en/of die werkzaam zijn in het sociaal werk. Waar het gaat om opleidingen dan kan dit meerdere opleidingen betreffen; Social Work, Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Maatschappelijk Werk & Dienstverlening, Cultureel Maatschappelijke Vorming, etc.

Teruggetrokken jongeren

Teruggetrokken jongeren zijn jongeren die het ontbreekt aan voldoende 'betekenisvolle contacten'. Wij interpreteren deze betekenisvolle contacten in termen van eenzaamheid en een beperkt aantal contacten.

Beperkt aantal contacten

Maximaal 3 sociale verbindingen.

Eenzaamheid

Wanneer wij over eenzaamheid spreken wensen wij dit begrip uit te leggen als 'het ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en het daarmee missen van voldoende medemenselijke steun van- en intimiteit met leeftijdsgenoten'.

Kwetsbaarheid

Kwetsbaarheid van de groep jongeren waar wij onderzoek naar doen uit zich in de bedreiging van hun individuele welzijn door het gebrek aan steunende en ontwikkelingsbevorderende betekenisvolle contacten met leeftijdsgenoten.

Teruggetrokken jongere tikkende tijdbom

Onderzoek studenten Gereformeerde Hogeschool in Zwolle.

door **Sander Lindenburg**

ZWOLLE - Leerkrachten en jongerenwerkers in Zwolle doen te weinig aan teruggetrokken jongeren. Doordat deze categorie niet door geschreeuw en overlast aandacht vraagt krijgen ze geen hulpverlening. Toch is de kans groot dat zij door het gebrek aan sociale contacten later problemen met zichzelf of met hun omgeving krijgen. Mogelijk met catastrofale gevolgen, zoals recentelijk met de moordpartij op de Duitse school, waarbij ook sprake was van een dader die een teruggetrokken bestaan leidde.

Dat is een voorlopige conclusie uit een nog lopend afstudeerproject van Susanne Petter, Rianne Knoll, Katinka Huisman en Albert Meijer,

er, studenten van de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle.

Het in september gestarte onderzoek met de titel 'Preventieve Verbindingen' richt zich op jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar in Zwolle en het belang van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. Voor het project hebben de studenten alle twintig scholen voor voortgezet onderwijs in Zwolle benaderd, gesproken met jeugdwerkers en literatuuronderzoek gedaan. Er loopt tot eind april nog een online onderzoek waarbij jongeren gevraagd wordt naar hun ervaringen.

„De scholen waren erg terughoudend in hun medewerking. Ze erkenden dat teruggetrokken jongeren een probleem waren, maar omwille van de privacy en om te voorkomen dat ze een stempel opgedrukt kregen wilden ze niet meewerken aan het onderzoek”, zegt Albert Meijer. Eerder onderzoek

heeft uitgewezen dat voor ieder mens en zeker jongeren contact met medemensen van belang is. Meijer: „In de leeftijd van 12 tot 18 jaar maakt iemand zich los van zijn ouders. Dat is een natuurlijk proces. Daarna ga je je spiegelen aan je leeftijdsgenoten en uiteindelijk leidt dat er toe dat je een gezonde volwassene wordt. Doe je dat echter niet, dan is de kans groot dat dat later tot problemen leidt”.

Volgens de studenten weten de scholen heel goed wie de teruggetrokken leerlingen in de klas zijn. „Iedereen kan dat zien. Ga maar na in je eigen jeugd. Als je denkt aan de klassen waar je in zat kun

 Door het gebrek aan sociale contacten is de kans groot dat iemand daar later problemen mee krijgt, met mogelijk gevolgen voor de samenleving.

je altijd wel twee of drie van dat soort mensen noemen”.

Uit gesprekken met de leerkrachten is de studenten al wel gebleken dat zij signaleren dat er teruggetrokken jongeren in hun klassen zitten, maar dat ze er niks aan of mee doen. „Ze veroorzaken geen overlast. Schoppen geen herrie. Ze zijn eerder het tegenovergestelde. Ze zijn lekker rustig. Dus gebeurt er niks. Er is ook handelingsverlegenheid; ze zijn bang dat ze de verkeerde conclusie trekken of de jongere op de verkeerde manier aanspreken”.

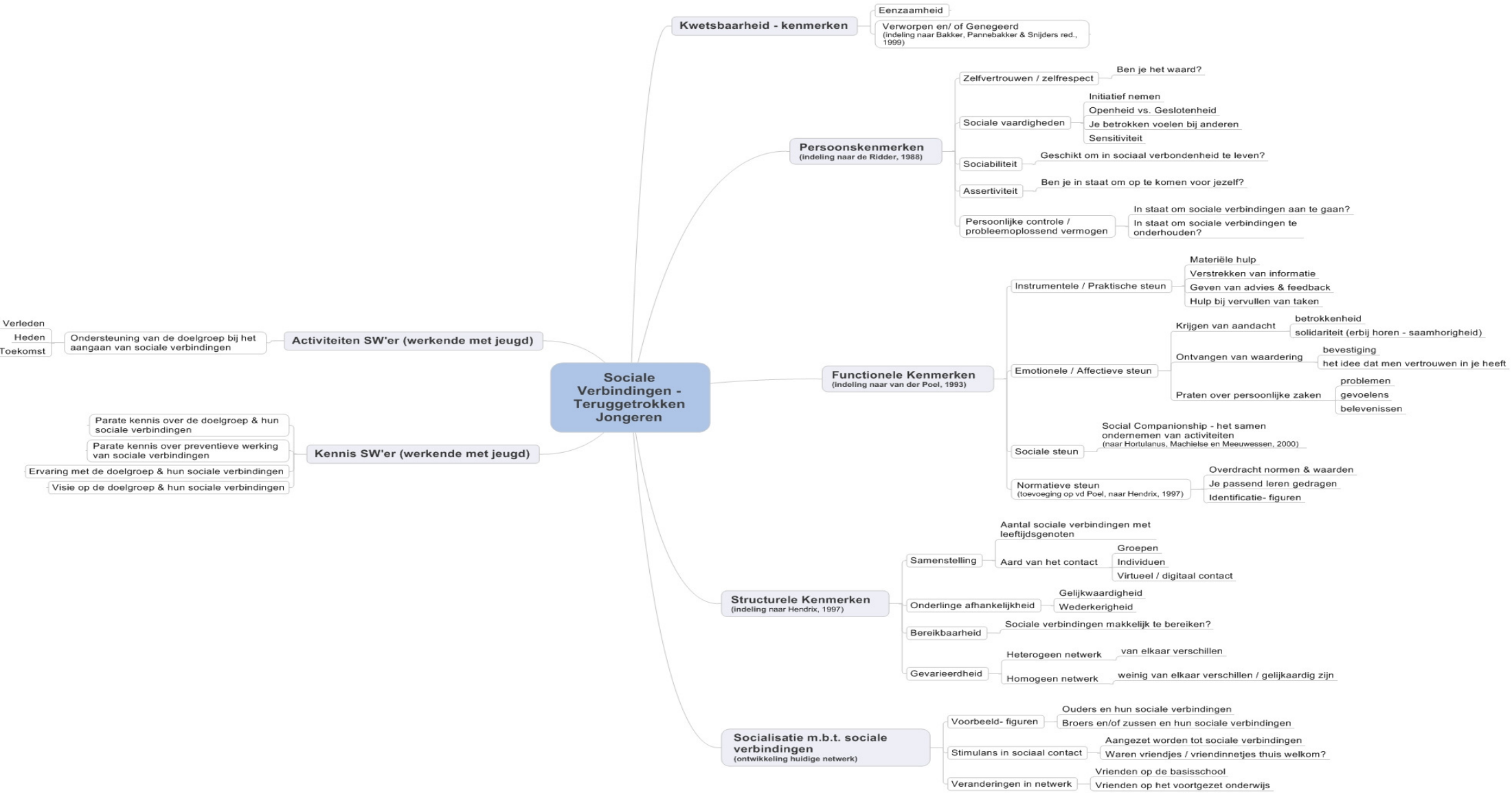
En dat gesprek is juist zo belangrijk voor deze groep. De studenten verwachten dat zij met de afronding van hun afstudeerproject ook een handleiding kunnen maken over hoe teruggetrokken jongeren het best benaderd kunnen worden door leerkrachten en vertegenwoordigers van instanties. Volgens

de studenten moet er een andere houding in de zorg komen: „Het paternalisme komt weer terug. Je kunt niet blijven wachten tot iemand om hulp vraagt.” Exacte cijfers over om hoeveel jongeren het in Zwolle gaat zullen waarschijnlijk nooit te geven zijn. „Daarvoor is het te ongrijpbaar. Maar recente landelijke cijfers wijzen uit dat het met 85 procent van de jongeren in Nederland goed gaat en met 15 procent gaat het minder, maar daar zitten dan wel alle soorten problemen bij”.

Op de vraag of elke teruggetrokken jongere een probleem is en of hij of zij daar nu juist niet heel gelukkig mee is (‘laat mij maar lekker met rust’) antwoorden de onderzoekers: „Een mens is en blijft een sociaal wezen. Slechts heel weinig mensen kunnen zonder andere mensen”.

 www.preventieveverbindingen.nl

Bijlage 3 Mindmap met conceptuele noties

Bijlage 4 Protocol & topiclijst t.b.v. interview met Teruggetrokken Jongere

Protocol

Voorstellen

De aanwezige onderzoekers stellen zich voor; naam en opleiding worden genoemd.

Informatie over het onderzoek

Vanuit het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle doen wij onderzoek naar de kenmerken van sociale verbindingen van jongeren met hun leeftijdsgenoten. Hiervoor voeren wij gesprekken met jongeren. Samen met hen proberen we de vraag te beantwoorden hoe hun sociale contacten eruit zien en of zij steun ervaren.

In het gesprek dat wij met jou zullen voeren proberen wij een aantal onderwerpen aan de orde te brengen waarover we graag jouw mening horen. Van dit gesprek willen we graag, wanneer jij daarmee instemt, opnames maken. Dit als hulpmiddel zodat we straks alles goed kunnen uitwerken op de computer, zonder belangrijke informatie te vergeten. Nadat we het gesprek uitgewerkt hebben wordt de tape gewist. Verder worden in het onderzoek geen namen genoemd, je blijft dus anoniem. Zo hopen we jou de mogelijkheid te geven om vrij te kunnen praten en zo open en eerlijk mogelijk te zijn.

Uitleg interview

Het interview zal naar schatting ongeveer een uur duren.

Vragen

Heb je nog vragen? Is de bedoeling van het gesprek duidelijk? Vind je het oké dat we geluidsopnames maken? Dan kunnen we met het gesprek starten.

** Interview op de volgende pagina*

Interview

Personalia

Leeftijd jaar
Geslacht M / V
Opleiding LWO / VMBO / HAVO / VWO
Buurt/wijk AA-Landen / Assendorp / Berkum / Binnenstad / Diezerpoort / Hanzeland /
Holtenbroek / Kamperpoort / Spoolde / Stadshagen / Geb. ten oosten Overijsselse
Vecht / Veerallee / Westenholte / Windesheim / Wipstrik / Wijthmen / Zwolle-Zuid /
Voorst A / Voorst B / Voorst C / Marslanden / De Vrolijkheid / Hessenpoort

Topics

- Hoeveelheid sociale verbindingen met leeftijdsgenoten
- Aard van het contact; individueel contact, (vrienden)groep, virtuele contacten
- Gevarieerdheid (verschillend / gelijkaardig zijn; contact met zelfde soort jongeren)
- Gelijkwaardigheid (wederkerige afhankelijkheid)
- Steun
 - Praktische steun
(concrete of materiële hulp; hulp bij het aanschaffen van nieuwe kleding, iemand die je geld leent, je helpt met een taak die je moet doen, iemand die je informatie over een bepaald onderwerp geeft, iemand die jou adviseert over hoe je iets aan kunt pakken)
 - Emotionele steun
(Krijgen van aandacht. Ontvangen van waardering; bevestiging en het idee dat iemand vertrouwen in je heeft. Praten over persoonlijke zaken; gevoelens, belevenissen, persoonlijke problemen)
 - Sociale steun
(samen met leeftijdsgenoten ondernemen van activiteiten; uitgaan, film kijken, hangen, kletsen, spelletje, sporten, met elkaar naar het strand)
 - Normatieve steun
(steun bij het ontwikkelen van normen en waarden en de manier waarop jij je wilt gedragen; leren van sociale vaardigheden, leren hanteren van conflicten, leren onder woorden brengen van je mening. Identificatie; mogelijkheid tot het jezelf vergelijken met andere leeftijdsgenoten)
- Tevredenheid (genoeg sociale contacten? ervaar je genoeg steun?)
- Geschiedenis / verloop van sociaal contact met leeftijdsgenoten op de basisschool en op het voortgezet onderwijs
- Thuis; ouders, broers en zussen en hun sociale verbindingen. Waren / zijn vrienden en vriendinnetjes welkom?
- Gestimuleerd? (aangezet worden tot sociale verbindingen?)
- Eenzaamheid (ben je eenzaam?)
- Verworpen en/of genegeerd:
 - Genegeerd:
Lokken geen negatief oordeel uit maar worden simpelweg 'niet gezien'.
 - Verworpen:
Lokken een negatief oordeel uit en worden soms ook gepest.
- Zelfvertrouwen;
Hoe denk je over jezelf? Hoe zou jij jezelf omschrijven?
- Sociale vaardigheden;
Hoe gaat het aangaan en onderhouden van sociale contacten jou af?
(initiatief nemen, open/gesloten zijn, betrokken voelen bij anderen, sensitiviteit)
- Sociabiliteit;
Hoe ben jij in de omgang? Makkelijk, moeilijk?
- Assertiviteit;
Ben jij in staat om op te komen voor jezelf?
- Vermogens;
Denk jij dat jij in staat bent sociale verbindingen aan te gaan? en te onderhouden?
- Wil je verder nog iets kwijt?

Bijlage 5 Protocol & topiclijst t.b.v. interview met Social Worker

Protocol

Voorstellen

De aanwezige onderzoekers stellen zich voor; naam en opleiding worden genoemd.

Informatie over het onderzoek

Vanuit het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle doen wij onderzoek naar de kenmerken van sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met hun leeftijdsgenoten en de vraag of zij op basis hiervan als kwetsbaar te typeren zijn. Hiervoor voeren wij gesprekken met teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in Zwolle en nemen wij enquêtes af onder jongeren. Samen met hen proberen we de vraag te beantwoorden hoe hun sociale contacten eruit zien en of zij steun ervaren. Daarnaast doen we onderzoek naar de rol van social workers werkzaam met jongeren in Zwolle. We willen onderzoeken wat social workers weten over de teruggetrokken jongeren en hun verbindingen met leeftijdsgenoten en wat zij doen om bij te dragen aan de sociale verbindingen van deze jongeren met leeftijdsgenoten.

In het gesprek dat wij met u zullen voeren proberen wij een aantal onderwerpen aan de orde te brengen waarover we graag uw mening horen. Van dit gesprek willen we graag, wanneer u daarmee instemt, opnames maken. Dit als hulpmiddel zodat we straks alles goed kunnen uitwerken op de computer, zonder belangrijke informatie te vergeten. Nadat we het gesprek uitgewerkt hebben wordt de tape gewist. Verder worden in het onderzoek geen namen genoemd, u blijft dus anoniem.

Uitleg interview

Het interview zal naar schatting ongeveer een uur duren.

Vragen

Heeft u nog vragen? Is de bedoeling van het gesprek duidelijk? Vind u het oké dat we geluidsopnames maken? Dan kunnen we met het gesprek starten.

** Interview op de volgende pagina*

Interview

Personalia

Geslacht M / V

Opleiding

Functie

Werkgebied

Wanneer buurt- wijkgericht – welke wijk:

AA-Landen / Assendorp / Berkum / Binnenstad / Diezerpoort / Hanzeland /
Holtenbroek / Kamperpoort / Spoolde / Stadshagen / Geb. ten oosten Overijsselse
Vecht / Veerallee / Westenholte / Windesheim / Wipstrik / Wijthmen / Zwolle-Zuid /
Voorst A / Voorst B / Voorst C / Marslanden / De Vrolijkheid / Hessenpoort

Werkervaring

Topics

Teruggetrokken Jongeren

- Wat weet u over de doelgroep ‘ teruggetrokken jongeren?’
(mogelijk, indien nodig, ‘profielschets teruggetrokken jongeren’ gebruiken om de kenmerken van de doelgroep toe te lichten / inzichtelijk te maken voor de respondent)
- Werkt u met deze doelgroep of heeft u met deze doelgroep gewerkt? Wat zijn uw ervaringen?

Verbindingen met leeftijdsgenoten

- Wat weten u over de sociale verbindingen van teruggetrokken jongeren met hun leeftijdsgenoten?
- Wat weet u van het preventieve karakter van sociale verbindingen?
(preventieve karakter; betekenisvolle (ondersteunende) contacten met leeftijdsgenoten dragen bij aan het individuele welzijn van jongeren, bevordert de ontwikkeling en voorkomt psychosociale problemen in het heden en in de toekomst)

Ondersteuning van de doelgroep in het aangaan van sociale verbindingen met leeftijdsgenoten

- Wat heeft u in het verleden gedaan om teruggetrokken jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in Zwolle te ondersteunen in het aangaan van sociale verbindingen?
- Wat doet u op dit moment?
- Wat wilt u in de toekomst (gaan) doen?

Visie op de thematiek

- Wat is uw visie op de doelgroep, hun sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en het werken, als jongerenwerker, met deze doelgroep?

Overigen

- Wil u verder nog iets kwijt in het kader van dit thema?

Bijlage 6 Vragen NETQ – digitale enquête (incl. onderbouwing)

Personalia

Leeftijd

- Leeftijd invullen:
xxxx

Geslacht

- Man
- Vrouw

Welke opleiding volg je?

- LWO
- VMBO
- HAVO
- VWO
- Anders., nl.....

Buurt/ wijk waarin je woonachtig bent...

- AA-Landen
- Assendorp
- Berkum
- Binnenstad
- Diezerpoort
- Hanzeland
- Holtenbroek
- Kamperpoort
- Spoolde
- Stadshagen
- Gebied ten oosten Overijsselse Vecht
- Veerallee
- Westenholte
- Windesheim
- Wipstrik
- Wijthmen
- Zwolle-Zuid
- Voorst A
- Voorst B
- Voorst C
- Marslanden
- De Vrolijkheid
- Hessenpoort
- Ik woon niet in Zwolle *(bedankt voor je betrokkenheid! Niet verder invullen...)*

Enquêtevragen

+++++

Structurele kenmerken sociale contacten met leeftijdsgenoten

Vraag rondom ‘aantal’ contacten:

Bij sociale contacten denken wij aan leeftijdsgenoten in jouw persoonlijke leven die op een of andere manier ondersteunend zijn. Het gaat om contacten waarbij jij het gevoel hebt dat je een beroep op deze leeftijdsgenoten kunt doen als het nodig is. We spreken hier overigens niet over leeftijdsgenoten met wie je alleen digitaal contact hebt (contacten via online- netwerken als Hyves, MSN, Myspace, Facebook, etc.). Het gaat om leeftijdsgenoten met wie je ook buiten een digitaal netwerk om contact hebt. Ook broers en zussen worden niet tot de sociale contacten gerekend.

Hoeveel sociale contacten met leeftijdsgenoten heb jij?

- Aantal invullen:
xxxx

Vraag rondom 'tevredenheid' met aantal contacten:

Ben je tevreden met de hoeveelheid sociale contacten met leeftijdsgenoten?

- Ja
- Nee

Bij 'Nee':

Wil je meer / minder sociale contacten met leeftijdsgenoten?

- Meer
- Minder

Vraag rondom 'hoe' de jongeren contact hebben:

Hoe heb je het meest contact met deze leeftijdsgenoten?

- Persoonlijk contact (face-to-face)
- Telefonisch contact
- Brieven schrijven
- Contact via online- social network (hyves, myspace, facebook, etc.)
- Chat / MSN
- Anders; nl,....

Vervolg vraag over welke vorm van contact 'het belangrijkste' gevonden word:

Welke vorm van contact met leeftijdsgenoten vind je het belangrijkste?

- Persoonlijk contact (face-to-face)
- Telefonisch contact
- Brieven schrijven
- Contact via online- social network (hyves, myspace, facebook, etc.)
- Chat / MSN
- Hoe je contact hebt is niet belangrijk, dat je contact hebt is belangrijk.
- Anders; nl,....

Theorie / literatuur:

Als het gaat om een meer getalsmatige benadering van het begrip 'beperkt aantal contacten' dan denken wij aan een sociaal netwerk van maximaal 3 sociale verbindingen met leeftijdsgenoten. We komen tot deze typering door ons te baseren op onderzoek gedaan door Hortulanus, Machielse en Meeuwessen naar sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. In de typologie van sociale contacten die Hortulanus, Machielse en Meeuwessen hebben ontwikkeld betitelen zij een netwerk van hoogstens 4 personen als klein (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). In persoonlijk mailcontact met Anja Machielse geeft zij aan dat het daarbij om contacten in het persoonlijke leven en dan met name om contacten die op een of andere manier ondersteunend kunnen zijn. Het gaat dan om mensen die sociale, praktische en emotionele steun bieden. Het gaat er in de typologie van Hortulanus, Machielse en Meeuwessen niet om dat deze steun feitelijk gegeven wordt maar om de subjectieve beleving; het gevoel dat op mensen een beroep gedaan kan worden als het nodig is. In de typologie van Hortulanus, Machielse en Meeuwessen gaat het niet specifiek om contacten met leeftijdsgenoten. In ons onderzoek wel. Dat is dan ook reden voor ons om de marge iets te verkleinen en te kiezen voor 3 sociale verbindingen. Met bovenstaande vragen hopen we zicht te krijgen op de omvang van het netwerk, het soort contacten en de tevredenheid daaromtrent.

+++++

Inleiding op de volgende vragen:

In de vraag hiervoor omschreven we sociale contacten met leeftijdsgenoten als 'contacten met leeftijdsgenoten in jouw persoonlijke leven die op een of andere manier ondersteunend zijn'. We

schreven daarbij dat het gaat om contacten met leeftijdsgenoten waarbij jij het gevoel hebt dat je een beroep op deze leeftijdsgenoten kunt doen als het nodig is. Die steun splitsen wij op in vier soorten steun; praktische steun, emotionele steun, sociale steun en normatieve steun. Over al deze soorten steun stellen we nu een aantal vragen.

+++++

Functionele kenmerken: praktische steun

Vraag:

Als we spreken over praktische steun dan hebben we het over concrete of materiële hulp. Je kunt dan denken aan dingen als hulp bij het aanschaffen van nieuwe kleding, iemand die je geld leent, je helpt met een taak die je moet doen, iemand die je informatie over een bepaald onderwerp geeft of jou adviseert over hoe je iets aan kunt pakken.

Ontvang jij praktische steun van jouw leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Stelling:

Ik probeer de hulp van andere leeftijdsgenoten te krijgen bij het zoeken naar oplossingen op praktische moeilijkheden...

Ik doe dit....

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Theorie / literatuur:

Medemenselijke steun / intimiteit kan opgesplitst worden in drie belangrijke soorten steun; instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). *Instrumentele en praktische steun* verwijst naar concrete of materiële hulp; geld, kleding, hulp bij het vervullen van taken, het verstrekken van informatie of het geven van advies. Deze vraag geeft inzicht in of de respondent praktische steun ontvangt vanuit hun sociale verbinding met leeftijdsgenoten.

+++++

Functionele kenmerken: emotionele steun

Vraag:

Als we spreken over emotionele steun dan kun je denken aan dingen als het krijgen van aandacht. Maar ook kun je denken aan het ontvangen van waardering; bevestiging en het idee dat iemand vertrouwen in je heeft. Ook kan het bij emotionele steun gaan om het praten over persoonlijke zaken als gevoelens, dingen die je beleeft en persoonlijke problemen.

Ontvang jij emotionele steun van jouw leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Stelling:

Ik maak leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb deelgenoot van wat ik meemaak of van wat me bezighoudt...

Ik doe dit....

- 1) Nooit

- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik krijg van leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb regelmatig positieve waardering over mijn functioneren ...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik word in vertrouwen genomen door leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb...

Ik doe dit....

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik heb in sociaal contact met leeftijdsgenoten het gevoel dat ik 'erbij hoor'...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Theorie / literatuur:

Medemenselijke steun / intimiteit kan opgesplitst worden in drie belangrijke soorten steun; instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). *Emotionele en affectieve steun* verwijst naar aandacht, naar waardering, naar praten over persoonlijke problemen, gevoelens en belevenissen. Deze vraag geeft inzicht in of de respondent emotionele steun ontvangt vanuit hun sociale verbinding met leeftijdsgenoten.

+++++

Functionele kenmerken: sociale steun

Vraag:

Als we spreken over sociale steun dan hebben we het over het samen met leeftijdsgenoten ondernemen van activiteiten. Je kunt dan bijvoorbeeld denken aan dingen als samen uitgaan, samen film kijken, samen hangen, kletsen, spelletje spelen, samen sporten, met elkaar naar het strand, etc.

Ontvang jij sociale steun van jouw leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Vraag rondom 'frequentie' sociale activiteiten:

Hoe vaak onderneemt jij een activiteit samen met leeftijdsgenoten met wie jij een sociaalcontact hebt?

- ☐ Wekelijks
- ☐ Maandelijks
- ☐ Anders, nl...

Bij 'Wekelijks':

Geef het aantal dagen per week aan dat je een activiteit onderneemt met leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt:

- ☐ 1 – 2 dagen per week
- ☐ 3 – 5 dagen per week
- ☐ 6 – 7 dagen per week

Bij 'Maandelijks':

Geef het aantal dagen per maand aan dat je een activiteit onderneemt met leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt:

- ☐ 1 – 3 dagen per maand
- ☐ 4 – 6 dagen per maand
- ☐ 7 – 10 dagen per maand
- ☐ Anders, nl...

Theorie / literatuur:

Medemenselijke steun / intimiteit kan opgesplitst worden in drie belangrijke soorten steun; instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). *Sociale steun* verwijst naar wat door Hortulanus, Machielse en Meeuwessen 'social companionship' wordt genoemd (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Het betreft het gezamenlijk ondernemen van sociale activiteiten. Te denken valt aan uitgaan, aan winkelen, koffie drinken, een spel spelen, samen rondhangen en ga zo maar door. Deze vraag geeft inzicht in of de respondent sociale steun ontvangt vanuit hun sociale verbinding met leeftijdsgenoten.

+++++

Functionele kenmerken: normatieve steun**Vraag:**

Als we spreken over normatieve steun dan gaat het om steun bij het ontwikkelen van normen en waarden en de manier waarop jij je wilt gedragen. Je kunt dan denken aan het leren van sociale vaardigheden, het leren hanteren van conflicten, het leren onder woorden brengen van je mening en ga zo maar door. Het gaat er bij normatieve steun ook om dat je in de mogelijkheid bent je in sociaal contact te vergelijken met andere leeftijdsgenoten.

Ontvang jij normatieve steun van jouw leeftijdsgenoten met wie jij een sociaal contact hebt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Stelling:

Ik vergelijk me als het gaat om wie ik wil zijn met leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb...

Ik doe dit....

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik discussieer met leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb...

Ik doe dit. ...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik leer van de leeftijdsgenoten met wie ik sociaal contact heb hoe ik me behoor te gedragen...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

In sociaal contact met leeftijdsgenoten wordt ik tot nadenken gezet over mijn eigen normen en waarden...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Theorie / literatuur:

Vrienden kunnen een steun zijn en als voorbeeld fungeren bij het vervullen van andere ontwikkelingstaken (de Wit, Slot & van Aken, 2005). In een vriendschap leren jongeren waarden en normen en perspectief nemen. Dit wil zeggen dat jongeren de vaardigheid krijgen om het standpunt en de beleving van anderen te zien en de ontwikkeling van het zelf en de eigen identiteit. Ook leren jongeren in het contact met vrienden belangrijke sociale vaardigheden, zoals het hanteren van conflicten, het reguleren van agressie en het onder woorden brengen van meningen en opvattingen (de Wit, Slot & van Aken, 2005). Leeftijdsgenoten fungeren als belangrijke identificatiefiguren in de puberteit (Delfos, 2007). Deze vraag geeft inzicht in of de respondent normatieve steun ontvangt vanuit hun sociale verbinding met leeftijdsgenoten.

+++++

Structurele kenmerken sociale contacten met leeftijdsgenoten**Vraag:**

Een (vrienden)groep is een groep leeftijdsgenoten (minimaal drie personen) die regelmatig samen optrekken. Maak jij deel uit van een (vrienden)groep?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Bij 'Ja':

Beschrijf de groep(en) waar je deel vanuit maakt in jouw eigen woorden.

.....

Theorie / literatuur:

In het kader van het belang van leeftijdsgenoten spreekt Harris (1998) over groepssocialisatie, waarbij jongeren door hun vriendengroep gesocialiseerd raken. Door het socialisatieproces leren jongeren onder meer sekseadequaat rolgedrag vertonen. De sekserol-socialisatie is gedurende de puberteit erg belangrijk (Delfos 2007). Deze vraag geeft zicht op deelname aan en participatie in groepsactiviteiten en de aard van de groep.

+++++

Structurele kenmerken sociale contacten met leeftijdsgenoten**Vraag:**

Ben je lid van een online sociaal netwerk?
(denk aan hyves, facebook, myspace, etc.)

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Routing in NETQ

Bij 'ja' doorlinken naar volgende set vragen rondom online netwerken

Bij 'nee' set vragen rondom online netwerken overslaan

Vraag:

Met hoeveel leeftijdsgenoten ben jij 'online-vriend'?

- ☐ Aantal invullen:
xxxx

Vraag:

Hoeveel tijd besteed jij gemiddeld per dag op de online sociale netwerken waar jij lid van bent?

- ☐ Minder dan een uur per dag
- ☐ 1 – 2 uur per dag
- ☐ 3 – 5 uur per dag
- ☐ 6 – 8 uur per dag
- ☐ Meer dan 8 uur per dag

Stelling:

Ik gebruik online sociale netwerken om nieuwe vriendschappen aan te gaan...

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Stelling:

Online sociale contacten met leeftijdsgenoten hebben voor mij dezelfde betekenis als persoonlijke contacten met leeftijdsgenoten buiten de online sociale contacten om...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik ervaar steun van mijn online sociale contacten met leeftijdsgenoten...

- Ik ervaar dit....
- 1) Nooit

- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Theorie / literatuur:

De opvoedruimte bestond tot voor kort uit: het eerste milieu: het gezin; het tweede milieu: de school; het derde milieu: de wereld daarbuiten. Uit het derde milieu heeft zich een factor losgemaakt die een eigen status verdient, het vierde milieu: het virtuele milieu (Comenuislezing, Delfos, 2006a). Dit bestaat uit tv, video, computer met internet, gaming, mobieltjes en dergelijke. Het virtuele milieu is een opvoedende instantie die niet als zodanig bedoeld is. De invloed die ervan uitgaat is enorm groot. De groepsdruk in het virtuele milieu is ernstiger dan in de werkelijke wereld. Het virtuele milieu is een leefwereld voor jongeren, niet een nieuw medium of een leuk spelletje. In tegenstelling tot volwassenen is het voor jongeren een belangrijk deel van hun leven. Mensen boven de twintig jaar weten niet meer wat kinderen beneden de twintig aan het doen zijn (Delfos, 2007). Sites zoals Hyves vervangen niet het offline contact tussen vrienden. Zoals vrienden en vriendinnen vroeger uren aan de telefoon konden hangen, zitten ze nu uren te chatten via internet. Hyves blijkt een waardevolle toevoeging. Het maakt het contact onderhouden met vrienden makkelijker. Je kunt wanneer het jou uitkomt, even een berichtje sturen. Dit heeft juist een positief effect op het sociale leven. Het contact met goede vrienden zal niet wezenlijk veranderen. Bovendien blijkt dat maar weinig mensen Hyves gebruiken om geheel nieuwe vriendschappen aan te gaan. Hyves verandert vooral hoe je omgaat met je perifere netwerk. Zo kun je op zoek gaan naar oude vrienden, zien wat ze nu doen, en besluiten of je weer contact wilt opnemen. Andersom doen anderen dat ook met jou. Vandaar het belang van zelfpresentatie. Het gaat niet om virtuele vriendschappen, maar om communicatie tussen bestaande vrienden en kennissen (Antheunis & Schouten, 2007)

+++++

Vragen rondom persoonlijke competenties / persoonskenmerken

Zelfvertrouwen

Stelling:

Ik ben verlegen of bang om aan activiteiten te beginnen die vreemd voor me zijn...

Ik ben dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik voel me gespannen als ik onder leeftijdsgenoten ben en in het middelpunt van de aandacht kom te staan...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik voel me zo gespannen als ik onder leeftijdsgenoten ben dat ik dit soort situaties vermijd...

Ik doe dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms

- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik ben tevreden met mezelf...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik vergelijk me vaak met andere leeftijdsgenoten...

- 1) Ja
- 2) Nee

Bij 'ja';

In vergelijking met andere leeftijdsgenoten voel ik me...

Op een schaal van 1 - 6

- 1) Veel minder waard
- 2) Minder waard
- 3) Een beetje minder waard
- 4) Neutraal
- 5) Hetzelfde waard
- 6) Meer waard

Sociale vaardigheden

Stelling:

Ik neem initiatief in sociaal contact met leeftijdsgenoten...

Ik doe dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik ben een betrokken persoon in sociaal contact met leeftijdsgenoten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik kan me goed inleven in mijn leeftijdsgenoten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik ben spraakzaam in sociaal contact met leeftijdsgenoten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik ben open over mezelf in sociaal contact met leeftijdsgenoten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik houd me het liefst op de achtergrond in sociaal contact met leeftijdsgenoten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Sociabiliteit**Stelling:**

Ik ben gemakkelijk in de omgang...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik sta open voor sociaal contact met leeftijdsgenoten...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik heb er plezier in om met andere leeftijdsgenoten op te trekken...

Ik heb dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Assertiviteit**Stelling:**

Ik kom voor mezelf op...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik vind de mening van mijn leeftijdsgenoten net zo belangrijk als mijn eigen mening...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Vermogens**Stelling:**

Ik ben in staat om vrienden te maken en vriendschappen te houden...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik heb het gevoel dat ik zelf 'de touwtjes in handen heb' als het gaat om het aangaan en onderhouden van sociale contacten met leeftijdsgenoten...

Ik heb dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Theorie / literatuur:

De aanwezigheid van een sociaal netwerk op zich is niet voldoende om een gebrek aan sociale vaardigheden te compenseren (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Volgens de Ridder is of iemand goed in staat is om sociale contacten adequaat te benutten afhankelijk van persoonlijke competenties als; zelfrespect, zelfvertrouwen, sociabiliteit, sociale vaardigheden, assertiviteit en het besef van persoonlijke controle en probleemoplossend vermogen (De Ridder, 1988). Het is goed mogelijk dat er bij teruggetrokken jongeren sprake is van een gebrek aan persoonlijke sociale competenties die van belang zijn in het adequaat benutten van sociaal contact. Om hier zicht op te krijgen stellen wij bovenstaande vragen / stellingen.

+++++

Kwetsbaarheids- kenmerken: eenzaamheid**Stelling:**

Ik voel me eenzaam...

Ik heb dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik mis een echt goede vriend of vriendin van mijn eigen leeftijd...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Er zijn voldoende leeftijdsgenoten met wie ik me nauw verbonden voel...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Er zijn voldoende mensen naast mijn contacten met leeftijdsgenoten met wie ik me nauw verbonden voel...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Theorie / literatuur:

In 'zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak' beschrijven de Jong-Gierveld & van Tilburg eenzaamheid als 'het subjectief ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties' (De Jong-Gierveld & van Tilburg, 2007). Eenzaamheid komt in de literatuur naar voren als het ervaren van verschil tussen (de kwaliteit van) gewenste en aanwezige contacten. Eenzaamheid duidt dan ook vooral op subjectieve beleving van sociale contacten, in de zin dat ze een zekere mate van gewenste intimiteit niet bereiken (De Jong-Gierveld, 1984). In het online woordenboek van de Van Dale wordt het 'eenzaam zijn' omschreven als het 'alleen, zonder gezelschap zijn'. In het kader van ons onderzoek zou je kunnen stellen dat het bij eenzaamheid om het gebrek aan medemenselijke intimiteit en steun van leeftijdsgenoten gaat. Deze medemenselijke steun / intimiteit kan opgesplitst worden in drie belangrijke soorten steun; instrumentele of praktische steun, emotionele of affectieve steun en sociale steun (Van der Poel, 1993). Het 'ontoelaatbaar' in de definitie van De Jong-Gierveld & van Tilburg verwijst dan ook naar het onwenselijke van het gebrek aan de eerdergenoemde medemenselijke steun. Het gemis daarvan of het gevoel dat bestaande sociale verbindingen niet aan de gestelde wensen voldoen kan als een ernstige bedreiging van het individuele welzijn worden ervaren, aldus Hortulanus, Machielse en Meeuwessen (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Wanneer wij over eenzaamheid spreken wensen wij dit begrip uit te leggen als 'het ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan sociale verbindingen met leeftijdsgenoten en het daarmee missen van voldoende medemenselijke steun van- en intimiteit met leeftijdsgenoten'. In ons onderzoek spreken wij over een groep teruggetrokken jongeren van wie wij veronderstellen dat zij een bepaalde vorm van eenzaamheid ervaren. Al eerder hebben we de feitelijke vormen van sociale steun en de aan- en afwezigheid daarvan bevraagd. Bovenstaande vragen richten zich meer op de beleving en de aan- of afwezigheid van eenzaamheidsgevoelens.

+++++

Kwetsbaarheids- kenmerken: verworpen en/ of genegeerd**Stelling:**

Ik word genegeerd door mijn leeftijdsgenoten...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Ik ben 'in het verleden' gepest door mijn leeftijdsgenoten...

- 1) Nee, ik ben nooit gepest
- 2) Ja, ik werd soms gepest
- 3) Ja, ik werd regelmatig gepest
- 4) Ja, ik werd vaak gepest
- 5) Ja, ik werd altijd gepest

Stelling:

Ik word 'nu' gepest door mijn leeftijdsgenoten...

- 1) Nee, ik word nooit gepest
- 2) Ja, ik word soms gepest
- 3) Ja, ik word regelmatig gepest
- 4) Ja, ik word vaak gepest
- 5) Ja, ik word altijd gepest

Stelling:

Mijn leeftijdsgenoten laten mij weten dat ik 'niet leuk' ben...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Theorie / literatuur:

In 'sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk' delen de schrijvers de groep teruggetrokken jongeren op in twee categorieën: genegeerde en verworpen jongeren (Bakker, Pannebakker & Snijders red., 1999). Genegeerde kinderen lokken geen negatief oordeel bij andere kinderen uit, zoals verworpen kinderen, maar ze worden simpelweg 'niet gezien'. Op grond van empirisch onderzoek is er geen zwaarwegend bewijsmateriaal dat kinderen uit deze groep ernstige sociale problemen hebben of houden. De groep verworpen kinderen bestaat deels uit agressieve kinderen, en deels uit passieve en teruggetrokken jongeren. Ze lokken een negatief oordeel uit en worden soms ook gepest. Met name de laatste groep jongeren kent een duidelijk risico om nu en later problemen te krijgen. Met de hiervoor gedeponeerde stellingen hopen wij zicht te krijgen op de vraag of de respondent al dan niet genegeerd of verworpen wordt / is.

+++++

Kwetsbaarheids- kenmerken: geestelijke gezondheid**Stelling:**

Ik zit lekkerder in mijn vel wanneer ik goede contacten met leeftijdsgenoten hebt dan wanneer deze ontbreken?

- Op een schaal van 1 – 6...
- 1) Helemaal mee oneens
 - 2) Grotendeels mee oneens
 - 3) Een beetje mee oneens
 - 4) Een beetje mee eens
 - 5) Grotendeels mee eens
 - 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik ben vrolijker wanneer ik goede contacten met leeftijdsgenoten heb dan wanneer deze ontbreken....

- Op een schaal van 1 – 6...
- 1) Helemaal mee oneens
 - 2) Grotendeels mee oneens
 - 3) Een beetje mee oneens
 - 4) Een beetje mee eens
 - 5) Grotendeels mee eens
 - 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Ik voel me angstig...

Ik heb dat...

- 1) Nooit
- 2) Soms
- 3) Regelmatig
- 4) Vaak
- 5) Altijd

Stelling:

Wat in onderstaand rijtje is op jou van toepassing?

- 1) Ik heb het gevoel dat de toekomst hopeloos is en dat er geen kans op verbetering is
- 2) Ik heb het gevoel dat ik niets heb om naar uit te zien
- 3) Ik ben moedeloos over de toekomst
- 4) Ik ben niet moedeloos over de toekomst
- 5) Ik zie uit naar de toekomst en zie deze met vertrouwen tegemoet

Stelling:

Wat in onderstaand rijtje is op jou van toepassing?

- 1) Ik heb nergens meer voldoening van
- 2) Ik vind nergens nog echte bevrediging in
- 3) Ik geniet niet meer zoals vroeger
- 4) Ik beleef overal net zoveel plezier aan als vroeger
- 5) Ik beleef overal meer plezier aan als vroeger

Stelling:

Wat in onderstaand rijtje is op jou van toepassing?

- 1) Ik kan ten opzichte van vroeger helemaal geen beslissingen meer nemen
- 2) Ik heb meer moeite met het nemen van beslissingen dan vroeger
- 3) Ik stel het nemen van beslissingen meer uit dan vroeger
- 4) Ik neem nu nog net zo gemakkelijk beslissingen als vroeger
- 5) Ik neem makkelijker beslissingen als vroeger

Stelling:

Wat in onderstaand rijtje is op jou van toepassing?

- 1) Ik ben te moe om ook maar iets te doen.
- 2) Ik word moe van bijna alles wat ik doe.
- 3) Ik word eerder moe dan anders.
- 4) Ik word niet sneller moe dan anders.
- 5) Ik word minder snel moe als vroeger

Stelling:

Wat in onderstaand rijtje is op jou van toepassing?

- 1) Ik zou een eind aan mijn leven maken als ik de kans krijg.
- 2) Ik zou een eind aan mijn leven willen maken.
- 3) Ik overweeg wel eens om een eind aan mijn leven te maken, maar ik zou dat nooit doen.
- 4) Ik overweeg absoluut niet om een eind aan mijn leven te maken.

Vraag:

Hoe lekker zit jij in je vel? Geef jezelf een cijfer tussen de 1 en de 10.

(10 = zeer goed, 1 = zeer slecht)

- ☐ 10
- ☐ 9
- ☐ 8
- ☐ 7
- ☐ 6
- ☐ 5
- ☐ 4
- ☐ 3

- 2
- 1

Theorie / literatuur:

Adolescente 'humeurigheid', puberhumeur, neemt af wanneer er goede contacten met leeftijdsgenoten zijn (Delfos, 2007). Kinderen en jongeren willen zich met andere kinderen verbinden, en de onmogelijkheid hiertoe kan erg verdrietig maken (Delfos, 2007). Er zijn nogal wat mensen in de samenleving die weinig contacten onderhouden met hun sociale omgeving en daar ook een verloren gevoel bij hebben (Hortulanus, Machielse en Meeuwessen, 2000). Er ligt een duidelijke link tussen sociale contacten en stemming / humeur. Ook in ons onderzoek stellen wij dat goede sociale verbindingen met leeftijdsgenoten een preventieve werking hebben en de geestelijke gezondheid bevorderen. Deze vragen trachten zicht te krijgen op de verbinding tussen het hebben van voldoende steunende contacten met leeftijdsgenoten en de geestelijke gezondheid. Een aantal stellingen in de vragenlijst zijn afgeleid van de in het Nederlands vertaalde Beck Depression Inventory; een meetinstrument waarmee depressie kan worden gemeten (Bouman, Luteijn, Albersnagel & van der Ploeg, 1985). Een aantal items in dit meetinstrument lijken sterk op al eerder in deze vragenlijst opgenomen vragen (bijv. rondom zelfbeeld, zelfvertrouwen en probleemhantering). We hebben daarom een aantal 'aanvullende' gebieden gekozen. Daarbij is gekeken naar en aansluiting gezocht bij de officiële DSM IV- criteria voor depressie. We stellen vragen rondom moedeloosheid, beleving van plezier, besluiteloosheid, moeheid en suicidaliteit. Het is niet zozeer de bedoeling om met deze vragen te diagnosticeren. We stellen deze vragen om iets meer te weten komen over de relatie tussen de teruggetrokken jongere en 'welzijn'. Over de relatie tussen sociale relaties en depressie is al veel bekend. Zo blijkt bijvoorbeeld uit neuropsychologisch onderzoek dat bevredigende sociale relaties een gunstige invloed uitoefenen op depressies (Güroğlu, 2008). De kop boven een artikeltje naar aanleiding van dit onderzoek luidde 'vrienden helpen tegen depressie'. Interessante materie, ook in het kader van ons onderzoek, niet om te komen tot diagnosestelling maar wel om bestaand onderzoek toe te spitsen op een specifieke groep vermeend kwetsbare jongeren.

+++++

Socialisatie rondom sociale verbindingen

Stelling:

Ik word door mijn ouder(s) / verzorger(s) gestimuleerd om vrienden te maken...

- 1) Ik word nooit gestimuleerd
- 2) Ik word soms gestimuleerd
- 3) Ik word regelmatig gestimuleerd
- 4) Ik word vaak gestimuleerd
- 5) Ik word altijd gestimuleerd

Stelling:

Het is voor mij geen probleem om leeftijdsgenoten bij mij thuis uit te nodigen...

- Op een schaal van 1 – 6...
- 1) Helemaal mee oneens
 - 2) Grotendeels mee oneens
 - 3) Een beetje mee oneens
 - 4) Een beetje mee eens
 - 5) Grotendeels mee eens
 - 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Mijn vader (of mannelijke verzorger) heeft zelf weinig contacten...

- 1) Van toepassing
- 2) Niet van toepassing
- 3) Ik heb geen vader (of vrouwelijk verzorger)

Stelling:

De manier waarop mijn vader (of mannelijke verzorger) sociale contacten aangaat en onderhoud lijkt op mijn eigen manier van aangaan en onderhouden van sociale contacten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Mijn moeder (of vrouwelijk verzorger) heeft zelf weinig contacten...

- 1) Van toepassing
- 2) Niet van toepassing
- 3) Ik heb geen moeder (of vrouwelijk verzorger)

Stelling:

De manier waarop mijn moeder (of vrouwelijk verzorger) sociale contacten aangaat en onderhoud lijkt op mijn eigen manier van aangaan en onderhouden van sociale contacten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Mijn (stief)broer(tje) heeft weinig contacten...

- 1) Van toepassing
- 2) Niet van toepassing
- 3) Ik heb geen (stief)broer(tje)

Stelling:

De manier waarop mijn (stief)broer(tje) sociale contacten aangaat en onderhoud lijkt op mijn eigen manier van aangaan en onderhouden van sociale contacten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Mijn (stief)zus(je) heeft weinig contacten...

- 1) Van toepassing
- 2) Niet van toepassing
- 3) Ik heb geen (stief)zus(je)

Stelling:

De manier waarop mijn (stief)zus(je)) sociale contacten aangaat en onderhoud lijkt op mijn eigen manier van aangaan en onderhouden van sociale contacten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

De manier waarop mijn ouders / verzorgers sociale contacten aangaan en onderhouden lijkt sterk op mijn eigen manier van aangaan en onderhouden van sociale contacten...

Op een schaal van 1 – 6...

- 1) Helemaal mee oneens
- 2) Grotendeels mee oneens
- 3) Een beetje mee oneens
- 4) Een beetje mee eens
- 5) Grotendeels mee eens
- 6) Helemaal mee eens

Stelling:

Wat is van toepassing? Vink de optie die voor jou van toepassing is aan:

- ☐ Op de basisschool had ik meer sociale contacten met leeftijdsgenoten dan op het voortgezet onderwijs
- ☐ Op het voortgezet onderwijs heb ik meer sociale contacten met leeftijdsgenoten dan op de basisschool
- ☐ Er zit weinig verschil in het aantal sociale contacten met leeftijdsgenoten dat ik op de basisschool had en op het voortgezet onderwijs heb
- ☐ Anders., nl...

Theorie / literatuur:

We willen graag weten hoe de sociale verbindingen van jongeren zich gevormd hebben en zijn daarbij vooral benieuwd naar mogelijke verbanden tussen gestimuleerd worden om sociale contacten aan te gaan, de invloed van voorbeeldfiguren (ouders/broers en zussen) en naar mogelijke veranderingen in het sociale netwerk in de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs en het sociale netwerk zoals dat nu bestaat. We hopen met bovenstaande vragen daar enig zicht op te krijgen.

+++++

Linken naar het aanbod**Vraag:**

Vind je dat er in Zwolle voldoende mogelijkheden geboden worden om contacten met leeftijdsgenoten op te bouwen en te onderhouden?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Bij 'Nee':

Wat moet er in Zwolle gebeuren om jou in staat te stellen contacten met leeftijdsgenoten te leggen en te onderhouden?

- Antwoord:
xxxxxxx (open vraag – open veld)

+++++

Bioscoopbon winnen? *(deze en vorige vraag zijn omgewisseld)*

Vul hier je mailadres in:

Wanneer jij tot de winnaars behoort sturen we je een mailtje!

Je mailadres wordt verder nergens voor gebruikt en wordt na afloop van het onderzoek (juni 2009) uit onze database verwijderd.

+++++

Mogelijkheid tot interview

Vraag:

In het kader van het onderzoek zouden we graag nog eens doorpraten met een aantal jongeren. Sta jij daar open voor en zie je het zitten om geïnterviewd te worden? Vul dan hieronder je naam en contactgegevens in. Wellicht nemen wij contact met je op!

Naam:

Telefoonnummer:

Mailadres:

Let op!!!

De verwerking van het interview gebeurt geheel anoniem; jouw naam zal dan ook nergens terug te vinden zijn.

+++++

Uitnodigingsmail:

Vul de enquête in en maak kans op een bioscoopbon!

Hoeveel sociale contacten heb jij? Is contact via hyves of MSN net zo belangrijk als face-to-face-contact? Ga jij regelmatig met leeftijdsgenoten op pad of juist niet? Vind jij de menig van je vrienden belangrijk? Zomaar een paar vragen waar wij graag jouw mening over willen weten...

Woon jij in Zwolle, ben je tussen de 12 en 18 jaar oud en heb je ff wat tijd?

Doe dan mee aan de enquête over sociale contacten! Invullen is niet ingewikkeld; alles gaat anoniem, we gebruiken over het algemeen meerkeuzevragen en je kunt de enquête onder het genot van je favoriete drankje vanuit je luie stoel achter je computer invullen...

Klik op deze link en doe mee:

<http://netquestions.gh-gpc.nl/nq.cfm?q=36ccbe19-17a4-f728-e7cf-17a180a395b2>

Werkt de link het niet?

Optie 1: knip de link uit de mail en plak de link vervolgens in de adresbalk van internetexplorer.

Optie 2: ga naar de enquête via deze link: preventieveverbindingen.nl

Onder degenen die de enquête invullen verloten wij maar liefst 5 bioscoopbonnen...

Dus doe mee en win!

We stellen het op prijs wanneer je de enquête zo snel mogelijk maakt. We hopen dat jullie binnen twee weken tijd reageren zodat we op korte termijn zoveel mogelijk info kunnen binnenhalen.

Bedankt voor je medewerking!

Groeten van,

Katinka Huisman, Rianne Knoll, Albert Meijer & Susanne Petter
Projectgroep Preventieve Verbindingen;
Onderzoek naar sociale verbindingen van jongeren in Zwolle

Wil je ons mailen? Mail dan naar preventieveverbindingen@gmail.com